

-- Ex Libris --
 B. N. Lapsley
 375 Willow Wood
 Murphy, Texas 75094

LAPSLEY/BROOKS FOUNDATION, INC.
 1701 N. GREENVILLE AVE. ST. 810
 RICHARDSON, TEXAS 75081, USA

DIBEKULU ZEWDE

. ተአፋቢ (TH.B.)
 . ቢ.አ. ሥነ ሙጥሥት (B.A. POL.S.)
 . ቢ.አ. ሥነ ሕግ (B.A. LAW)
 . ለ.አ. ለ.አ. (LL.B.)
 . ለ.አ. ለ.አ. (LL.D.)

FETHA NAGAST : NOMOCANON

THE TITLE

THE CONCEPT

THE SOURCES

DIVINE BOOKS

ECCLESIASTICAL CANONS

CANONS OF KINGS

AYN

RESTA

RESTEB

RESTEG

DISQ

NICAEA

BEDES

BES

ETC

TES

BEK

MEQ

MEGH

TREATISES

COSTUMARY PRACTICES

ANALOGICAL ARRIVALS

LOGICAL DEDUCTIONS

LAPSLEY/BROOKS FOUNDATION, INC.
 1701 N. GREENVILLE AVE. ST. 810
 RICHARDSON, TEXAS 75081, USA

Addis Ababa 1993

COPYRIGHT (C) Dr. DIBEKULU ZEWDE
ALL RIGHTS RESERVED

HONOUR FOR MY MOTHER M. MULUTSEHAY BISETEGN

PRINTED BY BERHANNA SELAM
PRINTING PRESS
ADDIS ABABA 1993

የይዘት ሰሌዳ/ማውጫ

የይዘት ሰሌዳ	5 - 10
መግቢያ	11 - 16
ምግብ ሥራ	17 - 19
የምንጮች ሰሌዳ	20 - 37
1. ሰንዶች ምንጮች	20 - 26
2. ሥነጽሑፎች ምንጮች	27 - 37
ክፍል አንድ	38 - 96
የፍትሕ ነገሥት ታሪካዊነት	38 - 96
ምዕራፍ አንድ	38 - 64
የፍትሕ ነገሥት ስያሜና ዕንሰ ሐሳብ	38 - 64
1. የቀሱ ዘይቤአዊ ትርጉም	38-41
2. ጉባኤ ቀጥናት	41-43
3. ፍትሕ ነገሥት	43-44
4. ምእላዊ ሕግ መንፈሳዊ ወሥጋዊ	44-46
5. ብሔረ ሕግ ወቀኖና	47-65
5.1 የጋደሉ ቃሉ ትርጉም	47-51
5.2 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘቅሰጥንጥንያ	51 - 52
5.3 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሞሥራቅ መካከለኛው	52 - 55
መሥራቅ	53 - 55
5.3.1 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘዕርያ	53 - 55
5.3.1.1 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘጎርጎርዮስ ዛር ሄብሬውስ	53-55
5.3.1.2 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘኢይድኤየሱስ	55 - 57
5.3.2 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘአስክንድርያ	57 - 57
5.3.2.1 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘገብርኤል ኢብን ቱራዶቅ	57 - 58
5.3.2.3 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ	58
5.3.2.4 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘመቃርዮስ መነኩስ	62 - 64
5.4 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘዮሐንስ ጸዋሚ	64
ምዕራፍ ሁለት	65 - 83
የፍትሕ ነገሥት ቅንብርና ዝግጅት ዓላማ	65 - 83
1. የፍትሕ ነገሥት ቅንብር ዓላማ	65 - 68

2. የፍትሕ ነገሥት ጸሐፊ	69 - 75
3. ፍትሕ ነገሥት የትጻፈበት ዘመንና ድንጋጌ	75 - 77
4. የፍትሕ ነገሥት ወደ ግእዝ ድንጋጌ መመለስ	78 - 80
4.1 ፍትሕ ነገሥት ወደ ግእዝ ድንጋጌ የተመለሰበት ዘመን	78 - 80
4.2 መላሹ - ተርጓሚው	81 - 83
ምዕራፍ ሦስት	84 - 89
የፍትሕ ነገሥት ሥርዓት	84 - 89
1. ዕረብኛው ፍትሕ ነገሥት	84
2. ግእዙ ፍትሕ ነገሥት	85 - 89
2.2 የግእዝ ፍትሕ ነገሥት ጎትመትና ሥርዓት	86 - 87
2.3. የግእዝ ፍትሕ ነገሥት የወጪ ድንጋጌዎች ትርጉም ሥርዓት	87 - 89
ምዕራፍ አራት	90 - 96
የፍትሕ ነገሥት ምንጮች ዓይነቶች	90 - 96
1. ምንጮች	90
2. የምንጮች ዓይነቶች	90 - 91
2.1 ሰነዳውያን ምንጮች	91 - 92
2.2. ትውፊታውያን ምንጮች	93
2.3. አምላካውያን ምንጮች	93 - 95
2.4. ሥነ አእምሮአውያን ምንጮች - ልቡና ያስገኛቸው ምንጮች	95 - 96
ክፍል ሁለት	97-288
ፍትሕ ነገሥት ክፍል አንድ	97-288
የመንፈሳዊ ሕግ-የመንፈሳዊ ሕግ መሠረታውያን ምንጮች	87-288
ምዕራፍ አምስት	97-101
መጻሕፍት አምላካውያን	97

1. አምስቱ ብሔረ ኦሪት (ብሉይ ኪዳን)	97-101
1.1 ትእ (ዘፍጥረት)	97
1.2 ትቤ (ዘፀአት)	97
1.3 ትጋ (ዘሌዋውያን)	97
1.4 ትዳ (ዘኁልቁ)	97
1.5 ትሒ (ዘዳግም)	97
2. ሐዲስ ኪዳን	
2.1 ጀ(ወንጌል)	99-100
2.2 ግብረሐዋርያትና መልእክታት	100-101
ምዕራፍ ስድስት	
ሐዋርያውያት ቀኖናት	102-151
1. የቀኖናት ሐውርያውያት ግንዛቤዎች	102-118
2. ዓይን (ሥርዐተ ጽዮን)	113-136
3. ረስጦአ (ቀስሚንጦስ ቀዳማዊ)	137-166
4. ረስጦብ (ቀስሚንጦስ ዳግም)	167-196
5. ረስጦጅ (ቀስሚንጦስ ሣልስ)	197
6. 127 ቀኖናት ሐውርያት	198-200
7. የሐዋርያት ቀኖናት : ረስጦአ : ረስጦብ : ረስጦጅና 85 ቀኖናት ግንኙነት	
8. ስመንቱ ብሔረ ቀኖናት ዘቀስሚንጦስ	206-208
8.1 ስመንቱ ሱርስጥ ብሔረ ቀኖናት	
8.2 ስመንቱ ዕረብ ብሔረቀኖናት	207-209
8.3 ስብዐቱ ግብጥ ብሔረ ቀኖናት	209-210
8.4 ስመንቱ ግእዝ ብሔረ ቀኖናት	210-218
9. ዲድስቅልያ (ድስቅ)	219-239
10. ኪዳን ዘእግዚእ(ሥርዐጽ)	240-246
11. መልእክት ኢጥሮስ(ኢጥ)	247-251
ምዕራፍ ሰባት	252-261
ሲኖዶላውያት ቀኖናት	252-261

1-25 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘዕንቆራ (ዕንቆራ)	252-253
2-14 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘቅርጣግና (ቀጠግ)	253-254
3-20 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘግንግራ (ግንር)	254
4-25 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘአንጾኪያ (ጸክ)	254-255
5-20 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘኒቅያ ሀ·(ኒቅ)	255
6-84 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘኒቅያ ለ·(ኒቅያ)	255-259
7-59 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘሎዶቅያ (ዶቅ)	259-260
8-21 ቀኖናተ ሲኖዶስ ዘበርድቅያ (በድቅ)	260-261
ምዕራፍ ስምንት	
ቀኖናተ አበው	262-279
1. ቀኖናት ዘአቡሊዲስ (በደስ)	262-268
2. ቀኖናት ዘቅዱስ ባስልዮስ (በስ)	269-272
3. ቀኖናት ዘዲዮናስዮስ (ደ)	272-274
4. ቀኖናት ዘጎርጎርዮስ (ግር)	274-276
5. ቀኖናት ዘዮሐንስ አፈወርቅ (ሐ)	276-278
6. ቀኖናት ዘጢጦቴዎስ (ጢጦ)	278
7. ቀኖናት ዘአትናቴዎስ	278-279
8. ቀኖናት ዘኤጲፋንዮስ	279
ምዕራፍ ዘጠኝ	280-288
ቀኖናት ዘሊቃነ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ	280-288
1. ቀኖናት ዘክርስቶዶሎስ (ክርስጣ)	280-288
2. ቀኖናት ዘገብርኤል ዳግማዊ ኢብን ቱራይቅ	282-283
3. ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ	283-284
4. ቀኖናት ዘቲርሎስ ዳግማዊ	284-285
5. ቀኖናት ዘቲርሎስ ሣልሳዊ ኢብን ላቅላቅ	285-286
6. ቀኖናት ዘቆዝማስ	286-288
ክፍል ሦስት	289-291
ፍትሐ ነገሥት ክፍል ሁለት ፡ ሥጋዊ	
ሕግ-የሥጋዊ ሕግ መሠረታውያን ምንጮች 289-297	
ምዕራፍ አሥር	289-297

ቀኖናተ ነገሥት የሮማ-ቢዛንቲን ነገሥት	
ሕገጋት	289-297
1. ጠስ (ቀኖናተ ነገሥት ቀዳማዊ)	289-297
2. መክ (ቀኖናተ ነገሥት ዳግም)	298-305
3. መጅ (ቀኖናተ ነገሥት ሣልስ)	305-311
4. መግ (ቀኖናተ ነገሥት ራብፅ)	302-322
ክፍል አራት	323-321
ምዕራፍ አሥራ አንድ	323-321
የፍትሐ ነገሥት መጠቃለልና ይዘቶች	323-326
1. ፍትሐ ነገሥት ቢጠቃለል	323-324
2. የፍትሐ ነገሥት ይዘቶች	324-326
2-1 የክፍል አንድ መንፈሳዊ ክፍል ይዘት	324-325
2-2 የክፍል ሁለት ፡ ሥጋዊ ክፍል ይዘት	325-326
ምዕራፍ አሥራ ሁለት	327-337
የፍትሐ ነገሥት ሕጋዊ ተፈጻሚነት	
በፋትና ኃይል	327-337
1. ፍትሐ ነገሥት በግብጽ	327-329
3. ፍትሐ ነገሥት በኢትዮጵያ	329-337
2-1 በዜተክርስቲያን ጥገኝነትን የማግኘት መብት	
ሕግ ሥርዓት	330-334
2-2 ፍትሐ ነገሥት በኢትዮጵያ አዲሱ ሥርዓተ ሕግ	
በታና ሚና	334-337
3. ፍትሐ ነገሥት ሲተረጉም	337
3-1 ከታሪካዊ አመለካከት አንጻር	338
3-2 ከኪነተ ሕግ አንጻር	339
3-3 ከሥነ ትርጉም አንጻር	340
3-3-1 ከሥነ ሥልጣናዊና ሥነ ጥበባዊ ትርጉም አንጻር ...	340
3-3-2 ከሥነ ሰዋስዋዊ ትርጉም አንጻር	340
3-3-3 ከሥነ አእምሮአዊ ትርጉም አንጻር	341
3-3-4 ከሥነ ትምህርት ሥርዓተ ትምህርት አንጻር	341

ምዕራፍ አሥራ ሦስት	342 344
መደምደሚያ	342 344
ምዕራፍ አሥራ አራት	349 393
የፍትሕ ነገሥት ፡ ብሔረ ሕግ	
ወቅኖና አባሪዎች	345-393
አባሪ አንድ	345-352
የፍትሕ ነገሥት ምንጭነት	345-352
ሁ. የወንጀለኛ መቅጫ ሕጎች	345-349
ሁ.1 የ1923 ወንጀለኛ መቅጫ ደንብ-ሕግ	
መቅደም	345-346
ሁ.2 የ1949 ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ መቅደም	346-349
ሰ. የ1952 ፍትሕ ብሔር ሕግ መቅደም	349
ሐ. የፍትሕ ነገሥት እንግሊዝኛ ቋንቋ	
ትርጉም መቅደም (1968)	350-352
አባሪ ሁለት	353-389
የፍትሕ ነገሥት ምንጮች	353-389
ሀ. መጻሕፍት አምላካውያት	353-356
ሰ. ቀኖናት ቤተ ክርስቲያናውያት	367-378
ሐ. ቀኖናት ነገሥት-ሥርዐታት ዓለማውያት	389

አባሪ ሦስት

የፍትሕ ነገሥት ምንጮች መለያ ቁጥሮች (ምዕራፎች ፡ ቀኖናት ፡ አንቀጾች) እና የመገናዘቢያ ነጥቦች	390-393
---	---------

መቅደም

ፍትሕ ነገሥት በኢትዮጵያ ለዘመናት ከፍተኛ ዝናን ፡ ሕጋዊ ኃይልና ጽንዕን አትርፎ ለመኖር የበቃ መንፈሳዊና ሥጋዊ ሕጋዊ ሰነድ ነው ።

ቢሆንም ፍትሕ ነገሥት በተለየ የተቀነባበረባቸውን ምንጮች አስመልክቶ አንድ አንድ የውጭ ጥናቶች መኖራቸው ቢታወቅ በእገር ውስጥ ግን ሠሰስቱ ምዕት ጽፈው ለትልቁ ቆስጠንጢኖስ የሮማ ንጉሥ አንደሰጡት መተረኩ ሲወርድ ሲዋረድ ከመምጣቱ በስተቀር ከዚህ ውጪ ሙከራ አልተደረገም ማለት ይቻል ይሆናል ።

አሁንም ይህን ጽሑፍ ለማቀነባበር በመጀመሪያ ራሱን ፍትሕ ነገሥትን ለመመርመር አልተነሳሁም ነበር ።

ሆኖም ግን ለዚህ ጽሑፍ መንሥኤ ምክንያት አለው ። ከእገር ወደ እገር የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ሥርዐት ልዩነት ሊኖር እንደሚችል መዘንጋት አያስፈልግም ነገር ግን በማንኛውም ከፍተኛ የትምህርት ተቋም (ዩኒቨርሲቲ ፡ ኮሌጅ ፡ አካዳሚ ፡ ወዘተ...) በተለምዶ ዶክተርነት እንበለው የመጨረሻውን የትምህርት ደረጃ ማዕርግ ለማግኘት አንድ ዓይነት ምርምርን አካሂዶ የደረሰበትን ውጤት የሚሥዕል ጽሑፍ ቀርጾና አቅርቦ መመርመርና መፈተን እንደአስበት የወል ሕግና ግዴታ መሆኑ ይታያል ።

በዚህም መሠረት እኔም ይህን ዓይነቱን ዕድል ለማግኘት እችል እንደሆነ ከነበረኝ ምኞት በመነሳት አስፈላጊውን ጥረት ማድረግ ነበረብኝ ።

በለዚህም በመጀመሪያ በአቴንስ የፖለቲካ ሳይንስ ትምህርት ቤት የዓለም አቀፍ ሕግ መምህርና የውጪ ጉዳይ ሚኒስትር የሕግ አማካሪ በአስተማሪና 'በተማሪ ግንኙነት አጋጣሚ ምክንያት በመነሳት አነሳስተውኝ "የዓለም አቀፍ ድርጅቶች ዓለም አቀፍ ኃላፊነት" International Responsibility of International Organizations በሚል ርእሰ በመነሳት አንድ ጥናት ጀምሮ ጽሑፉ ወደ መገባደድ ቢታረብም በሌላ

በኩል ይወጥሱ በዓለም አቀፍ ትኩስ ፕሮብሌምነቱ ቸል ሊባል የማይቻል መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ግን በአንድ አንድ አጋጣሚዎች ምክንያቶችም አሁን በአቴንሰ ዩኒቨርሲቲ ከሕገ ቤተክርስቲያን መምሕርና ከሕገ መንግሥት መምሕርም እና ሌሎችም የቅርብ ዓይኖች የኢትዮጵያን ሕጋዊ ልምድና ሥርዐት በተለየ በመንግሥትና በገሃማናት መካከል ያለውን ግንኙነት ማንጸባረቅ የሚችል ጥናት ቢኖር እንደሚሻል የበለጠ አገርን ለማስተዋወቅ እንደሚረዳ ከፍተኛ ግፊት አሳድረውብኝ በማሰብ ላይ በምገኝበት ወቅት ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቴዎድሮስ ፓትርያርክ ዘኢትዮጵያ ለአፈሻል ጉብኝት ወደ አቴንሰ - ግሪክ አገር በመምጣታቸው ሌላው የበለጠ የሚገፋፋ ተጨማሪ አጋጣሚ ምክንያት ስለ ነበረ በኢትዮጵያ ታሪካዊና ሕጋዊ የምንግሥትና የቤተ ክርስቲያን ግንኙነት ወደሚለው አቅጣጫ ወይም የቀደመ ግፊት አዘነበልሁ።

ስለዚህ በአንድ ተጨባጭ መሠረተ ሐሳብ ላይ ለመነሳት ከነበረው ሕገ መንግሥት ላይ መነሳቱ የተሻለው አማራጭ ሆኖ ተገኘ።

በዚህም መሠረት

“በኢትዮጵያ በ1948 ሕገ መንግሥት የመንግሥትና የቤተክርስቲያን ግንኙነት” በሚል ርእስ በመነሳት በመንደርደሪያነት የነበረውን ሥርዐተ መንግሥታዊና ሥርዐተ ቤተክርስቲያናዊ ግንኙነት ገጽታዎችን ከማሳየት ጋር የ1948 ሕገ መንግሥት 126 እና 127 አንቀጾችንና ሌሎችንም ተዛማጅ አንቀጾች ከሥነ ሕገ መንግሥት አንጻር በመተርጎም አንድ ሰፊ ጽሑፍ ተዘጋጅቶና ለአቴንሰ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ት/ቤት ቀርቦ ተቀባይነት ለማግኘት ችሏል።

ቢሆንም ወደ አማርኛ ባለመመለሱ ለብዙ አንባብያን ሊረዳ አለመቻሉ ግልጽ ነው።

ከዚህም ቀጥሎ ይህ በኢትዮጵያ የመንግሥትና የቤተክርስቲያን ግንኙነትም ከፍትሕ ነገሥት አንጻር ምን እንደሚመስል መታየት እንደአለበት በአስምሮም ተቀረጸ።

ሆኖም ብዙ መንገድ ከተጓዘው ዘኋላ ከዚህ ከተወሰነ መሠረተ ሐሳብ ይልቅ ራሱ ፍትሕ ነገሥቱ በዘርዘር ቢጠና ይሻላል ወደ ሚል ሐሳብ ለማዘነበል የፍትሕ ነገሥቱ በእምነት ብቻ ተቀባይነትን አግኝቶ የመኖሩ መሠረታዊ ችግር ገፋፋኝ። ለዚህ ሌላውም ምክንያት በብፁዕ አቡነ ካርዲናል ጳውሎስ ጸድቆ የፍትሕ ነገሥት እንግሊዘኛ ትርጉም ወደ አጼ ለመግባት ችሎ በመቅድሙ ላይ የሰፈሩትን የፍትሕ ነገሥት ታሪካዊያን ችግሮች ምክንያቶችና ትኩረት ለመመልከት ዕድል ማግኘቱ

ነበር። ይህ ነበር ይህን ጽሑፍ በዚህ መልክ ለማቀናበር ያነሳሳኝ ምክንያት።

ሆኖም የፍትሕ ነገሥት ጥናት በዚህ መልኩ ለማዘጋጀት ማለትም ለስያሜው ዕንሰ ሐሳብም ምንጮቹ የበለጠ ትኩረት በመስጠት መዘጋጀቱ ይዘቱን በጥልቀት ለመመርመር ቅድመ ዑኔታዎችን ከማመቻቸት አልፎ ለሌላ ቀኖናተ ቤተክርስቲያንና ቀኖናተ ነገሥትም ታሪክ በቂ ግንዛቤን በሚሰጥ ቅርጽ እንዲዘጋጅ ጥረት መደረግ ነበረበት። ይህም ነው የዚህ ጽሑፍ መሠረታዊ ዓላማውም ለማለት ይቻላል። ቢሆንም ፍትሕ ነገሥት በዚህ ቅርጽ እንዲጠና ለማስቻል ትኩረትን ሳይጨምር በቂ ግንዛቤንና ረጅም ጊዜን እንደሚጠይቅ ተረዳው በተለይ ምንጮችን ለማዳረስ ለማማሳት አገሮችን ማቋረጥ ግዴታ መሆኑ ግልጽ ነበር። ስለዚህም ነበር በተለየ የገንዘብ ጉዳይ ያላጠያየቀው።

ለለዚህ ፍትሕ ነገሥት፣ ብሔረ ሕግ ወቀኖና በተለየ ከምንጮቹና በኢትዮጵያ መንግሥተና ቤተክርስቲያን ሕግና ቀኖና ላይ ያላደረገውን ተፅዕኖ አስመልክቶ የሚደረግ ጥናትን መደገፍና ማበረታታት የሚረክ መንግሥት ከአለው ታሪካዊ ግንኙነትና መሠረትነት በመነሳት ፍላጎቱ ሆኖ በመገኘቱ ለተግባራዊነቱ ይህን ለመሰል ጥናት ተገቢ ትኩረት የመስጠት አቋም ከአለው የሚዲትራንያንና የመካከለኛው ምሥራቅ ጥናት ማእከል በመባል ከሚታወቅ መንግሥታዊ ድርጅት ጋር በጥናቱ ፕሮጀክት ዝርዝር ዑኔታዎች ላይ ወደ ስምምነት በመድረስ እኔ ጥናቱን ለማጠናቀቅና ድርጅቱ ወጪውን ለመሸፈን ውል ተፈራረምን።

ቢሆንም ድርጅቱ የሚሸፍነው የምርምር ወጪ በዚያው አገር ውስጥ ለሚደረገው እንቅስቃሴና በመጨረሻ ጽሑፉን ለማሳተም ነበር።

ግን ምንም እንኳን አብዛኞቹም ምንጮች በአቴንሰ ከተማ በሚገኙ አብያተ መጻሕፍት ሊገኙ ቢችሉም የማይገኙ ወሳኝ ምንጮችም ነበሩ።

ለእነዚህ ምንጮችም ፍለጋ ሌላ የገንዘብ ምንጭ መገኘት ነበረበት ስለዚህ ለቫቲካን የባህል ግንኙነት ቢሮ ሐሳቤን ብገልጥ በጉ ፈቃዳቸው ሆኖ ግብዣ ስለአደረጉልኝ ወደ ሮም ሄጄ በተለይ በቫቲካን ቤተ መጻሕፍት የሚገኙትን ምንጮችና መረጃዎች ለመመርመር አስችለውኛል።

ከዚያም በግሪክ አገር አናሲስ ፋውንዴሽን በአደረገልኝ ትብብር ወደ ለንደን ተጉዢ በብሪቲሽ መዝያም ብረትሽ ቤተ መጻሕፍት ሊገኙ የቻሉ ሰነዶችን ለማገልበፍ ችያለሁ። በዚህ ሂደት ጽሑፉ ወደ መገባደድ ቢደርስም ከድርጅቱ ጋር የተፈረመው ውል በድርጅቱ በኩል በፈርማው

ወትት ያልታዩችግር በመከለቱ ተግባራዊ ሊሆን ቢያዳግትም ጽሑፉ ወደ መጠናቀቅ መድረሱ እልተገታም ቢሆንም ሲታተም ከመቻሉ በፊት በ1973 መጨረሻ አካባቢ ወደ ኢትዮጵያ ተመለሰሁ ።

በሌላ በኩል ይህ ጽሑፍ እንዲሰራው ፍላጎት ቢኖረኝም ከየተመደ ብክብቸው መጠቀሚያ የሥራ ሚና የተነሳ ወደ ኋላ መጉተት ግዴታ ሆኖብኝ ነበር ። አሁን በአጋጣሚ አመቺ ጊዜ በማግኘቱ ጽሑፉ ሊጠናቀቅ ችሏል ።

የዚህ ጽሑፍ ዓላማ የፍትሕ ነገሥት አጠቃላይ ገጽታ-ከስያሜውና ፅንሰ ሐሳቡ ተነስቶ የምንጮቹን ምንነት ፣ ታሪክና ይዘት በዝርዝር አብራርቶ ማስቀመጥ ስለ ነበር ለዚህም ዓላማ ግብ መምታት በቂ ጥረቶች ተደርገዋል ።

ለሌሊት በዚህ ጥናት የተደረጉ ጥረቶች ፍትሕ ነገሥትን ከታሪክነትም አንጻር በተቻለ መጠን በግልጽ መረዳት - መተርጉም የሚያስችሉ ሁኔታዎች እንዲገኙ ለማድረግ ሥርዐተ ትምህርትን - የትምህርት ዘዴን ተከትለዋል ።

በዚህ መልኩ ይህ ጽሑፍ ሲተረጽ የተከተለው የሥነ ጽሑፍ ዘዴ የበለጠ ምርምርንም ሆነ በተለያዩ ለማስተማር በቀላሉ የሚረዳ ሥርዐተ ትምህርት እንደሆነ ለማድረግ ነው ።

ከዚህም ጋር በተያያዘ ፍትሕ ነገሥት መንፈሳዊም ሆነ ሥነዊ ሕጋዊ ሰነድ እንደመሆኑ በትክክል ለመረዳት የሕግም ቋንቋ እጅግ አስፈላጊ ነው ።

አየአንዳንዱ የዕውቀት ዘርፍ የራሱ ቋንቋ ከዚህም የተነሳ የራሱ የአገልገል ዘዴዬ አለው ። የፍትሕ ነገሥት ግንዛቤም ይህን ይጠይቃል ።

ስለ ሃይማኖታዊ እንድምታው ትርጓሜ እንደተጠበቀ ሆኖ ሥነ ሕጋዊ ትርጓሜን ነው በመጨረሻም ሊጠይቅ የሚችለው ።

ለሌሊት በራሱ በፍትሕ ነገሥት ውስጥ እንደ ኃይለ ቃል ከክፍል እንደ መንፈሳዊ ክፍል ያለውን ትርጉም በሁለተኛው ክፍል ሥነዊ ክፍል ይዞ አይገኝም ። ከዚህ በተለየ ደግሞ በፍትሕ ነገሥትና በሌሎች የሃይማኖት መጻሕፍት መካከል ቃላት የተለያዩ ትርጉም እየያዙ ነው የሚገኙት ። ብዎች ቃላትን መደርደር ይቻላል ።

ለሌሊት ነው ፍትሕ ነገሥትን ሲጠብብ ሕገ ቤተክርስቲያንን በትክክል ለመረዳት - ለመተርጉም የሕግ ቋንቋና ዘዴዬ የሚጠይቅ መሆኑ የወል ግንዛቤ ሆኖ በብዙ አገሮች የሚታየው ።

ለሌሊትም የዚህ ጥናት አተራረብ - ቅርጽና ቋንቋ ከዚህ እንጻር

ለመታየት እንዲችል የሚቻለው ጥረት ተደርጓል ። ሌላው ጥናት ግር ሆኖ የተገኘው የፍትሕ ነገሥት ምንጮች በሙሉ ግለትም ይቻላል በሌሎች ቋንቋዎች የሚገኙ እንደ መሆናቸው መጠን ለርእሶቻቸውም ሆነ ይዘቶቻቸው በአግርኛ ምትክ ቃላትን ለአንድ እንደቼ ማግኘት ሲሞክር ለሌሎች እንደ እንደቼ አስቸጋሪ ሆኗል ግለት ይቻላል ለምሳሌ nomocano ብሔረ ሕግ ወቀኖና collectio canonum መድበለ ቀኖናት ፣ codex canonum ምእላደ ቀኖናት የሚሉ ምትክ ቃላት ሲገኙ ሲችሉ ለምሳሌ pseudoclement ፣ pseudoapostolic canones ምትክ ቃላት ማግኘቱ እንደተጠበቀ ነው ። ምን አልባት መስመ ቀላሚንጦስ ፣ መስማት ሐዋርያውያት ቀኖናት ግለት ይቻል ይሆን?

ይህ ጽሑፍ በአራት ክፍሎች ተከፍሎ በመጀመሪያ ከስያሜውና ፅንሰ ሀሳቡ በመነሳት ፍትሕ ነገሥትን ከተለያዩ ገጽታዎች መመልከት ሲቻል በሁለተኛው ክፍል የፍትሕ ነገሥቱ መሠረታዊ ምንጮች (ቅዱሳት መጽሐፍት ፣ ሐዋርያውያት ቀኖናት ፣ ሲኖዶሳውያት ቀኖናት ፣ ቀኖናተ አበው ፣ ቀኖናተ ሊቃነ ጳጳሳት ዘለአክንድርያና ቀኖናተ ነገሥት - የሮማ ቢዛንቲን ሕገጋት) እንደ በአንድ ተመርምረዋል ። ከዚያም ፍትሕ ነገሥት በኢትዮጵያ አዲሱ ሥርዐተ ሕግ (ወንጀለኛ መቅሜ ሕግና የፍትሕ ብሔር ሕግ) ላይ ያላየውን ተዕዕኖ ለማላየት ተሞክረዋል ።

እንግዲህ ፍትሕ ነገሥት በዚህ መልኩ ሲመረመር ሕጋዊና ቀኖናዊ ኃይልነቱ ወደ ጥያቄ ውስጥ አልገባም ። ትልቁ ጥያቄ ግን ፍትሕ ነገሥት በኒትያ - ጉባኤ - ሶኖዶስ (325) በሠለስቱ ምዕት (318 አባቶች) ተጽፎ ለሮማ ንጉሠ ነገሥት ትልቁ ቆስጠንጢኖስ እንደተሰጠ እንደነገረ መለኮት ተጠብቆ አለከ አሁን መቆየቱ ነው ።

ለሌሊት ፍትሕ ነገሥት በ325 በሠለስቱ ምዕት ተጽፎ ለቆስጠንጢኖስ የተሰጠ ላለመሆኑና ቆይተውም ከተፈጠሩ ምንጮች ላይ ተመርኩዞና በጣም ቆይቶ ለማዘጋጀቱ ምርምርን የሚጠይቅ ችግር አያደለም ።

ቢሆንም ከጥንት የሮማ የሕግ ሊቃውንት ያስተላለፉት መርሕ አለ። ተቃራኒውን አረጋግጥ Argumentum ad Contrario ። በዚህም መሠረት ፍትሕ ነገሥት በሠለስቱ ምዕት በ325 እንደተጻፈ የሚታመን ውን አምነት በተቃራኒው ይህ ፍትሕ ነገሥት በአንዚህ አባቶች በዚያን ዘመን ላለመጻፉ ወደ ሌላ ምርምር ላንገባ ራሳቸው ፍትሕ ነገሥቱ የተቀነሰበረባቸው ምንጮች አብዛኞቹ ከሠለስቱ ምዕት በኋላ የተጻፉ

በነዚህ መሆናቸው በራሱ በሰነዱና በታሪክ ላይ በመመርኮዝ ለግረጋገጥ ችሰናል።

⇒ የሐንስ አፈወርቅ : ቅዱስ ባስልዮስ : ጉርጉርዮስ ቴኦሎጎስ ከሠለስቱ ምዕት በፊት አልነበሩም ። የስርድቅያ ሲኖዶስ : የላኦዶቅያ ሲኖዶስ ከኒቅያ ሲኖዶስ በፊት ሳይሆን በኋላ ነው የተካሄዱት ። የአስክንድርያ ሊቃነ ጳጳሳት ክርስቶዶሎስ : ገብርኤል ኢብን ቱራዶቅ የኋላ ዘመን (የ10ኛው እና የ11ኛው ምዕተ ዓመት) ሊቃነ ጳጳሳት ናቸው : አራቱ ቀኖናተ ነገሥት ከሠለስቱ ምዕት በኋላ የታወጁ ሕገጋት ናቸው ። “ጠስን” ብንወስድ በ9ኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ ላይ በቁስጥንጥንያ ንጉሥ ባስልዮስ ዘመቄዶንያ ቀዳማዊ የታወጀ ሕግ ነው ።

አንግዲህ ከታሪካዊ ሐቅ ውጭ ፍትሐ ነገሥት በሠለስቱ ምዕት እንደተጻፈ ነው የሚለው አስተሳሰብ -ልምድ መጽናቱ የሚቀጥል ከሆነ መልሱ “ተቃራኒውን አረጋግጥ” Argumentum ad Contrario የሚለውን መርሕ በመከተል የቀረበትን መረጃዎች ውድቅ ማድረግን ማሳመን ይኖርበታል ። በመጨረሻ የተጠቀምንባቸው ምንጮች በርከት ያሉ ከመሆናቸው ጋር አንድ ጽሑፍ ከአንድ ኮፒ ወደ ሌላ ኮፒ በሚገለባበጥበት ጊዜ የፊደሎች ስሕተቶች : የሰሞች ለውጦች : የአረፍተ ነገሮች ጉድለቶች : የሐረጎች መዘበል ሊፈጠሩ መቻላቸው የተፈጥሮ ሂደት ግዴታ ስለሆነ እንደገና ጽሑፉንና ምንጮችን ማመሳከር አስፈላጊ ነቱ አያጠራጥርም ።

ከዚህ አንጻር የተዘረዘሩት ምንጮች አብዛኞች በአገራችን አንድ አስመገናኛታቸው መጠን የማመስከሩ ችግር በግልጽ ሊታይ የሚችል ቢሆንም አስፈላጊው ጥንቃቄ ተደርጓል ። የተቻለው ጥረት ቢደረግም ከሁኔታዎች አንጻር እልፈው የመጡ ስሕተቶች ሊኖሩ ስለሚችሉ ይታወቃል ።

ምግባረ ቃላት

Ahba Salama	= Ahba Salama A review of the association of the Ethio-hellenic Studies. Addis ababa.1970
A.E.W.K.	= Allgemeine Enzyklopädie der Wissenschaften und Kunste- Ersch Und grube
A.N.F	= Ante-nicaenae Fathers N.Y.
A.T.K.F.	= Abhandlungen über Theologie und Kirche Fetschrit Für Adma Karl. Dusseldorf.
B.S.A.C.	= Bulletin de la Societe d'Archéologie Cop-te
B.Z.	= Byzantinischen Zeitschrift
C.C.Mss.B.B.	= Catalogues codicum Mss. Bibliothecae Bodleianae Oxensis
C.C.O.F.	= Codificazione Canonica Orientale. Fonti. Roman 1934.
The church of Ethiopia	= Collective worked. by the patriarchate of Ethiopian church. Addis Ababa. 1971.
C.M.E.B.N.	= Catalogue de Mss. Ethiopiennes (Geez et Amharique) de la Bibliotheque Nationale. paris.
C.S.C.O.	= Corpus Scriptorum christianorum Orientalium. Scriptores Aethiopici : Series altera. Historica et Hagiographica.
A.G.M.	= Adhandlungen der Geschichte der Wissenschaften Gottengen
C.R.	= Realenzyclopädie
D.A.C.L.	= Dictionair d' Archéologie chrétienne et Liturgie.
D.D.C.	= Dictionair de Droit Canonique.
D.T.C.	= Dictionair de Theologie Catholique.
DiT.Ch.	= Dictionair de Theologie Chrétienne.
E.R.	= Ecclesiastical Review
G.S.I.	= Giornal della Societa Italiana.

G.C.L.O.	= Geschichte der Christlichen Literaturen der Orient.
H.T.R.	= Harvard Theological Review.
I.O.	= Istituto per l' Orient.
I.I.S.L.	= Istituto Italiano di Studi Legislativi
K.T.	= Kleine Texte ed. H. Littmann. Berlin.
J.E.L.	= Journal of Ethiopian Law.
J.E.S.	= Journal of Ethiopian Studies.
M.A.I.S.P.	= Memoires de l' Academie Imperiale des Sciences de St. Petersburg.
Mansi.	= Mansi, Sanctorum Conciliorum nova et Amplissima collectio. Florentiae, 1759. New ed. 1961....
M.I.K.C.A.	= Mitteilungen dem Internationalen Kongress für Christliche Archeologie zum..... Roma 1900.
O.C.A.	= Orientalia Christiana Analecta.
O.C.P.	= Orientalia Christiana Periodica.
O.M.	= Orientale Moderno
P.G.	= Migne, Patrologiae..... Series Graeca.
P.L.	= Migne, Patrologiae.....Series Latina.
P.O.	= Patrologia Orientalis.
R.R.A.L.	= Rendiconti Della Reale Accademia dei Lincei
R.H.E.	= Revue d' Histoire Ecclesiastique. Luvain.
R.O.C.	= Revue d' l' Orient Chrétienne (1915-1917).
R.D.S.O.	= Rivista degli studi Orientali.
R.G.M.E.O.G.C.	= Rivista giuridica del medio ed estremo Oriente giustizia coloniale.
R.T.	= Recherches de Theologie.
S.P.C.K.	= Society for primitive christian knowledge. London.

S.C.	= Sources Chrétiennes. Paris.
T.Q.	= Theologische Quartalschrift. Tübingen.
T.U.	= Texte und Untersuchungen zur Geschichte der Ältesten Literaturen. Leipzig.
Z.N.W.	= Zeitschrift für Neutestamentliche Wissenschaft und Kunst alter Kirche. Göttingen.
Z.D.M.G.	= Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.
Z.K.T.	= Zeitschrift Für Catholische Theologie.

1. ፍትሐ ነገሥት ንባብና ትርጓሜው አዲስ አበባ 1958
2. ፍትሐ ነገሥት ንባብና ነጠላ ትርጉም : መጽሐፈ ሕገጋት ዐበይት አዲስ አበባ 1962
3. ፍትሐ ነገሥት ግእዝ አስግራ 1965
4. Fetha Nagast ed. Ignazio Guidi. Roma, 1897
5. Guidi I., IL Fetha Nagast O "Legislazione dei Re" Codice Ecclesiastico e Civile di Abyssinia, RA. Napoli, 1936².
6. Abba Paulos Tzadua, The Fetha Nagast: The law of the kings. Addis Ababa, 1968.
7. ሲኖዶስ ቤተ መጻሕፍት ወመዘክር-የእጅ ጽሑፍ
8. Ms. Borgio Etiopico (ሲኖዶስ) ቅጂ
9. Arnold F.A., Libri Aethiopici, Fetha Nagast i.e. Canon Regum caput XLIV de regibus. Halise sax, 1841.
10. Abrahamus Ecbellensis, +1664 Sanctorum Patrum 318-Nicaenorum (CCCXVIII.) Sanctones et decreta alia ex quatuor regum ad Constantinum libris decerpta : Mansi T.II ገጽ 1029-1054
11. Abrahamus Ecbellensis, Magni Concilii nicaeni Canones LXXXIV : Mansi T. II ገጽ 981-1010.

የፍትሐ ነገሥት : ብሔረ ሕገ ወቅና ፖፖሎች ሰሌዳ ከይዘት እንዳር በሚከተሉት ገጽታዎች ተከፍሎ ይታያል ፡

1. ሀ በግእዝና በሌሎችም የውጭ ቋንቋዎች ተተርጓሚው የሚገኙት የፍትሐ ነገሥት ሰነዶች ለ በተገታ ፍትሐ ነገሥት የሚመለከቱ በነዚህ ፡ ስንድምታ ትርጓሜዎች ፡ መግለጻቸው ፡ መደባለት ፡ ምእላላትና ሥነ ጽሑፎች
- ሐ ለራሱ ፍትሐ ነገሥት ቅንብር የገጠነው የገጠነው በነዚህ ፡ መደባለትና ምእላላት ሕጋዊያንና ቀናናውያን በእናት ቋንቋዎች ገሪክ ወይም ላቲን ወይም ትርጉሞች የእጅ ጽሑፎች ወይም ሕትመቶች
2. ሥነ ጽሑፎች ፡ ይህን ጽሑፍ ለግንባር በቀጥታ ወይም በእግረ መንገድ ደጋፍ የበሉ ሥራዎች ሥነ ጽሑፎች
3. ሆኖኖ ግን በግምት እንዳይራዘም በግልት በጽሑፍ የተወቀሱ ብዙ ጽሑፎች በዚህ ሰሌዳ ባይገኙም ቀርተዋል ፡

12. Achelis A.-Flemming J., Die Syrische Didascalia Übersetzt und erklärt : T.U. 25.2/1904
13. Achelis H., Die Ältesten Quellen des orientalischen Kirchenrechts I. Buch : Die Canones Hippolyti : T.U. 6.4/1991.
14. Achelis J. : Die Syrische Didascalia T.U. 25/1964
15. Bachmann. corpus juris Abessionorum. Jus Connubii. Textum Aethiopicum Arabicumque ad manuscriptorum fidem-cum versione latina et dissertaione iurico historica. Berlin, 1889-1890.
16. Baumstrak Στρωμάτων Αρχαιολογικών M.I.K.C.A. 1900 (15-31)
17. Bartlet J.V. Fragments of didascalia in Greek : T.U. 18/1917 6-301 Es
18. Beveregius M., Codex Canonum Ecclesiae Primitivae illustrativus 2, Appendice I. Appendice 2 (8-10)
19. Beveregius, Synodicon, Pandectae Canonum SS. Apostolorum noncanonicarum S.S. Patrum & Epistolarum Oxford, 1672
20. Bickell G., Geschichte der Kirchenrechts. Giessen, 1843
21. Bluhme Fr. Lex Dei 1913
22. Botte B., Hippolyte de Rome, la Tradition Apostolique (texte latin, introduction, et notes): S.C.H. Paris. 2946
23. Bottle B, Le Texte de la Tradition Apostolique: R.T.M. 22/1955
24. Καρογιάννη, FETHA NAGAST:Εκκλησιαστικο-πολιτικός κώδιξ των Αιθίοπων υπέρ του δικαιώματος αυτών εν τη περί του Αβουνα διαφορά τούτων προς τούς εν Αιγύπτω Κόπτας, Έκκλησιαστικός Θάρος Τ.ΚΖ' 1927 ገጽ 433-454
25. Rossi Canevari, Fetha Nagast, il libro de re. Codice delle Leggi Abissine, con note e riferimenti al Diritto Italiano: Milano 1934
26. Connolly H.R., Didascalia Apostolorum. Oxford, 1929.
27. Connolly, The so-called Egyptian church order and drived documents. London, 1916.

28. Conti Rossini, *Etiopic Corpus Juris: Fetha Nagast*. IL Synodos Etiopici R.R.A.L. ser. VII.T.III.1934. (41-48)
29. Cooper J.-Maclean J.A., *The testament of our lord trans. into English from syriac*. London, 1901.
30. Costanzo C.A. "IL Fatha Nagast (Diritto de Re) Navissimo Digesto Italiano T.7. 1961 (253-254)
31. Costanzo C.A., *L'Ecloga Araba nel Fetha Nagast e la sua prima versione in Italiano* : I.I.S.L. 1947
32. Cotelerius J.B. *Lex Mosàicum;: Ecclesiae Graecae Monumenta*. Paris. 1677, T.I.
33. Cureton, *Ancient Syriac document*. London, 1964.
34. De Castro A., *Compendio delle Leggi dei Re "Fetha Nagast"*. Livorno, 1912.
35. De Lagarde P., *Reliquiae juris Ecclesiastici antiquissimae Syriac*. Leipzig. 1856.
36. De Lagarde., *Reliquiae juris Ecclesiastici antiquissimae Graec*. Leipzig, 1856.
37. De Lagarde P., *Aegyptiaca*. Guetteŋgue, 1883. (239-291)
38. De Lagarde P., *Didascalia Apostolorum Syriac*. Leipzig, 1854
39. De Stefano G., *IL Diritto Penale nell' Hamasien (Eritrea) ed IL Fetha Nagast*. Firenze. 1897, (73-108)
40. Dib P. "Lequel des Ibn al-'Assal est l' auteur du Nomocanon"? : R.O.C 20/1915-1917.
41. Dillmann: *Catalogues Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae Oxoniensis Pars VII. Codice Aethiopici*, Oxford 1848/25.
42. Dix G., *The Treatise on the apostolic Tradititon*. London, 1960
43. Duensing H., *Der Äthiopische texte der Kirchenordnung des Hippolyts*;: A.G.W. c1946 (c.3.32)
44. Eastean B.S., *The Apostolic Tradition of Hippolytus*. camp. 1924.

45. Ewald H.G. *Ueber die "Äthiopischen hundschriften zu tübingen*
46. D'emila R., *Die Lehr der Zwölf Apostel*.
47. Fell W: *Canones Apostolorum Aethiopici*, Lipsiae 1871
48. Franconj: *La Didascalie Ethiopienne Traduite En Francais* R.O.E. 1911-1914 ser 2.T.6. 78 164-166, 266-270 T.7 78 199-203, 286-293. T 9. 78 183-187
49. Funk X.F., *Doctrinae Duodecim Apostolorum. Canones, Apostlorum Ecclesiastici*. Tübingen. 1887
50. Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*. Paderborn, 1990
51. Funk F., *Die Arabische Didascalia und die Constitutionen der. Apostel*. T.Q.1904 (233-248)
52. Funk. *Das Achte Buch der Apostolischen Konstituionen und den verwandten schrift*, T.Q. 1902. (223...).
53. Freshfield E., *A manual' of eastern roman law: The Procheiros Nomos*, Published by the emperor Basil, at Constantinopole between 867-879 A.D. camb. un. press, 1928
54. Freshfield: *A Manual of roman law: The Ecloga*. published by the emperors Leonis III and constantine V of Isauria A. D. 1926 Camb. un. Press.
55. Fulten J., *Index Canonum*, The greek text. an English translation. a complete digest of entire code of canon law. N.Y. 1892.
56. Gibson Margaret Dunlop. *The Didascalia Appostolorum in Syriac*;: *Horae Semiticae* No. I. London 1903.
57. Gibson. *The didascalia Apostolorum in English Translation. from Syriac*. : *horae Semiticae* No. II. London 1903.
58. Gibson. *Apocrypha Arabica*, *Studia Synaitica* (The book of Roll). T.8.
59. Grébaut S. *Litterature Ethiopienne Pseudo-clement*. R. O.C.H. 15 1910

60. Guirgues Pbiltaos Awad. (Ed) AL-magmu as- Safawi (Cairo 1908) and Marqus Guirgues (Ed) Kitab Al-Qawanin (Cairo 1947)

Jesu-Christ. Text Ethiopie edité et traduit en Français avec concours de S. Grébaut, P.O. 10/1913 (141-236)

62. Guidi I., Der Aethiopischen Synodos: Z.D.M.G. 55/1901
63. Guidi, Canone Biblico della Chiesa Copta, :Revue Biblique 1901
64. Handrberg D., Canones Hippolyti. München, 1878
65. Harden J.M., The Ethiopic Didascalia, : S.P.C.K. London, 1920.
66. Hauler E., Didascalia Apostolorum fragmenta Veroneasia latina accedent canonum qui decuntur Apostolorum et egyptiorum reliquiae. Lipsiae 1900.
67. Hauler, Eine Lateinische palimpsest uebersetzung der didascalia apostolorum. Les Comptes Rends De l'academie des sciences de vienne T.LXXXIV T. 3. 1896
68. Heimbach G... Anecdota Tomus I. Lipsiae, 1938
69. Heimbach G. - Anecdota Tomus II. Lipsiae 1940
70. Heimbach G. Basilicorum libri LX. Lipsiae, 1833-1868
71. Heimbach K., Griechisch-Römisches Recht im Mittelalter und in der Neuzeit, V:A.E.W.K. 186/1868
72. Higgins A.J.B: Ibn al-Assal 44. Theological Studies. 73/1943
73. Horner G., The Statutes of the Apostles or canones Ecclesiastici edited with translation and collection from the Ethiopic and Arabic manuscript. London, 1904
74. Land M., Anecdota Syriaca. 1864. (65-66,94)
75. Land, Analecta Ante-nicaena ed. Bunsen II 1856. (451-560)
76. Land. M. Anecdota Syriaca: Vol . 1 1862. 78 123-155. 184-198: Vol.2. 1868 78 9
77. Leipoldt J., Säidische auszüge dem buche der apostolischen konstitutionen: T.U.4. 1904. T.XXVI fasc. 16 (1-57)

78. Leipoldt, Der Koptische Texte der Kirchenordnung Hippolyte. Berlin, 1954.
79. Maio A., Scriptorum Veterum nova Collectio....Roma, 1838 T.X.
80. Mauro Da Leonessa. P: testi Di Diritto Antichi Moderni Riguardanti Gli Ethiopia. C.C.O.F. 51/1931
81. Momferratur A., Ecloga Leonis et Constantini cum Appendice. Atheni 1989.
82. Nau F., La Didascalia, C'est-a-dire l' Enseignement Catholique des douze apôtres et saint Disciples de Notre Seigneur trad du Syriaque, Paris, 1902
83. Nau F., La Versione Syriaque de l'Octateuque de Clément trad. en francais. Paris, 1913.
84. Perier A. and K., "Les 127 canons des apôtres. : P.O. 89/1912 (554-710)
85. Perruchon, Le livre des Mystères. Texte Ethiopienne trad et pub. P.O.T.I. (86-88)
86. Pell W.Platt, Canones Apostolorum Aethiopici. Lipsiae, 1871. }
87. Pell W.Platt, The Ethiopic Didascalia or the Ethiopic Version of the Apostolical Constitutions received in the church of Ethiopia. London, 1834.
88. Pitra J.B., Juris Ecclesiastici graecorum historia et monumenta T.I. Roma 1864.
89. Rahmani Ignatius Ephraim, Testamentum Domini Notri Jesu Christi. Mainze, 1899.
90. Render K.Harris, The Teaching of the Apostles (Didascalia). London.
91. Sachau E. -Bruns K.G.: Syrisch-Römisches Rechtsbuch aus dem Fünften jahrhundert herausgegeben übersetzt erläutert...Leipzig, 1880.
92. Schermann Th., Die Allgemeine Kirchenordnung früh christliche Liturgien und Kirchliche überlieferung T. I :S. P.C.K.

93. Spulber C.A., L'Ecloga des Isauriennes. Text-trad., Histoire, re.
94. Tattam Henry, The Apostolical constitutions or the canons of the Apostles, London, 1884.
95. Turrianus, Ecclesiae Occidentalis monumenta iuris antiquissima, T.2.1, Oxfoord, 1913.
96. Viard Marcel, La Didascalie des Apôtres. Introduction, critique, esquisse historique. 1906.
97. Zachariae Von Lingenthal, o Procheiros Nomos: Imperatorum Basilii. Constantini et Leonis Prochiron: Heidelberg, 1837.
98. Zachariae. Collectio librorum juris graeco-romani ineditorum. Ecloga Leonis et Constantini Lipsiae 1852.
99. Zachariae. Die Griechischen Nomocanones : M.I.A.S.P. VII 23.7.1857.
100. zoctembergh: Catalogus Des Manuscripts Ethiopiennes (Gheez Et Amharique) De La Bibliotheque Nationale De Paris 1887/147.
101. Wright W. Catalogus of the Ethiopic Manuscripts in B. Museum (London 1877) 219. 280-284
102. π. καὶ Γ. Ζένου, Jus Graecoromanum 1937 (1962) T.II. VI.

Α. Ἰωάννης-Κωνσταντίνος Ζένου

103. Achelis H., Hippolytstudien : T.U. I.4. 1897.
104. Achelis H., Hippolytus im Kirchenrechts: Z.K.G. 15/1895 (1-43)
105. Altener B.-Stuiber A., Patrologie. Freiburg 1978²
106. Altener, Patrology English translation London 1960.
107. Bardenhewer Otto, Les Pères de l'Eglise Paris. 1899. T. (45-47)
108. Bardenewer, Patrologie. Freiburg. 1894.
109. Bardnewer, Geschichte des Altchristlichen Literatur. Freiburg, 1922 (263-274)
110. Bardenewer, Patrology, the lives and works of the Fathers of the churches-trans. J. Hahann. Berlin 1908.
111. Bardy G., Die canons Apostoliques : D.D.C.T.II 1937. (1288-1995.)
112. Bardy G., Constitutions Apostoliques : D.D.C.T.IV. 1949. (433-460)
113. Bardy, Concile et canons de Laodicee, D.D.C.T.VI. 1957. 338...
114. Bardy, Concile et canons de Gangras, D.D.C.T.V. 1953. 935.....
115. Bardy, Concile et canons de Neocesarée, : D.D.C.T. VI. 1957. 995...
116. Bardy, concile et Canons d'Antiochie : D.D.C.T.I. 1935. 589...
117. Bardy, Ecrits Canoniques attribués à Hippolyte D.D.C. T.V.1953. 1154.
118. Batifol, Anciennes Litteratures chrétiennes: Litterature Grecque. 1887.
119. Batifol, Revue Critique T.X. 1901.
120. Bartlet J.N., Church life and church orders during the first four centuries with special reference to the eastern church order. London. 1904.

121. Baumstark, Die Nichtgriechischen Paralleltexte zum Achten buche der Apostolischen konstitutionen O.C. 1901 T.I (98-137)
122. A. Baumstark: Die Christlichen litterature Des Orients. Vol.2. (Leipzig 1911) 27
123. Beck H. Kirche und Theologische Literatur im bickel. J. N. Geschichte der kirchenordnung 1843 Byzantinischen Reich. München, 1959.
124. Botte B., L'Origine des canons d' Hippolyte: Mélanges d'archéologie et d' histoire en Honneur de M. Michel Andrieu. Roma-Paris. 1916 (3-62).
125. Botte B., L' Authenticité de la tradition apostolique de saint Hippolyte R.T. 1949. (177-185)
126. Bouriant U., Les canons Recueil de travaux relatifs à la archéologie égyptienne et assyrienne T.U. 999/216, 6/97-115.
127. Brooks E.E., The sixth book of the select letters of Sevirius, patriarch of Antioch in Syriac version of Athanasius of Nisibis. London, 1909 (643-464) English Trans. T II. part I.6 (409-412)
128. Burmester O.H., The canons of Gabriel Ibn Turaik. Muséon XLVI (43-54)
129. Burmester, The canons of Gabriel LXX Patriarch of Alexandria: O.C.P. 1/1935 (4-45)
130. Burmester, The law of inheritance of Gabriel Ibo Turaik LXX patriarch of Alexandria O.C.P. 1/1935 (115-327)
131. Burmester, The canons of Christodoulos Patriarch of Alexandria: Muséon, 1932 (75-84)
132. Burmester, The canons of Cyrill Ibn Laqlaq Patriarch of Alexandria, B.S.A.C. XII-XIV/1956
133. Burmester, The canons of Cyrill II Patriarch of Alexandria, Muséon 1936
134. Burkitt F., The Didascalia J.T.S. 30/1930 (N & T)
135. Cerulli E., Il nuovo codice penale etiopico, O.M. T.12 No.8. 1932

136. Connolly H.R., The prologue of the Apostolic Tradition of Hippolytus. J.T.S. 22/1921 (351-361)
137. Conti rossini, Historia Regis Sarsa Dengel (Melek Sagad) Paris-Leipzig. 1907.
138. Colm F. The Nomocanon literature of the Copto-Arabic church 56. E.RW 112/1917
139. Conti Rossini, Diritto consuetudinario Etiopico R.G. M.E.O.G.C. Nuova serie vol. 1. 1937
140. Conti Rossini, Principi diritto Consuetudinario del Eritrea. Roma 1936. + -contirossini Consuetudinario giuridiche del serrae2 (Tigriyana Italiaoo) 1948, 1953. +
141. The church of Ethiopia: Panorama and spritual life. E. O.C 1970.
142. Crosse F.C., The Oxford Dictionary of Christian Church. London, 1961.
143. Cruveilhier P., Introduction au code d'I Hammurabi. 1937
144. De Castro: Nella Terra dei Negus T.2. Milano, 1915.
145. D'Emilia A., la Comprocedita del capitolo XXXIII del Nomocanone di Ibn al Aasal. Milano, 1938.
146. D'Emilia: Iflussi di diritto Arabo Cristiano mussulmano nel capitolo IVIII, 2. del Nomocanone d'Ibn al-assal R. S.O. 19/1946 T.I. (1-15) +
147. Dillmann über die Regierung; insbesondere die kirchenordnung des königs Zar'a Iacob. Berlin, 1884
148. Δέρβου, Εκκλησιαστική Γραμματολογία Τ.Β: ΑΘΗΝΑΙ:
149. David R.I: A civil code for Ethiopia. Consideration on the condification of civil law in Africao Contries 37 Tulao Review 187.192 (1962-63)
150. Daivid.R.I: Les Sources du code Ethiopien .14. Reveu Internationale de Droit Compare 497 (1962)
151. ሂሳብ ሰነድ ሕግ መንግሥት በኢትዮጵያ 1982 (ያልተተመ)
152. Drey I.S., Neue Untersuchungen über die konstitutionen und kanonen der Apostel. Tübingen, 1932.
153. Duchesne, Origine du Cult Chrétien, Paris, 1898.

154. Ducati B., "Postilla" to L. Agresti, su l'antico diritto religioso Etiopico: R.G.M.E.O.G.C. 1932. (63-72).
155. Duval Rubens, Anciennes chrétiennes Litteratures. I. la Litterature Syrienne. Paris, 1907
156. Edwards, The world's earliest laws. N.Y. 1914
157. Eilers W., Die Gesetzessetle Hammurabis 1932.
158. Elfer E., Neue Untersuchung über kirchenordnung Hippolyts von Rome,: A.T.K.F. 1952. (169-211)
159. Euringers, Abessinien und der Heilige Stuhl: T.Q. 92/1910.
160. ΦΙΛΟΘΕΟΥ Β. Η ΔΙΔΑΧΗ ΤΩΝ 12 ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ Κων/πολιν 1883
161. Portescue, The Lesser Churches of the East. London, 1013, I-II.
162. Funk X.F., Die Apostolischen Konstitutionen. Rotterburg, 1891.
163. Funk, La date de la didascalie des apôtres,: R.H.F.E. 2/1901.
164. Funk, kirchengeschichte Abhandlungen und untersuchungen, Paderborn. (II p.359-372, III p.350)
165. Galtier P., La date de la Didascalie des Apôtres, R.H.E. 42/1947 (315-351)
166. Gardiner, La Jurisdiction Concernant les étrangers in Ethiopie,: Revue General de Droit publique. Paris T.44.
167. Gobat S., Journal d'un voyage En Abyssinie pendant les années 1930-1831 1832 (Paris - Geneva 1834) 83
168. Gosmann F., Copti dans -Collection "Fonti": S.S.S. F.D. VIII/1973
169. Grabe, Essay upon the two arabic manuscripts in the Bodleian Library and the ancient book called the Doctrine of the Apostles 1711.
170. Graf G., Geschichte der Christlichen Arabischen Literatur. Roma, 1947 T.2. III.
171. Graf G., Jahrbuch für Liturgie - Wissenschaft, 1929. T.iv. (119-134)

172. Graf G., Die Koptische Gelahrten-Familie Der Aulad al'-Assad und Ihr Schrifttum I. Orientalia (N.S 34. 129 193 (1930).
173. Graf G., Geschichte Der Christlichen Arabischen Literatur Vol. 2/Vatican 1947/401).
174. Graven J., The Penal code of the Empire of Ethiopia, J.E.L. 1/1964 Vol. 1 No.2
175. Grébaut S., Ethiopi Studi en Collection "fonti" Vol. VIII. Roma, (1932, S.S.S.D.C.O.)
176. Guidi I., Storia della Literatura Etiopica: I.O. Roma 1932.
177. Haberland E., Untersuchungen sum Aethiopischen Koenigtum, weisbaden. 1965.144.
178. ህብተ ግርማ ወርቅነህ የኢትዮጵያ ጥንታዊ ትምህርት አ.አ. 1950
179. Habte Mariam Assefa, Die Vorsätzlichen Tötungsdelikte im Aethiopischen und Deutschen Strafrecht. Bonn, 1965.
180. Hamel A., über das Kirchenrechtliche Schriftum, Hippolytes,: Z.N.W. 36/1937 (230-250).
181. Hammerschmidt E., Das Pseudo - Apostolische Schriftum: J.S.S. 9/1964
182. Hamerschmidt E., Aethiopien: Christlichen Reich Zwischen Gesten Und Morgen Wiesbaden 1907/77
183. Harnack A., überlieferung der Älthristlichen Literatur. Leipzig, 1893-1904. T.I-II.
184. Harnack, Die Chronologie der Älthristlichen Literatur. Leipzig.
185. Mr. Harden M. Introduciton to Ethiopic christian Literature. S.D.C. 15/1926.
186. Harries W.C: The Highlands of Ethiopia Vol. 2 (London 1986) 92
187. Hassen J.M., La Liturgie d' Hippolyte: O.C.P. 115/1949
188. Hefel H., Conciliengeschichte, Freiburg T.I 1973-90 (trad.en Franc.) Leclercq Histoire des Conciles. Paris, 1869, T.I.

189. Helfers H., Die Kircheordnung Hippolyts von Rome, Paodeborn, 1938.
190. Helfers H., Neue Untersuchungen über die Kirchenordnung über theologie und kirche Festschrift für Karl Adam. Dusseldorf, 1952.
191. Hemmer. les Pères Apostoliques, Paris, 1907.
192. Henneck, Der Prologue. zur Apostolischen Überlieferung Hickel J.W. Geshichte der kirchenrechts Hippolyts., Z. N.W. 22/1929 (144-146)
193. Higenfeld A., Novum Testamentum extra Canonum receptum IV 1866
194. Χριστοφιλοπούλου Α., Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον, ΑΘΗΝΑΙ: 1926
195. Χριστοφιλοπούλου Α., Δίκαιον καί Ιστορία, ΑΘΗΝΑΙ: 1979
196. Holzey C., Didascalie Von Didache, :Compte Rendu du Congress interoationales Catholiques: Sciences religieuses. Freiburg, 1897, (249-278)
197. James M.R., The Apocalipse of Peter., J.T.S. 12/1911- (36-56)
198. ΚΕΧΑΛΙ ΑΛΕΜΟΥ, Η ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΑΙΘΙΟΠΙΚΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΕΝ ΟΧΕΟΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ, ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1977
199. ΚΕΦΕΛΕΣ ΖΕΛΕΚΕΣ ΠΕΡΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ ΑΙΘΙΟΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΑΘΗΝΑΙ: 1969
200. ኪዳነ ወልድ ክፍለ መንፈሳዊ ስጦታ ወገስ አዲስ አበባ 1948
201. King A., The Rites of the Eastern Chritendom. Rome, T. I. 1949.
202. Κόλια Γ., Εκκλησία καί ο Αυτοκράτωρ ἐν Βυζαντίῳ 1958
203. Krawutzcky, Über das Unterrechtsbuch, die zwei wege. T.Q. LXIV1882. (359-445).
204. Krüger M.G., Älthristlichen Literatur. Leipzig, 1895.
205. Leclercq H., Ethiopie., D.A.C.L.T.V. 1912 584-585
206. Leclercq H., Constitutions des Apôtres, : D.A.C.L. T.III 2732-2795

207. Leclercq H., Canons des Apôtres. D.A.C.L.T. II
208. Leclercq H., Didascalie des Apôtres D.A.C.L.T.
209. Leclercq H., Voyage en Abyssinie execute pendant les années 1839 1840 1841 1842 1843 vol I (Paris 895 xxxxi)
210. Liebesny H.J. Comparative legal history: Its role in the analysis of islamic and modern near eastern legal institutions.20, American Journals of Comparative law 38 (1972).
211. Η. LEVY-BRUHL-Ι. Σάββας Κοινωνιολογία τοῦ Δικαίου, ΑΘΗΝΑΙ: 1964
212. Lightfoot J.B., St Clement of Rome 1877. Appendice. 18 469
213. Lightfoot, The Apostolic Fathers. 1973.
214. Littmann J.S., Geschichte der Aethiopischen Literatur G.C.L.D. 1907
215. Littmann, The Chronicle of King Theodros of Abyssinia (Amharic Text) Harassowitz, 1902.
216. Lowenstein S., The Penal system of Ethiopia, J.E.L. No. 1 2/1965
217. Ludolphus J., Cmmmentarius ad suam historiam Aethiopicam. Frankfurt, 1691. (I-III)
218. Ludolphus, Historia Aethiopica. Frankfurt, 1861.
219. Makaffai. History of Patriarchs of Egyptian church Cairo, 1959 T.II, Part III (249-255)
220. Malao Solomon C., A history of copts and their churches trans. from the arabic of Iaq-ed-din el maqrizi London, 1873.
221. Mallon A.,Ibn al'-Assal les Trois écrivains de ce nom Journal Asiatique. Ser 10/504 1905.
222. Maassen F., Geschichte der quellen und des kanonischen Rechts, Graz, 1870.
223. Massen F., Le Pouvoire Legislatif du patriarche copte d' Alexandrie: O.C.A. 181/1968. (87-114)
224. Maxwell W.D., An History of the Christian Worship. Oxford, 1943

225. ΜΕΛΟΔΙΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ, Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΙΟΥΔΑΙΣΜΟΣ
ΕΝ ΑΙΘΙΟΠΙΑ, ΝΕΟΥΣ: ΑΝΤ. ΜΕΡΟΝ, ΑΘΗΝΑΙ: 1979
226. **Weninger Otto**, A study on the canon law of the Coptic
church. E.A.S.C. Cairo. 1961-62.
227. ΜΠΑΣΙΛΕ ΑΠΟΣΤΟΛΟΡΟΝΙΟΥΣ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ ΤΗΣ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
228. **Montreuil J.A.**, Histoire de droit byzantin T.I-III. Paris.
1843-1846.
229. **Müller**, Hippolyts Apostoliki Paradosis, und Die canone-
es: Hippolyte Z.N.W. 23/1924
230. ΓΑΓΓΑΡΑ ΜΑΡΤΑ ΝΗC ΤΗΣ Δ.Δ. 1942 /
231. **Matthew**, The teaching of the Abyssinian church asset
forth by the doctors of the same. London 1956.
232. **Nallino C.A.**, Libri giuridici bizantini in Versioni arabe
cristiane dei secoli XIII: R.R.A.L. ser.VI. T.I, 1925
233. **Neale J.M.**, A History of the Holy Eastern Church. The
Patriarchate of Alexandria. T.II. London, 1843.
234. **Nau F.**, Canons des Apôtres, D.T.C. 1938 T.II
1616-1619
235. **Nau F.**, Constitutions des Apôtres, D.T.C. T.III
1520-1837
236. **Nau F.**, La Didascalie des Apôtres. Canoniste Contempor-
ain, 1901-1902., Revised 1912.
237. ΜΕΛΟΔΙΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ, Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΝ
ΒΙΒΛΙΑ Α: ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΤΗ ΔΕ' 1958
238. ΜΠΙΡΕΚΟΠΟΥΛΟΥ ΣΕΒΑΣΤΗ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΕΝ ΑΙΘΙΟΠΙΑ
"ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΓΓΕΛΙΑ" 1968
239. ΜΠΙΡΕΚΟΠΟΥΛΟΥ ΣΕΒΑΣΤΗ, ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙ-
ΤΕΙΑΣ ΕΝ ΑΙΘΙΟΠΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ 1955, 1975
240. **Norman Bantwich**, The New Code of Ethipia. in:
Contemporary Review. May 1944.
241. ΓΑΓΓΑΡΑ ΜΑΡΤΑ Δ.Τ. (1949) ΔΕ ΕΦΕΤΗΛΟΔΙC Δ.Τ. (1952)
ΑΓΓΕΛΙΑ

242. **Pankhrust S.**, A cultural History of Ethiopia. London.
1955.
243. **Perham M.**, The Government of Ethiopia. London. 1968.
244. ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ, Ο ΝΟΜΟΚΑΝΩΝ ΕΙΣ ΙΔ' ΤΙΤΛΟΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ
ΕΧΟΛΑΣΤΑΙ, ΑΘΗΝΑΙ: 1970
245. **Plöchl W.**, Geschichte des kirchenrechts zweite erweitere
aufläge, Wien-münchen, T.III. 1960.
246. **Polman P.**, Felecius Illyricus, Histoire de l'Eglise.: R.R.
E 37/1931.
247. **Quasten J.**, Patrology, T.I-III. Maryland. 1950-1960.
248. **Rahmani I.E.**, Studia Syriaca, Scharf-Libanon.
249. **Renaudotius E.**, Historia Patriarcharum Alexandrion-
um Jacobitarum ab Marcousque ad finem saeculi XIII
Paris 1713.
250. **Richardon C.C.**, The date and setting of the Apostolic
Tradition of Hippolytus.: A.T.R. 36/1948.
251. **Riedel W.**, Die Kirchenrechtsquellen des patriarchats
Alexandrien. Leipzig, 1900.
252. **Rufinus**, Commentarius in sybolum apostolorum C.38
P.L.
253. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ, Η ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ,
ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1973
254. **Rocher D'Hericourt**: L.E.X voyage dans royaume de
choa 1841/316.
255. **Ruppell**, Reise in Ahyssinien vol. 2. Frankfurt 1890/186
256. ΣΑΚΚΟΥ Σ., Η ΑΘ' ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ: ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1973
257. **Sapeto G.**, Ethiopia: Notizie raccolt, Rome 1890/60
258. **Schaff Ph.**, The Oldest Church Manual Called The
Teaching of the twelve Apostles. N.Y. 1877
259. **Schermann Th.** Eine Eflapostel moral order die X-Rezensi-
on der beidenweg, München, 1910.
260. **Swartz E.**, Über die Pseudo-apostolischen Kirchenordnu-
ng. Strassburg, 1910.
261. **Schiller A.A** prolegomema to study of coptic law

- Archives d' Histoire de droit oriental 342/1932.
262. Schultes Fr., Die Syrischen kanones der Synoden von Nicaea bis Chalcedon., A.G.G.W. 2.1908.
263. Sergew H. Selassie: Beziehungen Aethiopiens zur Griechisch-Römischen Welt. Bonn 1963. 58-62.
264. Ράλλη-Ποτλῆς Εὐταγία τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων 1952
265. Selb., Zur Bedeutung des Syrisch - römischen Rechts, buches, München, 1964.
266. Selh kodifikationen in Älteren orientalischen kirchenrechts prolegomena Vienna 1970
267. Singer S., The Disolution of the religious marriage in Ethiopia: J.E.L. 4/1967
268. Stam J., Episcopacy on the Apostolic Tradition, Basel, 1936.
269. Stammler R., Lehrbuch der Rechtsphilosophie. Berlin, 1928. Α. Κουμπούλου, Εγχειρίδιον φιλοσοφίας Δικαίου, ΑΘΗΝΑΙ: 1964
270. Stanford C., Ethiopia under Haile Selassie. London, 1946.
271. Stan L., L'Eglise d'Ethiopie, Nouveau Patriarchat. Abba Selams T II/1971.
272. Stine, Diritto Consuedunario Adkme Melga Law De Tigrinya - Italiana, Asmara 1944
273. stini, Consuedini Giuridici del Serre Tigrinya - Italiana T 2 (Conti rossini - L.Ricci.) Roma 1848
274. Stini, Logo Iowa code Tigrinya, Asmara 1946
275. Trimingham J., Islam in Ethiopia. London, 1952.
276. Τρωϊαννῶς, Εκκλησιαστικὴ Διοκονομία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Γουστίνου, ΑΘΗΝΑΙ: 1969
277. turrianus., A primitive edition of the Apostolic constitutions and The Apostolic Canons: J.T.S. XV.14. (53-65)
278. Tzadua P., Fetha Nagast: In the practice of the Ethiopian Church, wien 1973.
279. Ullendorff E., The Ethiopians: An introduction to country and people. London, 1967.

280. Ullendorff E., Exploration on study of Abyssinia. Asmara, 1945.
281. Vanderlinden J., An Introduction to the sources of the Ethiopian Law from 13th to 20th Century: J.L.E. 3/1966
282. Vansleb M., Histoire de l'eglise d'Alexandrie. Paris, 1677.
283. Worltdsworth J., The Ministry of Grace, London, 1901.
284. Wigmore J.H., A panorama of the World's Legal Systems Vol.3.St./Paul/Minn 1928 1125 N.1411
285. Wilmart A., Un Règlement Ecclesiastique du IIIe Siècle la Tradition Apostolique de St.Hippolyte, Revue de Clerge Français 96/1918
286. Zachariae von Lingenthal, Geschichte des Griechisch-römischen Rechte. Berlin, 1892.
287. Zachariae, Die Handbücher des Geistlichen Rechts aus den Untergehen den byzantinischen Rechts und Türkischen Herrschaft, M.I.A.S.P. VII. 28.7/1991.
288. Zachariae von Lingenthal, Ueber den Verfasser und die Quellen des (pseudo-photianischen) Nomokanon in XIV titlen, M.I.A.S.P. VII.32.16.
289. Zachariae, Historia juris Graeco-romani delineatio cum appendice ineditorum., Heidelberg, 1839.
290. Zhon Th., Forschung Zur Geschichte des Neutestamentlichen Kanones und der Ältkirchlichen Literatur. Leipzig. 1884, 1888 (T.I. 236, T.III. 282., 376..).
291. Στεφανίδου Β.Σ. Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ΑΘΗΝΑΙ: 1964

ከፍል አንድ

የፍትሕ ነገሥት ታሪካዊነት

ምዕራፍ አንድ

የፍትሕ ነገሥት ስያሜና ፅንሰ ሐሳብ

1. የቃሉ (የፍትሕ ነገሥት) ዘይቤአዊ ትርጉም

“ፍትሕ ነገሥት” የሚለው ኃይል ቃል ዙሉት ቃላትን ፈተሕ እና ነገሥት ይዞ የሚገኝ ስም ነው።

1.1 “ፍትሕ” በሥነ ሰዋሰው ሕግ (ፈቲሕ ፡ ፈቲሕት ፡ ፈትሕ) በቁሙ ፈቃ ፡ ከፈተ ፡ ሻረ ማለት ነው። ይህ አንድ ተጠባቂ ሆኖ ከዚህ ርእስ ጋር በተያያዘ ግን መፍረድ ፡ መወሰን ፡ ልዩነትን ፡ ማሰወጥድ ፡ ፅውነትን ማስፈን ፡ (ፈረደ ፡ ወሰነ ወዘተ) የሚለውን ግስ ያስገኘ ዘር ወይም በአዲሱ ሥነ ሰዋሰው አነጋገር የነገር ስም ነው። ትርጉሙም ፍርድ ፡ ውሳኔን መስጠት በአጠቃላይ ፍትሕ ፡ ሕግና ሥርዓትን ማስፈን ማለት ነው።

ይህም የዚህ ኃይል ቃል መሠረተ ሀሳብ በተጠቀሰው ኃይል ቃል መሠረታዊ አመጣጥና ትርጉም ብቻ ሳይወሰን የሚገበረሰብን ሥነ ምግባርና ሥነ ሥርዓት (ሕግ) በመከተል ለአንድ ነገር ትክክለኛ መልስ ማለትም ለተዘዳደሩ ዳኝነትን ፍትሕን ፡ ለበዳዩ ትግትን ማጥናትና (ቀና ፍርድ) ማለትን ይይዛል።

በዚህ በሕግ ቋንቋ ይብቱ የላቲን መምሕራን ሕግ ለእያንዳንዱ አንድ ሥራው (ጥፋቱ) መጠን ትክክለኛ ፍርድን መስጠት ለማለት ከሚጠቀሙበት ቃል (ኃይል ቃል) (Iustitia) ጋር አንድ ዓይነት ትርጉምና ፅንሰ ሐሳብ አንድ አለው ዘኖር ይገኛል።

Iustitia est constants et perpetua voluntas ius suum cuique tribuens. huiusmodi est ius cuius. Merito Quis nos sacerdotes appellet; iustitiam. Namque colimus et Boni et aequi notitiam profitemur, aequum ab iniquo separantes. Licitum, ab illicito discernentes, bonos non solum metu poenarum, verum, etiam praemiorum, quoque exhortatione efficere cupientes. Veram nisi Fallor philosophiam non simultatam affectantes. ሕፃናዊ ሕግ ለሰዎች ስላለው ፍትሕ ስላለው ትዕቢት ስላለው ከግን ትክክለኛ ፍርድ ለሰዎች ይላቸው ለመሆኑ የሚለውን ትርጉም ከዚህ ኃይል ቃል ሚስጥ (MISHPAT) ጋር ተመሳሳይ ትርጉም እንደሌለው መረጃት ይቻላል።

1.2 “ነገሥት” ቃል ይቃል ሲተረጎም ወይም ባለው “ፍትሕ ነገሥት” ግልት የነገሥታት — የነገሥት ፍርድ — ፍትሕ ማለት ነው። ሲሆንም ይደባቸው ሕገ ነገሥት ወይም ሕገ መንግሥት ወይም ሥርዓት ሕገ ማለት ነው።

ፍትሕ ነገሥት ወደ ሌሎች ቋንቋዎች ሲተረጎም — ሊመለስ ፡ ሀ — ሕገ ነገሥት የሚለውን ምትክ ትርጉም ይዞ ይገኛል።

1) The Law of Kings — ሕገ ነገሥት

2) Legislation of Kings — ሕገ ነገሥት

1. Ulpianus : Libro Primo Institutionum Dig 1.1.10

2. Ulpianus : Libro Primo Institutionum Dig 1.1.11

3. መዝሙር 94-15 ፡ ሊሳይያስ 32-16 ዘመነት 29-6 1ኛ ነገሥት 10-9

4. “ነገሥት” የነገሥት ስሜን ሕገ ወጥ ብሳት ነው። ትዕቢት ተፋላግ ፡ ከቡር ከቡራን እንደግልት ነገሥ ንጉሣን ማለት ነጻረዉት ፡ ሲሆንም ከዚህ ጋር ተዛድሞ ሊጠቀስ የሚችሉ የቅጂ ግጥሞች ይገኛሉ። መሲሳ መሲሳግ ወይም ጠባብ ፡ በሊዩ በሊዩን ወይም ዐቢዩት።

5. Paulos Tzadua: The Fetha Nagast “The Law of Kings” is a Collection of Laws which has been in use in Christian Ethiopia for many centuries. A.A. 1968, ገጽ XI. The church of Ethiopia : a Panorama of History and Spiritual Life, A.A. 1970, ገጽ 69

6. W. Ullendorff: The Ethiopians: an Introduction to Country and People London 1969. “One of the Fundamental Works of Ethiopian Literatures is the Fetha Nagast — Legislation of Kings” ገጽ 153;

- 3) Legislazione dei Re — አገ ነገሥት²
- 4) Compendio delle leggi dei Re — ሥርዓተ አገ ነገሥት³
- 5) Canonum Regum — ቀጥና ነገሥት⁴
- 6) Libro dei Re — ጽሑፈ ነገሥት¹⁰
- 7) Libri guiridici — ጽሑፈ ፍትሕ¹¹

A) ከዕንሰ ነግብና ይዘቱ አንፃር ሌሎች ዕያሚዎች ተስተውሏል።

- 1) Corpus Iuris — መደበለ አግ¹²
 - 2) Codice Ecclesiastico e civile — አገ ቤተክርስቲያን ወፍትሐ ብሔር¹³
 - 3) Diritto antichi e moderni — ብሉይ ወሐዲስ — ጥንታዊና ዘመናዊ አግ¹⁴
 - 4) Codice Leggi Abissine — ጥዕዓደ አግ¹⁵
- አንግሊክ ፍትሕ ነገሥት ከይዘቱም ሆነ ከዕንሰ ሐሳቡ አንፃር አገ

7. Ignazio Guidi, Il Fetha Nagast, O'legislazione Dei Re "Codice Ecclesiastico E Civile d'Abyssinia, Roma Casa Editrice Italiana 1899, ገጽ 61.

8. De Castro: Compendio De le Leggi Dei Re-Fetha Nagast, Livorno 1912

9. F.A. Arnoldi Libri Aethiopici, Fetha Nagast i.e. Canon Regum Capit. XLV De Regibus (Halis Sax. 1841).

10. Rossi Canevari, Fetba Nagast. Il Libro Dei Re, Codice Delle Leggi Abissine Con Note Riferimenti La Diritto Italiano, (Millano 1934).

11. C.A. Nallino: Libri Guiridici Bizantini In Versinoni Arabe Cristiane Dei Secoli XII E XIII R.R.A.L., Ser IV Vol. I 1925 ገጽ 185

12. Bachmann Johannes: Corpus iuris Abyssinorum. Jus Connubii. Textum aethiopicum arabicumque ad manuscriptorum Fiedem cum Versione Latina Dissertatione iuridico historica, (Berlin 1890:) Conti Rossini: Ethiopic corpus iuris — Fetba Nagast. Il Synodos Ethiopico R.R.A. — Ser. VII ክፍል III (1934)

13. I. Guidi: Il Fetha Nagast ገጽ 45 የግርጌ ግለታወች 3.

14. Mauro Da Leonessa: "Testi di diritto antichi e moderni riguardanti gli Ethioi." C.C.O.F. T.V. 1931

15. Rossi canevari: Fetna Negest il libro die Re codice delle leggi Abissine ... Milano 1934

መገንጠል ወይም መደበለ አገ ወይም የቤተክርስቲያንና የመንግሥት ሥርዓተ አገ መብሉ ትክክል ስያሜ መሆኑ ቢታወቅም ይህ መጽሐፍ በመጀመሪያ ብተደረገበት ዐረብኛ ቋንቋ በአንድ በኩል በሌላም በኩል ወደ ግእዝ ቋንቋ ሲመለስ የያዛቸው ርእሶች በያዟቸው ሁለት ክፍሎች ዘያንዳንዱን ክፍል በተናጠል የሚመለከቱ ናቸው።

2. ጉባኤ ቀናናት

ፍትሕ ነገሥት መጀመሪያ ሲተርጽ በዐረብኛ ቋንቋ የተሰጠው ርእስ "ጉባኤ ቀናናት" (እስተጉቡሉት ቀናናት) የሚል ርእስ ነበር።

ወደ ግእዝ ቋንቋ ሲመለስ "ፍትሕ ነገሥት" የሚለውን ርእስ እንዲይዝ ተደርጓል ግለትም የዚህ አገ የዐረብኛ ቋንቋ ርእስ "ጉባኤ ቀናናት" የእንደኛውን — የመጀመሪያውን መንፈሳዊ ክፍል ያዘት¹⁶ ሲያመለክት የግእዙ ትርጉም ርእስ የሁለተኛውን ሥጋዊ ክፍል ያዘት¹⁷ ያመስክታል።

በሌላ አነጋገር ግን "ጉባኤ ቀናናት" የጠቅላላ መጽሐፉ ስያሜ ቢሆን ይቸላል። የክንያቱም የሁለተኛውን ክፍል ድንጋጌዎች በመመልከት በግእዝ ቋንቋ ትርጉሙ "ፍትሕ ነገሥት" የሚል ርእስ — ስያሜ ቢሰጠውም ይህ የግእዙ ቋንቋ ትርጉም "ፍትሕ ነገሥት" በቅድመ መቅድሙ "በሰሙክብ ወወልድ ወመንፈስ ቅዱስ አሐዱ እምላክ ንጥጥን በረድዓቱ እግዚአብሔር ወበሥነ ሠሪሆቱ ለጽሑፈ መቅድሙ ጉባኤ ዘእስተጋርአዎ ሊቃውንት..." በአብ በወልድ በመንፈስ ቅዱስ አንድ እምላክ ስም በእግዚአብሔር ረድዓትና በሥነ ሥጋረት ሊቃውንት የሰበሰቡትን ጉባኤ መቅድም መጻፍን አንጀምራለን¹⁸ በግለት በጸሎተ ግዕዝ ታጀምራል።

ተጥሎም በመቅድሙ ይህ ፍትሕ ነገሥት የተተነባበረባቸውን ጥንሶች ደራሲው ሲያመለክት የሚከተለውን ሥዕል ቀርጿል። "ጉባኤ መጻሕፍት እምላካውያት ወተናናት ቤተክርስቲያናውያት — እስትጉቡሉ እመ መጻሕፍት እምላካውያት ወቀናናት ቤተ ክርስቲያናውያት"¹⁹

16. ፍትሕ ነገሥት ክንትጽ 1 22

17. ፍትሕ ነገሥት ክንትጽ 23—31

18. ፍትሕ ነገሥት ቅድመ መቅድም ክፍል 1 ጸሎተ ዕትፀት

19. ፍትሕ ነገሥት ቅድመ መቅድም ክፍል 1 ጸሎተ ዕትፀት

ጉዳዮችን የሚመለከተው የመጀመሪያው ክፍል ድንጋጌዎች በቢሮራዊ አግዛዲነት ገብተው ይታወቁ ስለነበር እዚህ የነበረውን ሥጋዊ ክፍልን አስመልክቶ ፍትሐ ነገሥት የሚለው ስያሜ-ርእሰ ሊብወው አንደኛው የሚያመለክተው አስተሳሰብ ነው።”

ፍትሐ ነገሥት ከዐረብኛ ወደ ግእዝ ለተመሰሰውና በሥራ ላይ የዋለው በገንጠ ነገሥቱ አገዛዝ በርዕያዕቀብ (1444-1468) ጥያቄና ፍላጎት ስለ ነበር ለቢሮ ጥያቄና ፍላጎት ባለቤት ገንጠ ነገሥት አገዛዝ በርዕያዕቀብ ክብር ሲባል የተሰጠ ይሆናል ብሎም መገመት ይቻላል።

ሆኖም ምክንያቶቹ እንደተጠበቁ ሁነው “ፍትሐ ነገሥት” የሚለው ስያሜ ሁለተኛውን ክፍል - ሥጋዊ ክፍልን ብቻ የሚመለከት ሆኖ ከመገኘቱ የተነሳ ከመጽሐፉ ሙሉ ይዘትና ትርጽ አንገር ሲታይ የዐረብኛው ስነ-ርእስ “ጉባኤ ቀኖናት” በታየበት መልኩ ይህም ተቀባይነት ግግኙ አስቸጋሪ ነው። ነገር ግን ይህ “ጉባኤ ቀኖናት” ዘአብነ አል አባል (ፍትሐ ነገሥት) “ብሔረ ሕግ ወተኖና” (Nomocanon) ዘአብነ አል አባል” ተብሎም ይጠራል።

ስለቢሮ ይህን ርእሰንና ሌሎችንም ተዛግጆ ርእሶች መመልከቱ ሌላው ምንጭልባት የተሻለውን አግራጭ ርእሰ ሰግግኘት ይረዳል የሚል እምነት ስለአለን የሚከተሉትንም ርእሶች ግንኙዘብ ይቻላል።

4. ምእላዶ — ብሔረ ሕግ መንፈሳዊ ወሕግ ሥጋዊ Corpus-Codex Iuris Canonici Et Civilis

ፍትሐ ነገሥት አሁንም በአንድ ስኩል ከቤተክርስቲያን ሕገጋት

²⁹ 1. I. Guidi: IL Fetha Nagast ገጽ VIII
³⁰ 2. P.Dib: “Lequel des Ibn al-Assal est L'Auteur du Nomocanon?” in R.O. C.T. 20/1915-1917 ገጽ 104። D’Emilia la compravendita nel capitolo XXXIII del Nomocanone di ibn al-Assal, (Milano 1938) D’ Emilia, Influssi di diritto Mussulmano nel capitolo XVIII2. del Nomocanone di ibn al-Assal R.S.D.T. 19/1940 Fasc.1. ገጽ 1-15 P.Tzadua, Fetha Nagest., ገጽ XV Riedel. Die kirchenrechtsquellen Des patriarchats Alexandrien Oder nomocanon des Ibn Al-Assal-Fetha Negest) Leipzig 1906 ገጽ 115-119።
 Νεοφύλου Αἰγίνης: Ο Χριστιανισμός καὶ ο Ἰουδαϊσμός ἐν Αἰθιοπία, Νουβία καὶ Μερὸν Μέρος Α: ΑΘΗΝΑΙ 1979
 ገጽ 164-169

ቀኖናውያት በይበልጥ መንፈሳዊ ክፍሉን በሚመለከት በአንጻሩም ሥጋዊ ክፍሉን በሚመለከት ከርግ ቢዛንቲን ነገሥታት ሕገጋት ተግእልዶ የተቀረጸ እንደመሆኑ መጠን ከአንጻራውያን ሥራዎች ጋር ሲነጻጸር ምእላዶ ሕግ መንፈሳዊ ወሕግ ሥጋዊ ወይም ብሔረ ሕግ መንፈሳዊው ሥጋዊ - Corpus ወይም Codex Iuris Canonici Et Civilis ተብሎ መሰየም እንደነበረበት ሌላው አግራጭ ነበር ግለትም ፍትሐ ነገሥት ወይም ብሔረ ሕግ ወተኖና ዘአብነ አል አባል ከይዘቱና ከቅርጹ የተነሳ (አንጻር) ሲመረመር ይህ ርእስ ተገቢም ሆኖ ይሰጣል።

ሆኖም በአጭሩ Corpus Iuris Canonici ወይም Codex Iuris Civilis የሚሉት ሐረጎች ግለትም የታወቁት ለርእሰተ ነገሮች ምን ግለት እንደሆኑ መመልከት እንችላለን።

4.1.ሀ ምእላዶ ሕግ ቀኖናዊ - Corpus Iuris canonici

በቤተክርስቲያን ሥርዐተ ሕግ ቀኖናዊ “Corpus Iuris Canonici በሚባል የሚታወቀው ምዕላዶ ሕግ ቀኖናዊ ከተለያዩ የግልና የቤተክርስቲያን ጉባኤያተ ቀኖናት፣ ሲታነ ጸጸባት (ፓፓዎች) ውሳኔዎችና ድንጋጌዎች የተተነባበረው የካቲሊክ ቤተክርስቲያን ቀኖናዊ ሕግ ነው። የግል ጉባኤያት 1) Concordia Discordantium Canonum (Decretum gratiani) 1140.2) Extravagantes Constituiones Johannis XXII (1316-1334) 3) Extravagantes Communes - Jean Chapuis 1500.

- የቤተ ክርስቲያን ጉባኤያት - እረጃል ጉባኤያት 1) Decretales Gregorianae ወይም Liber Extravagantium (Decretalium Extra vagantium Decretum ከክርስቲያን 8ኛ (1234) 2) Liber Sextus Boniphatus 7ኛ (1298) 3). Clementinae Constitutiones ከ ቀለሚንሎስ 5ኛ ተዘጋጅተና ቀይተ በኖሐንስ 22ኛ የታወጀ 1317

4.1.ሐ ብሔረ ሕግ ቀኖናዊ Codex Iuris Canonici

ከላይ የተመለከተው እየተሻሻለና በፓፓዎች ድንጋጌዎች እየተሟላ መጥቶ የተተነባበረው የአሁኑ Corpus Iuris Canonici የካቲሊክ ቤተክርስቲያን ቀኖናዊ ሕግ ነው። Codex Iuris Canonici በፒዮስ 10ኛ (1904)

ሀ. በመጀመሪያው ተራ ቁጥር የሚታተሙት ጉባኤያት — ጉባኤያት ተናገሩት ቤተ ክርስቲያንያውያት የሚከተሉት ናቸው።

1/ በአራተኛው የክሊቂዶን ጉባኤ — ሲኖዶስ (451) ቃል ጉባኤ የተጠቀሰው ጉባኤ ተናገሩት ሲሆን፣ ጉባኤው በውስጡ የተሰበሰቡት ተናገሩት እንደ ሲኖዶስቱ ተከፋፍለው ሳይሆን በጾዘት ተከታትለው የሚገኙበት ጉባኤ ነው።³⁵

2/ ሌላው የሲኖዶስትን ቅድም ተከተል በመያዝ ተናገሩት ቤተክርስቲያን የተሰበሰቡበት ጉባኤ ተናገሩት ዘ እስጢፋኖስ ኤፌሶኒኒ (አምስተኛውና ስድስተኛው ምዕተ ዓመት) ሲሆን ይህም ጉባኤ ተናገሩት በአሥረኛው ምዕተ ዓመት በነበረና ስሙ ስምዖን በተሰኘ ምሁር በተከተሉት ዘመናት የተገፉት ተናገሩት ተጨምረውበት የሚገኝ ጉባኤ ነው።³⁶

3/ ሌላው ሦስተኛው ጉባኤ ተናገሩት ቤተክርስቲያን በይዘት ተቀንባብሮና በአምስት አርእስት ተከፍሎ በአምስተኛው ምዕተ ዓመት የተዘጋጀው የዮሐንስ ሙተርጉም — የሊት ዮሐንስ (Scholastique) ምክራብ ተናገሩት — የመጀመሪያው ብሔራዊ ሕግና ወቅናና ዘአምስቱ አርእስቲሁ Synagoga L Titlorum ተቀርጾ ሲገኝ በውስጡ የፍትሕ ብሔር ሕጎች ተጨምረውበት ይገኛል።³⁷

ለ. በሁለተኛው ተራ ቁጥር የሚመለከቱት ጉባኤያት የሚከተሉት ናቸው።

1/ Collectio LXXXVII Capitulum

ይህ “ጉባኤ ዘ 87ቱ ምዕራፍቲሁ” የተሰኘው ጉባኤ ሕገጋት አሁንም በዮሐንስ ሙተርጉም የተዘጋጀ ሙሉ ሲረገግ ይዘቱ የተወሰደው ከቢዛንታይን ጉጉሥ ዮስጢኒያኖስ “ሐዲሳት ሕገጋት” (Novellen) የቤተክርስቲያን ጉዳዮች ከሚመለከቱ ድንጋጌዎች ነው። በ87

35. ከዚህ ገጽ 252-261

36. የሰነዱ ሕትመት Voelli Et Justelli, Bibliothecae Iuris Canonici Veteris: Thomus secundus Lutetiae Parisiorum 1661 T.II ገጽ 710

37. ሕትመት Voelli Et Justelli: T.II ገጽ 499-602 A.F. Biennner: Geschichte Der Novellen Justinianus, Berlin 1824 ገጽ 605; G.E.Heimbach, Anecdota T.II Cap. III ገጽ LVI-LVII

ምዕራፍት ተከፍሎ የተቀረጸ በሰሆነ በላቲን በJ. Biennner ይህን ስያሜ ሊይዝ ችሏል።³⁸ በተቀረጸበት ግሪክ ቋንቋ “የቤተክርስቲያን ሕግ ከሚመለከቱ የእኔ ዮስጢኒያኖስ ሐዲሳት ሕገጋት ልዩ ልዩ ድንጋጌዎች ... የመነጨ ጉባኤ” የሚል ዝርዝር ርእስን ይዞ ይገኛል።³⁹

2/ Collectio XXV Capitulum

ሌላው ተሞሳሳይ ጉባኤ በ7ኛው ምዕተ ዓመት በነበረ አንድ ባልታወቀ ሰው የተዘጋጀ ሙሉ ሲነገር አሁንም በ J. Biennner የተሰጠው “ጉባኤ ዘ 25ቱ ምዕራፍቲሁ” የሚሰው ላቲን ርእስ⁴⁰ እንደሚያመለክተው በ25 ምዕራፍት ተከፍሎ የቤተክርስቲያንን ጉዳዮች ከሚመለከቱ የዮስጢኒያኖስ ሕገጋት ግብትም አራቱ ምዕራፍት ከሐዲሳት ሕገጋት አና 21 ምዕራፍት ከCodex ምእላዶ ሕግ የተወሰዱበት ጉባኤ ነው።

ሙሉ ርእሱ በተቀረጸበት ግሪክ ቋንቋ “የቅዱሳን አባቶችን ተናገሩት ቤተክርስቲያን ከሚያጸድቁና ከሚጠብቁ የእኔ ዮስጢኒያኖስ ሐዲሳት ሕገጋት የፍትሕ ብሔር ትእዛዛት”⁴¹

3/ Collectio Constitutionum Ecclesiasticarum

መሰል ሦስተኛ ጉባኤ ተናገሩት አሁን ከጉጉሥ ዮስጢኒያኖስ ሕገጋት Codex pandectis et novellem የቤተክርስቲያንን ጉዳዮች ከሚመለከቱ ድንጋጌዎች ተወስዶ የተዘጋጀ ሲሆን፣ ይህ ላቲን ርእስ እንደሌሎችም በ

38. J. Biennner: Geschichte Der Novellen Justinianus ገጽ 167

39. Ἐκ τῶν μετὰ τὸν Κώδικα θεῶν Νεαρῶν Διατάξεων τοῦ τῆς Εὐσεβοῦς λήξεως Ἰουστινιανοῦ διάφοροι διατάξεις συνάδουσαι ἐξαιρέτως τοῖς θεοῖς καὶ ἱεροῖς κανόσι

A. Χριστοφορίδου: Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον
1850 Anecdota T.II ገጽ 206-234 J.Pitra: Jūs Ecclesiastici Graecorum: Historia Et Monumenta T.II ገጽ 385-405

40. J. Biennner: Geschichte Der Novellen Justinianus ገጽ 173

41. ሕትመት Eimbach: Anecdota T.II ገጽ 145 201 J. Pitra Jūs Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta T.II ገጽ 407

F. Biennner የተሰጠው ሆኑ ይታወቃል⁴² በሌላም በኩል ከነዚህ ሦስት ሕጎች የተዋጣ ዘመናት⁴³ ዘመናዊ አርሰቲሁ (collectio Tripartita ወይም Triparatitla በሰዓልም ይታወቃል ።

የተጻፈበት ግሪክ ቋንቋ ሙሉ ርእስ “አለ አሊስ ቆጶሳት፣ ካህናት፣ ሙከሳት፣ ትጽላት ንጥያት፣ በሌላይሁድና ሙናናቱን ከሚደነግጉ (codex Pandects እና Nouvelle የተወሰዱ ድንጋጌዎች ምክራብ - ምክራባት ትእዛዛት ከንጉሥ ዮሰጢኒያናስ ነው የሚል ነው⁴⁴

ሐ/ የጉባኤያት ሦስተኛ ዓይነት

በሁሉ ተናገረው በተከሰቱትን እና በሌሎች ብሔር ገን የቤተክርስቲያንን ጉዳዮች የሚመለከቱ ሕጎች ይዘው የሚገኙ ጉባኤያት ተናገረው በተከሰቱትን ጉባኤያት ሕጎችን (በሙሉ አካል ስንት ለሦስተኛው የጉባኤያት ዓይነት እነዚህ ሁለቱ ይዘቶች ተጣምረው ሁሉም ለሙጽ-ሪያዎች የበለጠ ኃይልን በመስጠት⁴⁵ ተተነባብሮ የሚታይ

42. Διατάξεις. νόμων πολιτικών εκ Νεαράν του Ιουστινιανού Βασιλέως Συνηγορούσαι και Επικυραύσαι των Αγίων Πατέρων Εκκλησιαστικούς Κανόνας⁴² ሕትመት Voellii Et Justellii:

Bibliothecae Iuris Canonici Veteris Iomusi secundus Iustitiae Parisiorum T.II. ገጽ 1223-1263, Pitra, juris ecclesiastici Graecorum T.II. ገጽ 410-416

J. Biennner: Geschichte Der Novellen Justinianus ገጽ 197 Zachariae Von Lingenthal: Historia Iuris Graecoromani delineatio... Heidelberg 1889 ገጽ 34 Heimbach: Griechisch-Römisches Recht. Im Mittelalter und in der Neuzeit A.E.W.K. T 86/1868 ገጽ 295.

43 Leunclavius: Paragitorum Libri Tres Antiquae De Gracis Latini Facti Et Notarum Libri Duo 1895.

44. Νόμος του Ιουστινιανού Βασιλέως Συναγωγή των Ειρημένων εκ τῶ Κώδικι καὶ τοῖς Διεγέστοις καὶ ταῖς Νεαραῖς Διατάξεων περί Ἐπισκόπων καὶ Κληρικῶν καὶ Μοναχῶν καὶ Πραγμάτων Εὐαγίων ἐπὶ δὲ Ἰουδαίων καὶ Αἰρετικῶν, MILASCH-Αποστολοπούλου; Εκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ανατολικῆς Εκκλησίας ገጽ 245-247

45. *Οἱ τοῖς Κανόσιν ἐναντιούμενοι πραγματικοὶ τύποι ὄντορ αἰσίν: ΠΑΛΑΗ: Νομοκάνων εἰς ἸΔ' Τίτλους, Σύνταγμα Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων Τ.Α-Ε' ΑΘΗΝΑΙ 1852-1859 Τ.Α' ገጽ 36

ጉባኤ ሙሉ የሥራ ውጤት ነው ።

ይህም ተገልጿል ከትርጉም ሆነ ይዘቱ እንደ የምንመስተው Nomocanon- ብሔረ ሕግ ወተናና ተብሎ የሚጠራው ትርጉም ነው።

5-2 ብሔረ ሕግ ወተናና ዘቆስጥንጥንያ Byzantine

Nomocanon

በቆስጥንጥንያ - በዘንታይን ልግድ ብሔረ ሕግ ወተናና (Nomocanon) ሲባል ከላይ ለሁን እንደተመለከተው የቤተክርስቲያን ተናገረው ከፍትሐ ብሔር ሕጎች የቤተክርስቲያን ጉዳዮችን የሚመለከቱ ትእዛዛትን ለጣዖር ይዞ የሚገኝ ትንብር-ጥምር ሥራ ግለትም ሥርዐተ ሕግ ምላላይ ሕግ ወተናና ነው ።⁴⁶

1/ በቆስጥንጥንያ - በዘንታይን በሕገ ቤተክርስቲያን ታሪክ የሙጽሪያው ብሔረ ሕግ ወተናና ብሔረ ወተናና 50 አርሰስቲሁ (Nomocanon eis 50 Titlous) ሲሆን በደዘቱ ከሞሐንስ ሙተርጉም Collectio constitutionum Ecclesiasticarum-Collectio Tripartita ወይም Triparatitla ላይ የፍትሐ ብሔር ሕጎች ተጨምረውበት ይገኛል ።⁴⁷

2/ ሌላው በገኘው ምዕተ ዓመት ሙጽሪያ ለጋማሽ ላይ የተዘጋጀ ዘ14 አርሰስቲሁ ብሔረ ሕግ ወተናና ዘርትሃስ ለዋልድ ዘርትሃስ ነው ።⁴⁸

46. *Εἶπου δὲ χρεῖσθαι πρὸς τὰς τοιαύτας Κανονικὰς Συγγραφὰς τὴν Πολιτικὴν Νομοθεσίαν ὑπεἰληψθῆ. ταύτης, βραχέα τε καὶ συντετμημένα τοῖς συγγενέουσιν κεφαλοῖς προσήρμοσα ἐν ἰδιόζοντι μέρει δὲ τῆς βιβλίου τῶν εἰς Ἐκκλησιαστικὴν ἀνηκόντων εὐταξίαν ἐν ταῖς βιβλικαῖς θεσπισμασὶν ἐν τῇ ταῖς τῶν Ἱερῶν ἐκκλησιαστικῶν συντομονομῶν Συναγωγῇ πρὸς-βάμενος ἐκθεσῖν, Πάλλη-Ποτλῆ: Σύνταγμα, Τ.Α. ገጽ 36

47. ሕትመት Voellii et Justellii: Bibliothecae Iuris Canonici Veteris T.II. ገጽ 643. J. Pitra: Juris Ecclesiastici Graecorum T.II ገጽ 416.

48. የሕግ ሕትመት Voellii et Justellii Bibliothecae T.II 789. Zachariae Von Lingenthal: Die Griechischen Nomocanon M.A.I.S.P Ser. VII T. 23Ar 7 Zachariae: Über den Verfasser und Die Quellen des (Pseudophotianischen, Nomokanon in XIV. Titlen. M.A.I.S.P Ser. VII T. 32 Ar 16. Pitra: Juris Ecclesiastici Graecorum T.II 431 640. M. Πέτροβιτς, Ο Νομοκάνων εἰς ἸΔ' τίτλους καὶ οἱ Βυζαντινοὶ Σχολασταὶ - ΑΘΗΝΑΙ 1970.

ይህ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘ14 አርእስቲው የቁስጥንጥንያ ፓርትርያርክ ፎትዮስ (9ኛው ምዕመ ዓመት) ሥራ እንደሆነ ቢነገርም በሌላ በኩል ተቀባይነት ያለው ከላይ እንደተመለከተው በ7ኛው ምዕተ ዓመት አጋግሽ በሙ በውል ባልተወቀ ሰው ወይም በአንዳንዶቹ ዘንድ ይህ ሰው ተርጓሚ Pandects እስጢፋኖስ በሌሎች ዘንድ ደግሞ አናኒሞስ የተባለ ሰው ሥራ እንደሆነ ሲሆን በሰዚህም ነው Pseudophotitian Nomocanon የሚባለው ያሆናል ።

3/ ቀጥሎም መታወስ የሚገባው በ1516 ገደማ የተዘጋጀው ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘግንኦል ማህበረሰብ የሚባለው ነው ።

ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘግንኦል ማህበረሰብ እስከ አሁን በተመለከቱት ብሔራት ሕገጋት ወቀኖናት ከታየው ደንብና ያዘት ውሒ ሁኖ ያገኛል ምክንያቱም ከቀኖናት ቤተክርስቲያንና ከላይ የተወቀሰው ይዘት ከአላቸው ሕገጋት በስተቀር ከቤተክርስቲያን አጽም ጋር ግንኙነት የሌላቸው ሌሎች ነገሮችን ለምሳሌም የዓየር መቆጣጠሪያ መረጃን (Meteorology) መልከዐ ምድርን (Geography) ፍልስፍናን (Philosophy) እና የመሳሰሉትን ልዩ ልዩ ነገሮችን ይዞ ይገኛል ።

በሰዚህም ቆይቶ የተዘጋጀ በመሆኑ በምንም ዓይነት እስከአሁን የተመለከተውን ዕንስ ሐሳብና ይዘት ፡ የተሰጠውንም አስተያየት ሲለውጥ አይችልም 2 ።

5.3 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘ ምሥራቅ (Oriental Nomocanon)

በምሥራቅ ወይም በተሻለ አጠራር በመካከለኛው ምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ብሔረ ሕግ ወቀኖና (Nomocanon) ሲባል በአንድ በኩል ቀኖናት ቤተክርስቲያንና የፋትሐ ብሔር ሕግነትን ይዞ የሚገኝ መጽሐፍ code ምላላጽ ግለተ ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ እንዲህ ከላይ እንደተመለከተው ብሔረ ሕግ ወቀኖና የሚደባቸው የፋትሐ ብሔር ሕጎች የቤተክርስቲያንን ጉዳዮች የሚመለከቱ ብቻ ሳይሆኑ መቀላላ ይዘት ያላቸው ትእዛዛትን ጭምር ያቀረ ሰነድ ማለትም ነው ።

49. P.M. Pállas: Νομοκάνων ἐν Ἑλληνικῇ ἐγκυκλοπαίδεια T. TH 18 179, Δ. Γκίλην κείμενα Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Δικαίων, ΑΘΗΝΑΙ: 1963 ገጽ 11

ብሔረ ሕግ ወቀኖና Nomocanon ቅርጽ ይዘት ቅጥብ ፡ Beck. Kirche und theologischen Literatur in Byzantinischen Reich. München 1959 ገጽ 145 ተመልከት

ይህም ዓይነት የይዘት ልዩነት ሊፈጠር የቻለው ስለሁለት ምክንያቶች ነው ።

1/ በመካከለኛው ምሥራቅ (ግብጽ ፡ ሶርያ ፡ ፍልስጥሌም ፡ ወዘተ) የሚኖሩ ሕዝቦች መጀመሪያ ከግሪኮች ተጥሎ ለግሪኮች የገኘውን ቅሬታ ከወረሱአቸው የእኗኗር ዘዴ ተልዕኖ ለመላተትና የራሳቸውን ታሪክና ልማድ ለግሪክክር በሰዚህም ራሳቸውን በራሳቸው ለማስተዳደር የሚያስችላቸው ደግሞ ለዚህ ብሔራዊነት ነክ እንቅስቃሴ ከፍተኛ አስተዋፅኦ ያደረገው በዚህ እካባቢ በሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት መካከል የተፈጠረው የጥይግናት ልዩነት ነበር።

በዚህም ልዩነት በግንባር ተደምጥነት ተሰልፈው ይገኙ የነበሩት የአንዳኪያ (ንስተርባውያን) ፡ የቁስጥንጥንያ (ኬልቱዶናውያን) እና የክሰኪንድርያ (ኢ ኬልቱዶናውያን መሪዎች ሊቃነ ጳጳሳት ነበሩ ።

2/ ቀጥሎም የዚህ ቀበሌ ፡ እካባቢ ፈጽሞ የትለየ የኑር ዘዴና የሕግ አመለካከት በሚከተል የእስልምና እጅ መውደትና በቁስጥንጥንያና በመካከለኛው ምሥራቅ (ግብጽ ፡ ሶርያ ፡ ሌሎችም ክፍላት ዘገራት) መካከል ቢላም ትላ የነበረው ግንኙነት እንደኛውን ሊቋረጥ ቻለ ።

በሰዚህ በእነዚህ ተበሌዎቹ በእስልምና እምነት ሥር ወድቀው የሚገኙ ክርስቲያናት በመካከላቸው የሚፈጠረውን ልዩነት ለማስወገድ ልዩ ጠባይና ይዘት ያለውን ሕግ የሚከተሉ የእስልምና ፍርድ ቤቶች ጥልቃ ለመሻት ከመገደድ ተቆጥበው ለመኖር ከእምነታቸውም ፡ ከሥነ ሥርዐታቸውና ሥነ ምግባራቸው ጋር የተዛመዱ ሕገጋት መኖር አስፈላጊ መሆኑን ያመነበት የአብያተክርስቲያናት መሪዎች ፡ የጥይግናትና የሕግ ሊቃውንት የዚህ ዓይነቱን ብሔረ ሕግ ወቀኖና ለማዘጋጀት በረ ቀረት አድርገዋል ምክንያቱም ከላይ በተወቀሱት ብሔራት ሕገጋት ወቀኖናት ዘቅስጥንጥንያ (ሲካንቲን) ውስጥ የነበሩት ሕገጋት የቤተክርስቲያን ጉዳዮች ብቻ የሚመለከቱት ሳይሆኑ ጠቅላላ ማህበራዊ ነገሮች ይዘት ያላቸው ሕገጋት ናቸው (ነበሩ) ።

5.3.1 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘ ሶርያ (Syriac Nomocanon)

5.3.1.1 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘንርጎርዮስ አቡልፋርጊዮስ ባር ዔብረውስ Nomocanon Gregorii Abulphargii Bar Hebraei.

ዕውቅ የሥነ ጽሑፍና የሃይማኖት ሊቅ ሶርያዊ ያዕቆባዊ ሊቀጳጳሳት)⁵¹
መጥረዱ ሊጣን (1226) ኅርኅርዮስ አዱልፋርጊዮስ ባርሂብሬውስ -Grego-
rius Abulphargius Bar Hebraeus በጻፉት የሥነ ጽሑፍና
የሃይማኖት ይዘቶች ከአፈታው ሥራዎች መካከል ከፋተኛውን ቦታ ይዞ
የሚገኘው ብሔረ ሕግ ወቀኖና (Nomocanon Gregorii Abulphar-
gii Bar Hebraei) ነው።

ኅርኅርዮስ አዱልፋርጊዮስ ባርሂብሬውስ በራሱ ጠባቂነት ሥር
ትገኝ ስለነበረችው ቤተክርስቲያን ብቻ ሳይሆን በጥቅላላ የአመራር
(ሕጋዊ) እና የአስተዳደር (ቀናናዊ) ችግርን ለማስወገድ የሚቻልበትን
ዘዴ ለማግኘት ይቻል ዘንድ በምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት በተለየ
በሶርያ ቤተክርስቲያንና በሌሎችም አብያተ ክርስቲያናት ከሚገኙት
ቀናናተ ቤተክርስቲያንና ከሮማ ቢዛንታይን የፍትሐ ብሔር ሕገጋት
ለዓላማው አስፈላጊ ሆነው የተገኙትን ድንጋጌዎች ከማሰባሰቡ ጋር ይህ
የታወቀውን ብሔረ ሕግ ወቀኖና “Liber Directionum Sev Epitome
Canonum Ecclesiasticorum et Regum Saecularium)”⁵²
ማዘጋጀቱ ነው። ከላይ የተመለከቱትን ቀናናተ ቤተክርስቲያን በማሰባ
ሰብ የተጀመረው ከ4ኛው ምዕተ ዓመት ጀምሮ ስለነበር ይህን ብሔረ ሕግ
ወቀኖና ለማዘጋጀት - ለማቀነባበር በቂና ያለብዙ ድካም የሚገኙ
ምንጮች ነበሩ።

አንግዲህ ይህ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘኅርኅርዮስ ባርሂብሬውስ
(Liber Directorum - CKTâbâ Dhudâye በመባል የሚታወቀው
ብሔረ ሕግ ወቀኖና ከቀናናት ሲኖዶላይያት (ሲኖዶላውያት)
በተለየ ቀናናዊ ይዘት ከአፈታው የአባቶች ጽሑፎች፣ ከሃይማኖትና ሕግ
መምህራን (ሊቃውንት) (Responsa prudentium et doctorum
Ecclesiae) በአንድ በኩል በሌላም በኩል ከቢዛንታይን ክርስቲያኖች
ነገሥታት ሕገጋት፣ ከዩስጢኒያኖስ ሕጎችና ቀናናተ ነገሥት ሳይ

51. “ሶርያዊ” “ያዕቆባዊ” “ሶርያዊውያን” “ያዕቆባዊውያን” ስለሚለው ስያሜ ቅጽል ከዚሁ
ገጽ 119-120 ተመልከት

52. Duval Rubens: anciennes chrétiennes Littératures: I Littérature Syriaque.
Paris 1973 ገጽ 168 Fortenscuc: the Lesser churches of the East: London
1813 T.I. ገጽ 742 የግርጌ ማስታወሻ፣ 1

ተግባራዊ ነው የተዘጋጀው።

ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘባርሂብሬውስ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ ዘቅድሚያ
ተተርጎመ ሲገኝ ተተርጎሞ በጽሑፍ Aloysius Assemanus ወደ ላቲን
ተተርጎሟል።⁵³ ይህም ትርጉም በአንገሉ ማየ (Angelo Maio)
ተተርጎመ ሲገኝ ይታወቃል።⁵⁴ ለርሐሙ ሰነድ ግን በሊፕ. በድጃም
(Lep. Bodjiam) ታተሟል።⁵⁵ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘባርሂብሬውስ
ደግሞ በቤተክርስቲያን ልዩነት (De Ecclesiae)⁵⁶ ጀምሮ እስከ ፍርድ
ልዩነት ሥነ ሥርዓት (Acusione Generatim)⁵⁷ የፍትሐ ብሔር
ሕገገግነት (De testamentis)⁵⁸ የውርስ ሕግ (De
Hereditate)⁵⁹ ልዩነት ትግት (De Gravibus Flinoribus,
Quae Pocum Capitalom Merentur)⁶⁰ በሚመስሉ ድንጋጌ
ዎች ይገኛሉ።

53-1-2 ብሔረ ሕግ የተገኘው ሊዩስ-ስ Nomocanon Ebediesus
ሲቀረጸው “ፒትርሊያን የተዘጋጀው ሶርያዊ ንስጥሮባዊ አ.ቢድ አ.የሱስ
(በገጽ) ይገኛል። የተጠቀሰውን ብሔረ ሕግ ወቀኖና ወሕግ ለማዘጋጀት ኅርኅርዮስ
ባርሂብሬውስን አገልግሎት ችግር በመነሳት ነበር አሁን በስሙ
የሚጠቀሙት ብሔረ ሕግ ወቀኖና ለማሰባሰብ የወሰነው። ይህንም ብሔረ
ሕግ ወቀኖና በግብፅና ሌባኖስ ልማዘጋጀት የተጠቀሙ ባሕርግ ምንጮች
በክርስቲያን ሕግ ወቀኖናት በተለየ የራሱ ቤተክርስቲያን ንስጥሮባ

53. Josephi Aloysii Assemani Bibliothecae orientalis. A. Maio: Ecclesiae
Antiochensis systema nomocanon

54. A. Gregorio Abulphargio Bar-Hebraeo Syrice compositus et A. Iosephi
Aloysii Assemani in Latin Linguam conversus, scriptorum veterum nova
collectio. Roma 1838 T.X.II ገጽ 3-268 I ገጽ XIII-XXI.

55. Lep. Bodjiam: Nomocanon Gregorii Bar-Hebraei. Paris 1898.

56. ፕሌቶ፣ A. Maio scriptorum... T.X.II ገጽ 3-60.

57. ፕሌቶ፣ A. Maio scriptorum T.X.II ገጽ 258-268.

58. ፕሌቶ፣ A. Maio scriptorum T.X.II ገጽ 83-87.

59. ፕሌቶ፣ A. Maio scriptorum T.X.II ገጽ 87-94.

60. ፕሌቶ፣ A. Maio scriptum T.A.II ገጽ 215-229.

ዊት ተባቢያተ ተናናት እና የርግ-ቢዛንቲን ነገሥታት ሕገጋት ናቸው⁶¹
ብሔረ ሕግ ወቅና፡ ዘ ኢቢድኢየሱስ ወደ ላቲን በዮሴፍ አሉሲየስ
አሲግኖስ Iosephus Aloysius Assemanus ተተርጉሞ⁶² እና
በአገሩ ግድ Angelo Maio ሁትሞ ይገኛል⁶³

ቡርሰክህ በጌድሞ በዚሁ በአገሩ ግድ ሊታተም ችሏል⁶⁴ እንደሚታየው
ብሔረ ሕግ ወቅና፡ ዘ ኢቢድኢየሱስ በሁለቱ ክፍሎች ተከፍሎ
ቢገኝ ከነዚህም እንደ ክፍል 5 ሌላው ክፍል 4 (Tractata) ምዕራፎች
ይዘው ይገኛሉ።

ከመጀመሪያው ክፍል እየለገገን (Tractus) ምዕራፍ ከመጀመሪያ
(Tractus) የመጀመሪያው ክፍል በስተቀር⁶⁵ ከርግ - ቢዛንቲን
ነገሥታት የፍትሕ ብሔረ ሕጎች የተወሰዱ ድንጋጌዎች ("Codex
Imperatorum Graecorum Hoc est Statuta Quae Constantino,
Theodosio ac Leonis Tribuntur Quaeque a Sobenis ad
Ambrosius referuntur") ግለትም ስለ ጋብቻ De Matrimonii Canoni-
bus, ac ritibus Sponsalium Christifideles⁶⁶, ስለ ውርስ ከፍፍል
De-Divisione Hereditatum)⁶⁷ ስለ ሌሎችም ክርስቲያኖች እግኞች
ችን የሚመለከቱ አርእስት De iudiciis Et Saecularibus Quae
inter Christifideles Contingunt⁶⁸ የሚደነገጉ ትእዛዛትን ይዞ ሲገኝ
ሁለተኛው ክፍል ደግሞ የቤተክርስቲያን የውስጥ ሕይወትን የሚመለከት
ትእዛዛት ተናናውያትን ያስባስብ ክፍል ነው⁶⁹።

61. Duval Rubens: Anciennes chrétiennes ... I. La littérature Syriacque...
ገጽ 166-167.
62. Iosephi Aloysii Assemani: Bibliothecae ... III. Part I ገጽ 332
63. A. Maio, Ebediesus Mitropolitae Sorae et Armeniae collectio
canonum synodicorum... et in latinam Linguam Ab. Iosepho Aloysio
Assemano: scriptorum... T.X.I ገጽ VI-XI: 23-168
64. A. Maio: Scriptorum T.X. I ገጽ 168-332
65. A. Maio: Scriptorum... T.X.I ገጽ X
66. Tractatus 2: A. Maio: Scriptorum... T.X.I ገጽ 40-53
67. Tractatus 3: A. Maio: Scriptorum... T.X.I ገጽ 54-64
68. : A. Maio 4: Scriptorum... T.X.II ገጽ 65-93
9/01. : a. Maio: Scriptorum... T.X.I ገጽ 95-168

ሆኖም ብሔረ ሕግ ወቅና፡ ዘ ኢቢድኢየሱስ ከብሔረ ሕግ ወቅና፡
ዘገርግርግ ላይ ይገኛል፡ ዘር ሲመዛዘን ይዘቱንና ምልክቱን በሚመለከት
ከት ሁለቱም አንድ ግድንት ግላግ ያላቸው ከተመሳሳይ ምንጮች
የተተነባበሩ ቢሆኑም ይህ ብሔረ ሕግ ወቅና፡ በግምገማ ወደ ጓላ የቀረ
መሆኑ ይታያል።

ትርጓሜውን በተመለከተ ሁለቱም የእብያተ ክርስቲያናት ቢናደሳት
ቀናናትን፡ ወዘተ. የያዙ ጉባኤያት... አይደሉም ነገር ግን እንደ አጥልድ
ብሔረ ሕግ ወቅና፡ ፎትሮስ ዘ14 እርእስቲሁ የመጀመሪያው ክፍል⁷⁰ እና
እንደ ብሔረ ሕግ ወቅና፡ ዘግጥሙል ዘድሞያጥ ሁለተኛው ክፍል
እርእስት ነገሮችን በመከተል የተዘጋጁ ምላሳት (codex) ናቸው።
5.3-2 ብሔረ ሕግ ወቅና፡ ዘእስክንድርያ - Coptic Nomocanon

በግብጽ ከላይ ስተመለከተው ችግር ተመሳሳይ መፍትሔ ለመስጠት
ቢባል ከእስክንድርያ ቤተክርስቲያን ሊቃነ አላባት ቀናናትና
ውሳኔዎች፡ ከሕግና ሃይማኖት ሊቃውንት ትምህርቶች፡ ከሕግ ድንጋጌ
ዎች፡ መሰል ብሔራት ሕገጋት ወቅና፡ ሊዘጋጁ ችለዋል⁷¹።

ከነዚህም ጥና ጥናዎች የሚከተሉት ብሔራት ሕገጋት ወቅና፡
ናቸው።
5.5-2.1 ብሔረ ሕግ ወቅና፡ ዘወልደ ወይብ - Nomocanon Ibn-At
Tayyib

እነዚህ እል-አሳል የፍትሕ ነገሥታት ሃገራችን በመቅድሙ ሰብተኛ
ክፍል ሲዘረዝርና መሪ ምልክቶችን (ትእዛዞችን) ሲያመለክት የምን
ጮች አንድ አንድ ልዩነቶች መኖራቸውንም ያሳያል።

ከዚህ እንጻር ከሐዋርያውያት ቀናናት አንዱ “ረስጠእ” ዘውላቱ
ቀስሚንጦስ ቀዳግዊ በንስጥሮሳውያንና መለካውያን ክፍረሉ - ገሪክ
ጳጳስ ወደ ሀረብኛ ጳጳስ ትርጉም ቂጥሩ በመለካውያን ዘንድ አንድ
ያዕቆባውያን ሶርያውያን ዘ3 ሲሆን በንጥሮሳውያን ዘንድ ግን ወልደ
ወይብ (ንስጥሮሳዊ) በ1643 በእስባስበው “መጽሐፈ ኩሎሙ ክርስቲያን

70. ከዚህ ገጽ 40-49
71. ከዚህ ገጽ 283

— ብሔረ ሕግ ወቀኖና (Nomocanon) 82 እንደሆነ ተሰብሯል⁷²።
 እንግዲህ በሐይወት ጥያቄ በረጅም ጊዜ ውስጥ ሕግ
 ፍትሕ ነገሥት በንግሳ ለውጭ ክርስቲያኖች የሚያስገኝባቸው ብሔረ ሕግ
 ወቀኖና እንደሚሆን ይታወቃል።

5.3.2.2 ብሔረ ሕግ ወቀኖና በግብርኤል ሊብን ቲራይት — Nomocanon
 Gabriel Ibn Tarsik

በቁጥር 707ው የእስክንድርያ ፓትርያርክ ግብርኤል ሊብን ቲራይት
 የጻፈው የውርሐ ሕግ (Epitome Iudiciorum 'De Hereditibus)
 ለክርስቲያኖች የውርሐ ሥርዐት ከፍተኛውን ቦታ ይይዛል⁷³።

ይህን የውርሐ ሕግ ለግዝጋሪት ከቀናናት ለተክርስቲያን ደንብ
 በተጨማሪ ቀናናት ነገሥታት በመባል ከሚታወቁት ለተለየ ("ዘ")
 በሚባል ምንጭ ቃል ከሚታወቀው ሁለተኛው ቀናናት ነገሥት⁷⁴
 (Canones Basilicorum — Canones Imperatorum)

ተመርኩዩ ያዘጋጀው ብሔረ ሕግ ወቀኖናት የሚታወቁት ነው።

5.3.2.3 ብሔረ ሕግ ወቀኖና በሚካኤል ሸድምያጥ Nomocanon
 Michaelis Mitropolitae Damitae.

ሊቀ ጳጳሳት ሸድምያጥ ሚካኤል በስሙ የሚጠራውን ግንኙነት ብሔረ
 ሕግ ወቀኖና በሚካኤል ሸድምያጥ⁷⁵ ወይም በአንድ አንድ የእጅ ጽሑፎች
 መጽሐፈ ሕግ ወእምልት (Liber Legum Et Ritum) በመባል
 የሚታወቀውን ሰነድ እንደ አዘጋጅ ለመረዳት ተችሏል።

ብሔረ ሕግ ወቀኖና በሚካኤል ሸድምያጥ እንደ ፍትሕ ነገሥት ጸሐፊ
 እብነ እል አሳል አነጋገር — አገላለጥ የተለያዩ ቀናናት ቤተክርስቲያንን
 በተለየ በቅድሚያ ቀናናት ሐዋርያትን፣ ረስጠኦ⁷⁶ ረስጠብ⁷⁷ ረበጠጅ⁷⁸።

72. መቅደም ፍትሕ ነገሥት ክፍል 2:1 Guidi: Il Fetha Nagast... ገጽ 102...
 73. ፍትሕ ነገሥት መቅደም ክፍል 2
 74. ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ — 42
 75. ፍትሕ ነገሥት መቅደም ክፍል 2
 76. ቀለሚንጦስ ቀዳማዊ ከዚህ ገጽ 137-167
 77. ቀለሚንጦስ ቀዳማዊ ከዚህ ገጽ 168-196
 78. ቀለሚንጦስ ግልላ ከዚህ ገጽ 197

እና ረበጠጅ⁷⁹
 ይዞ አንደሚገኝ ተመልክቷል⁸⁰። ተብሎ ለክሙከር ሚካኤል ዘሀገረ ድምያጥ
 ሊቀ ጳጳሳት እሱን ትሕራ ቀናናት አስተጋብሶ ዘውላቶሙ 3ቱ መጽሐፍት
 እመኩሉ ዘተጽሐፈ እምኒሆሙ ለለአሐዱ በኋልቆሙ...⁸¹

ይህም ተመሳሳይ የሌለው ከእሱ በፊት ተጽፎ የማያውቅ ሥራ እንደሆነ
 ነም ተገምቷል... ወኒዘነ አሐዱ ዘተከሥተ እምካልዕክፍል ውሉቅ ባሕቲቱ
 ከሠቀሙ... አንድ እንኳ በሌላ የተገለጠ አይደለም እርሱ ብቻ ገለጣቸው
 እንጅ⁸¹

በእርግጥ እንደተባለው ይህ ብሔረ ሕግ ወቀኖና በሚካኤል ሸድምያጥ
 ለግብጽ ቤተክርስቲያን ከፍተኛ ዋጋ ያለው መንፈሳዊና ሥጋዊ ሕግን
 አጠቃሎ የያዘ መጽሐፈ ሕግ ነው። ከዚህም የተነሳ ለአብነ እል አሳል ሥራ
 (ፍትሕ ነገሥት) መሠረታዊ ምንጭ መሆኑ አላጠራጠረም⁸²

ብሔረ ሕግ ወቀኖና በሚካኤል ሸድምያጥ በመጀመሪያ ጉባዔ ቀናናትን
 ሀ. ዲድስቅልያ ዘሐዋርያት ዘ39 አርእስቲሁ⁸³
 ለ. ቀናናት ሐዋርያት⁸⁴

1. 81 ቀናናት⁸⁵
2. 71 ቀናናት⁸⁶
3. 56 ቀናናት⁸⁷
- ሐ. የሐብያተ ክርስቲያኖች ሲኖዶሳት (የሦስት ዐበይት እና የዕድሰት
 ሌሎች ንሀሳን ሲኖዶሳት) ቀናናት፤
1. 20 ቀናናት ዘዕንቆራ⁸⁸

79. የድምያጥ ሊቀ ጳጳሳት አባ ሚካኤል ቀናናትን አላጥሮ እንደአስባለባቸው ተነገረ እነሱም
 እያንዳንዳቸው በየቀጥራቸው ከተጻፉት ወገኑ የሆኑ ሦስት መጽሐፍት ናቸው። ፍትሕ
 ነገሥት መቅደም ክፍል 2
 80. ፍትሕ ነገሥት መቅደም ክፍል 2
 81. ፍትሕ ነገሥት መቅደም ክፍል 2
 82. Sentence Lxxiv Du Nomocanon De Michael De Damette Ms. Arabe 472
 F 177 - (Nomocanon Michaelis) Mitropolitae Damitae
 83. ከዚህ ገጽ 219-242
 84. ከዚህ ገጽ 102-251
 85. ከዚህ ገጽ 152-164
 86. ከዚህ ገጽ 167-197
 87. ከዚህ ገጽ 198
 88. ከዚህ ገጽ 252-253

2- 14 ቀናት ዘቅርጣጥና⁹⁷

3- 1,220 ቀናት ዘጊታ⁹⁸

4- 2,84 ቀናት ዘጊታ⁹⁹

5- 20 ቀናት ዘገንገረ¹⁰⁰

6- 25 ቀናት ዘእገዳ¹⁰¹

7- 59 ቀናት ዘላገዳ¹⁰²

8- 21 ቀናት ዘሰርድታ¹⁰³

9- 4 ቀናት ዘቅርጣጥና¹⁰⁴

10- 1 ቀናት ዘሰርድታ¹⁰⁵

100. ቀናት ዘሰርድታ - የቤተክርስቲያን ለባቶች ቀናት

1- 30 ቀናት ዘሰርድታ¹⁰⁶

2- 106 ቀናት ዘባሰልጥስ¹⁰⁷

3- 7 ቀናት ዘጥላገስ ለፈወርታ¹⁰⁸

ሠ. ቀናትና ውሳኔያት ዘሊቃነ ጳጳሳት ዘለእስክንድርያ

1- ቀናት ዘ ክርስቶስ¹⁰⁹

2- የሌሎችም ሊቃነ ጳጳሳት ቀናት¹¹⁰

ረ. ቀጥሎም ይህ ብሔረ ሕግ ወቀናና ዘሚካኤል ሊቀ ጳጳሳት ዘድምያጥ

ኦርእስተ ነገሮችን - ፍረ ነገሮችን መሠረት በግድረግ በተቀነባበሩ¹¹¹

70-ባን አንቀጾች የተከፈሉ 72 አንቀጾችን (ፆራሮችን) የያዘ የሕግ

ቤተክርስቲያንንና የፍትሕ ብሔርን ሕጎች ድንጋጌዎች ይዞ ይገኛል ።

89. ክፍል 78 251-254

90. ክፍል 78 265

91. ክፍል 78 255-259

92. ክፍል 78 254

93. ክፍል 78 254

94. ክፍል 78 259

95. ክፍል 78 260

96. A. Αλβιζάτου Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες 78 34 - 39

97. A. Αλβιζάτου: Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες 78 40-46

98. ክፍል 78 262-268

99. ክፍል 78 269-272

100. ክፍል 78 278-278

101. ክፍል 78 280-282

102. ክፍል 78 282-298

1- 1-61 አንቀጾች (ፆራሮች) የቤተክርስቲያን ውስጣዊ ሕይወትን የሚመለከቱ ትእዛዛትን ግልትም ለምሳሌ በሰ ሥጋ ወደመ¹⁰³፡
ጸም104 የእ.አ.አ ቆጶሳት¹⁰⁵ እና ካህናት (ቀባውስትና ዲያቆናት¹⁰⁶
ምርጫና ሲመት የሚያነግጉ ቀናትን ትእዛዛት ይዘው ይገኛሉ ።

2- 62-72 አንቀጾች (ፆራሮች) የሚይዟቸው ትእዛዛት ከቤተክርስቲያን ለስተዳደር ሕግና የቤተክርስቲያን ጉዳዮችን ከሚመለከት ውጪ ያልሆኑ የፍትሕ ብሔር ሕግ ትእዛዛት ናቸው¹⁰⁷

በዚህ ብሔረ ሕግ ወቀናና በዚህ ክፍል በፍረው የሚገኙት ድንጋጌዎች የሚመለከቷቸው ነገሮች ለምሳሌ ጋብቻ፡ ውርስ¹⁰⁸ ወዘተ፡ ግልትም በአንድ በኩል የቤተክርስቲያን ሕግ -የቤተክርስቲያን ለስተዳደር ሕግና የፍትሕ ድንጋጌዎች ጥምር ይዘቶች ያሏቸው ትእዛዛት ሲሆኑ በሌላ በኩል ብሔረ ሕግ ወቀናና ዘሚካኤል ዘድምያጥ በሮማ-ቢዘንታይን ሕግጋት ድንጋጌዎች መሠረትና እነዚህም ድንጋጌዎች በብሔረ ሕግ ወቀናና ዘገብርኤል ሊብን ቀራይቅ እንደተቀነባበሩ¹⁰⁹ ለምሳሌ የንግድ ልውውጥ¹¹⁰ ወዘተ፡ የሚመለከቱ ትእዛዛትን ይዞ ይገኛል ።

እነዚህ ትእዛዛት በምንጭነት የሚጠቀሙበት የሮማ-ቢዘንታይን ሕግ በአንድ በኩል በG.Sachau ሕትመት¹¹¹ በሌላ በኩል በፍትሕ ነገሥት ብሔረ ሕግ ወቀናና ዘእብነ አል ለሰል በምሕፃረ ቃል “መዘ” ተብሎ¹¹² በሚታቀው የቀናት ነገሥት ክፍል ሁለት (Canones Basilicorum ወይም Canones Imperatorum) እንደሆነ ይታሰባል ።

103-ፆራሮ 49 - 1 ቀናት ሕግገያት 64፡ 11 ቀናት ሕግገያት 4፡ 111 ቀናት ሕግገያት 40, 49, 50.

60. ቀናት አቡሊዲስ 20, 22, 38 ፡ ቀናት ባስልጥስ 29, 30 ዲደስታልያ 18, 31።

104-ፆራሮ 50 - የሕገስ 6፡53 ፡ ግቴምስ 5፡24 ፡ 17 ቀናት ባስ 11-23 31፡ ዲደስታልያ 14, 15, 96, 16።

105-ፆራሮ 35, 38 - ቀናት ሕግገያት 19, 44, ቀናት አቡሊዲስ 28, 29, 30, ቀናት ባስልጥስ 79

106- ፆራሮ 11-33።

107-ፆራሮ 62 ከቅዱሳት መጽሐፍትና ቀናት ቤተክርስቲያን በስተቀር ቀናት ነገሥት Canones Basilicorum 82, 83, 85, 86, ወይም እንደ G.Sachau ሕትመት Syrisch-Römisches Rechtsbuch 83, 84, 86, 87 W. Riedel. Die KirchenrechtsQuellen... des Nomocanon der Ibn al-Assal-Fetha Nagast. Leipzig 1980.

108- ፆራሮ 72 Canones Basilicorum 22-25, 35, 36, 42, 43, 27, 28, 40, 41፡

109- ክፍል 78 - W. Riedel: die Kirchenrechtsquellen... 78 95

110- ፆራሮ Canones Basilicorum 29, 33, 12,

111- C. Sachau, Syrisch- Römisches Rechtsbuch 78 114

112- መቅደሙ ፍትሕ ነገሥት ክፍል 2

በሰዚህ ለሶርያ ቤተክርስቲያን ብሔረ ሕግ ወተናና ዘጎርጎርያስ ብሮ፡
 ሄብረውስ¹¹³ በእንድ በኩል በሌላ በኩል ለንበጥሮላዊት ቤተክርስቲያን
 (በዚያው ለካባቢ) ብሔረ ሕግ ወተናና ዘእቤድእ፣ሱስ¹¹⁴ መረታው
 ያን ሰነዶች እንደሆኑ ብሔረ ሕግ ወተናና ዘግካሌል ዘድም ያጥም ለግብጽ
 ቤተክርስቲያን መሠረታዊ የመተዳደሪያ ሰነድ መሆኑ ይታወቃል።
 5.3.2.3 ብሔረ ሕግ ወተናና ዘመቃርያስ ካህን መነኮስ (Nomocanon
 Macarius Presbyter et Monachus)

የፍሐንስን 70ስ 74ም ካህንና መነኮስ መቃርያስ (940 ዓመተ
 በግዕታት 1233 ዓ.ም ወይም 1080 ዓመተ በግዕታት 1372 ዓ.ም) የዘነኛው
 ብሔረ ሕግ ወተናና ዘመቃርያስ መነኮስ አዘጋጅ መሆኑ ይታወቃል።

ብሔረ ሕግ ወተናና ዘመቃርያስ በእንድ በኩል ተናናተ ቤተክርስቲያን
 77 በሌላ በኩልም ከዚያ በፊት የነበሩትን ብሔራት ሕጎች ወተናናት
 ከያዟቸው የፍትሐ ብሔር ሕጎች ድንጋጌዎች ብልጧ ያላቸውን የሕግ
 ትእዛዛት ይዞ ይገኛል። (macarius presbyter et monachus coptita
 auctor collectionis canonum ecclesiae Alexandrinae¹¹⁵)

ብሔረ ሕግ ወተናና ዘመቃርያስ መነኮስ (nomocanon ecclesiae
 Alexandrinae coptitarum) በእንድ በኩል ተናናተ ሐዋርያውያትን፣
 ተናናተ ቢዮዶላይያትን፣ የቤተክርስቲያናት ለላቶች ተናናተንና የሊቃነ
 አለላት ውሳኔዎችን በሌላም በኩል ተናናተ ነገሥት ሰመባል የግታውቀትን
 የፍትሐ ብሔር ሕጎች (canones basilicorum sev statuta imperat-
 orum, ius complectentia christianorum orientalium, ex
 canonibus consiliorum, responsis patrum, et constitui-
 tionibus imperatorum, eti conflatum, quotum ecclesiae
 cumcivilis causae definiuntur

እንደግታው ይዞ ይገኛል።

1. Liber primus titulorum a Constantino imperatore
 presentibus patribus cccviii editorum, qui in quadrag-
 inta capita dividuotur¹¹⁶
2. Liber secundus basilicorum sev statutorum imperat-
 oribus adtributorum sistens canones centum et triginta

113. ከዚህ 18 53 55

114. ከዚህ 78 55 57

115. A. MAIO. Scriptorum T.IV. 18 275, 570

116. A. MAIO. scriptorum T.IV 18 275

ይህም ከ LXXII የእስክንድርያ ፓትርያርክ ግርቆስ Filius
 Zaraa. ዐረብኛ Codex የግብር¹¹⁷

2. Liber tertius basicilicorum sisten quae patres
 cccviii ይህም ከ version doctoris saphi ben Assal
 መጥጣቱ ይታወቃል 118

4. Liber quartus basicilicorum in cap. XI. divisus sed.
 ex calligraphi oscitantia postpriorem constitutionum
 apostolorum per clementum liberum positus¹¹⁹

በሰዚህም ብሔረ ሕግ ወተናና ዘመቃርያስ መነኮስ የተግላጉሳ
 ተናናተ ቤተክርስቲያን ወሕገጋት (የፍትሐ ብሔር ሕጎች) ሆኖ
 ታይቷል።

ነገር ግን በርግ — ቢዛንታይን ብሔራት ሕጎች ወተናናት እና
 በእንድ በኩል በሱርስጥ (ሶርያ) እና በዐረብ (ግብጥ) ብሔራት ሕጎች
 ወተናናት መካከል ልዩነት መኖሩ ይታወቃል።

ይህም ልዩነት ሊከሰት የቻለበት ምክንያት የርግ — ቢዛንታይን
 ብሔራት ሕጎች ወተናናት ተናናተ ቤተክርስቲያንና የቤተክርስቲ
 ያን ጉዳዮችን የግራሰክት የሕግ ድንጋጌዎችን ይዘው ቢገኙ የሱርስጥ
 እና ዐረብ ብሔራት ሕጎች ወተናናት ግን ተናናተ ቤተክርስቲያንና
 ጠቅላላ ይዘት ያላቸውን የሕግ ድንጋጌዎች ሆኖም በምንም ዓይነት
 ከቤተክርስቲያን ተናናትና ግንባራዊ ሥነ ምግባር ጋር የማይጋጩ
 ሆነው የተገኙትን ድንጋጌዎች እያያዙ መገኘታቸው ነው።

እስከ እሁን ከተመለከቱት መሠረተ ሐሳቦች በመነሳት ብሔረ
 ሕግ ወተናና ግለት፡—

1. የቤተክርስቲያን ተናናትና የቤተክርስቲያን ጉዳዮች የግራሰክት
 የፍትሐ ብሔር ሕጎች ትእዛዛት የተሰበሰቡት መደብል ሕግ ወተናና
 ግለት ነው (በቢዛንታይን)
2. የቤተክርስቲያን ተናናትና ጠቅላላ ይዘት ያላቸው የፍትሐ ብሔር
 ሕጎች ትእዛዛት የተሰበሰቡት መደብል ሕግ ወተናና ግለት ነው (በ
 ምሥራቅ ሶርያና ግብፅ)
3. ተናናተ ቤተክርስቲያን ብቻ የተሰበሰቡት መደብል ተናናት ግለት
 ነው።

117. A. MAIO. scriptotum T.IV 18 275 570

118. A. MAIO. scriptorum T.IV 18 278

119. A. MAIO. scriptorum T.IV 18 278

በለዚህ ፍትሐ ነገሥት እንደ ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘእብነ አል አላል መታየቱ— መቆጠሩ ከይዘቱ በመነሳት ከቢዛንታይን ብሔራት ሕገጋት ወቀኖናት ጋር ተነጻጽሮ ስይሆን ከቡርስጥ (ቦርያ) እና ዐረብ (ግብጥ) ብሔራት ሕገጋት ወቀኖናት ይዘቶች አንጻር ሊታይ ትክክል ነው ለማለት ይቻላል ምክንያቱም ከለይ እንደተመለከተው¹²⁰ በክረም አንድ መንፈሳዊ ሕግን ሲይዝ በክፍል ሁለት ጠቅላላ ይዘት ያለውን ሥጋዊ ሕግን ይዞ ይገኛል።

ነገር ግን በአንድ በኩል ከቤተክርስቲያን ሕግ (መንፈሳዊ ሕግ) የተወሰዱ አንዳንድ ትእዛዛት የፍትሐ ብሔር ገዳዮችን የሚደነግጉ¹²¹ በሌላም በኩል ከፍትሐ ብሔር ሕግ (ቀኖናት ነገሥት) የተወሰዱ ድንጋጌዎች የቤተክርስቲያን ጉዳዮችን ሲደነግጉ ይገኛል¹²² 5.3.2.4 ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘየሐንስ ጸዋሚ

አበከ አሁን እንደተመለከትነው ብሔራት ሕገጋትና ወቀኖናት ቀኖናት ቤተክርስቲያንንና አንድም የቤተክርስቲያን ጉዳዮችን የሚመለከቱ የሕግ ድንጋጌዎችን ወይም ቀኖናትንና ጠቅላላ ይዘት ያላቸውን የሕግ ድንጋጌዎችን አየያዙ የሚገኙ ጉባዔያት ዓይነት ሥራዎች ሲሆኑ ነገር ግን በሌላ በኩል በአንድ ወይም በሌላ መልክ ቢሆንም የሕግ ድንጋጌዎችን ሳይጨምሩ ቀኖናት ቤተክርስቲያንን ብቻ ይዟቸው የሚገኙም ሌሎች ናቸው።

እነዚህም በጠባብ ትርጉማቸው ብሔራት ሕገጋት ወቀኖናት ይባላሉ። የቤተክርስቲያን ውስጣዊ ሕይወትን የሚመለከቱ ነገሮችን ስምሳሌ አንቀጽ ንስሐን የያዘው የየሐንስ ጸዋሚ ቀኖናዊ ሕግ “ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘየሐንስ ጸዋሚ” ተብሎ ይጠራል “ሕግ ቀኖናዊ ዘየሐንስ ጸዋሚ” ወይም “ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘእብነ የሐንስ ቅዱስ ንዑድ በእንተ አንቀጽ ንስሐ”¹²³ ጠተ።

120. ምሳሌ አንቀጽ 33

121. ምሳሌ አንቀጽ 45

122. ምሳሌ አንቀጽ 46

123. MILASCH-Αποστολοπούλου; Τό Εκκλησιαστικόν Δικαίον, τής Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας 152. የግርጌ ግስታወክ 67;

124. Τρωϊάννου Σ., Νομοκάνων πάν ωφέλιμον καί πλούσιον ΑΘΗΝΑΙ: 1969

ምዕራፍ ሁለት

የፍትሐ ነገሥት ዝግጅት — ቅንብርና ዓላማ

1. የፍትሐ ነገሥት ቅንብር ዓላማ

የፍትሐ ነገሥት ዝግጅት—ቅንብር ዓላማ ምን ወይም ለምን እንደሆነ ሁለት ክፍሎችን ይዞ በሚገኘው መቅደሙ የመጀመሪያው ክፍል ተመልክቷል።

ከነዚህም የመቅደሙ ሁለት ክፍሎች አንዱ የመጀመሪያው ክፍል በጠቅላላ ፍትሐ ነገሥቱ የተቀነባበረባቸውን ምንጮችና መሠረታዊ ዓላማውን ይዞ ሲገኝ¹²⁵ ሁለተኛው ክፍል ደግሞ በአንደኛው ክፍል የተመለከቱትን ምንጮች ዝርዝር¹²⁶ እና ለያሚያቸውን ወይም ምልክቶቻቸውን¹²⁷ ያሳያል ማለትም ፣ ትእምርታተ ጥቅሶቻቸውን የፍትሐ ነገሥት መቅደም እንደተመለከተው ዘሁለት ክፍሎች ተከፍሎ የመጀመሪያው ክፍል የምንጮችን ዓይነትና የተቀነባበረበትን ዓላማ ሲያመለክት ሁለተኛው ክፍል በአጠቃላይ የተመሠረተባቸውን ምንጮች የተወሰኑትንም ቢሆን በዝርዝር ይገልጣል ይህም ጠቅላላና ልዩ ክፍል በመባል ሊከፈሉ የሚችሉ ሁለት ክፍሎችን ይዟል ማለት ነው።

ሀ. ፍትሐ ነገሥት ያስፈለገበት ዓላማ የፍትሐ አሰጣጥ ሥርዓትን ለማቅለል እንዲቻል መሆኑ በመቅደሙ ሲመለከት ምክንያቱም ተመልክተዋል።

የፍትሐ ነገሥት መኖር አስፈላጊነት ሕግ ተርጓሚ አካል አግባብ በአለው የሕግ ድንጋጌ ተመሥርቶና ሁኔታዎችን መርምሮ ተገቢውን ፍትሕ ለመስጠት ማስቻል ነው። በለዚህም ፍትሕ ሰጪውን — ሕግ ተርጓሚው አካል — ፍርድ ቤት ሊኖረው የማይችል ጊዜን ከማባከን አልፎ የጥድፈያና ያልበሰለ ውሳኔን ከመስጠት መጠበቅ ነው።¹²⁸

በሌላም በኩል እያላንዳንዱ ፍትሕ ሰጪ — ሕግ ተርጓሚ አካል ለሚያጋጥመው ጉዳይ አግባብነት ያለው ሕግ ካልኖረ በራስ ገሊና ብቻ

125. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 1

126. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2

127. ፍትሐ ነገሥት መቅደም ክፍል 2

128. Guidi, Fetha Nagast ... ገጽ 2 P.Tzadua:Fetha Nagast. ገጽ 3 የግርጌ ግስታወክ 3

በመመርኮዝ ወይም በሥነ አለም ርብቻ በመመራት የሚሰጠው የሚያሳልፈው ውሳኔ ትክክለኛ ፍትሕን ሳይከተል ይችላል።

በሌሊት ፍትሕ ነገሥትን የመሰለ ለነድ መኖር ከዚህ ትግር ይጠብቃል።

በሥነ ሕግና በሕግ ትርጉም ሂደት ንዑስ ነጥብ የታተመበት ፀቢያ ነጥብ ቀናና ሕግ ራሱ ግልጽ ካልሆነ ወይም ሳይኖር ሲችል የሚተላለፍ ውሳኔ ከግላዊ ጥራዝ ዘለልነትና ክወል ጥርጣራ ያልተሳተፈ ሁኔታ ብዙ ጊዜ ስለሚገኝ በሥነ ሥርዓት ሕጎች መሠረት ውድቅ መሆኑን አያጠራ ጥርፍ።¹²⁹

በሌሊት ምንም ጊዜ ቢሆን በፍትሕ ነገሥት መሠረት የሚሰጥ ፍርድ ይህን ክመሰለው ሁኔታ የተጠበቀ ይሆናል። እንደጀመረው በመሆኑ በባለጉዳዮች መካከል እውነትን የመቀበል መንፈስ ሊሰፍን ይችላል።

ተጉሎም ፍትሕ ነገሥት በሌሎች አገሮች የፍርድ ቤቶች ውሳኔዎች የሚመሠረቱባቸውና የሚመሩባቸው ሥርዐተ ሕገጋትና ዘዴዎች ሊገናዘቡበት እንደቻለ ይታወቃል።

በሕግ ለመመሥረት ወይም ለሕግ ለመገዛት ካልተቻለ በአንድ በቀረበ ጉዳይ ላይ የሚሰጥ ውሳኔ በሐሳብ እየሮ ላይ በመንጠልጠል በግወጣትና በግወረድ ሊሆን ስለሚችል ከሰሕተት ላይ መውደቅ ግድ ሊሆን ይችላል።

ከዚህም በስተቀር በፍትሕ ነገሥቱ ከሰፈሩ ጉዳዮች እያንዳንዱን ጉዳይ የሚመለከቱ ግን በልዩ ልዩ ለነዶች — ምንጮች ተበታትነው የሚገኙ ቀናናውያን ሕገጋትን በአንድ ለነድ ግለባሰብና ግብረሰብ አስፈላጊ ሁኔታ መገኘቱ ነው ሌላው የፍትሕ ነገሥቱ ዝግጅት ዓላማ።

በሌሊትም እንደ ዳኛ በአንድ ጉዳይ ላይ እንደ ውሳኔን ለመሰጠት አግባብነት ያላቸውን ሕጎች ከተለያዩ ለነዶች ፍለጋ ከመሄድ ይልቅ በተላሉ በአንድ ለነድ እንዲገኙ ግድረት ጊዜንና ጉልበትን ከመቆጠብና ምንጭን ከመዝለል ሊያድን ይችላል።¹³⁰ ይህም የቤተክርስቲያንን ሕግ ይመለከታል። ሁለተኛው ክፍል — መቅደሙ ፍትሕ ነገሥት ክፍል ሁለት ግለትም ሥጋዊ ክፍል እንደአዘጋጁ እብነክል አሳል

¹²⁹- P/Stamler: Lehrbuch des Rechtsphilosophie Berlin und Leipzig 1928 ግሪክ ትርጉም Κοσμοπούλου, Εγχειρίδιον φιλοσοφίας Δικαίου.

ΛΟΗΝΑΙ 1964 ገጽ 395.

¹³⁰- ፍትሕ ነገሥት መቅደም ቀናና ሕግጋት : 30 : 35 : 47 : ጳጳስትልያ ፖሪፍ 4

ፊጠጥ ይችላሉ

አገላለጥ በግብጽ አገር የነበረውን የሕግ ባዶነት vacuum of law ለመሸፈን እንዲረዳ የተቀነባበረ ክፍል ነው። ምክንያቱም የቤተክርስቲያን ሕጎች — ቀናናት የተወሰኑት እንደተጠበቀው ሁኔታ ዓላማዊ/ማኅበራዊ ነክ ጉዳዮችን በዝርዝር አለመመልከታቸው ይታያል። ሐዋርያት/ዓላማዊ ሕይወትን በሚመለከት የሙሴ ሕግ-ብሔረ ለሪት በቂ መሆኑን በግመን ለዚህ ጉዳይ ዝርዝር ሕግን — ቀናናን አልሰሩም።

በሌሊትም ለምሳሌ በእምነትና ግብረ ግብነት ትምህርት ወሰነው ከዚህም የተነሳ ሰዎችን ይህን ዓላምና በውስጡ ያሉትን ነገሮች ፍትር እንዲተው — እንዲንቁ በመጥራት ለሰብድርና ትርፍ አልደነገጉም፤ የምንኩስና ሕይወትን በግወጅ ለሊጋብቻ ሕግ አልሰሩም።

በሌሊት በሐዋርያት ትምህርት ለዓላማዊ ማኅበራዊ ኑሮ ባዶ/ክፍት ሁኔታ የተገኘውን ሰማሚላት ለመሸፈን የፍተሕ ነገሥት ዝግጅት አስፈላጊነት ታመነበት።¹³¹ ይህ የመቅደሙ ጠቅላላ መልኩ ነው።

ሉ ልዩ ክፍል : የፍትሕ ነገሥት መቅደም ልዩ ክፍል ሁኔታ የሚታየው ክፍል ዳኞች በቀና መንፈሳቸውና ሥነ ምግባራቸው ብቁ ሁኔታ ቢገኙም የፍትሕ አሰጣጥ ተግባራቸውን በሚወጡበት ጊዜ ከሚያጋጥማቸው ጉዳይ ጋር በተዛመደ ሁኔታ ተገቢ ዕውቀት የሌላቸውንና ጋላፈነታቸውን ለመወጣት ያዳገታቸውን ዳኞችን ለመርዳት ሰማገዝ — እንደተዘጋጀ ይነገራል።

በመጨረሻ እብነክል አሳል የፍትሕ ነገሥት ሁለቱን ክፍሎች/ሥጋዊ ሕግንና መንፈሳዊ ሕግን ያነጸጽራል።¹³²

በመጀመሪያው ክፍል መረጫ ላይ እብነክል አሳል ፍትሕ ነገሥት አምላካዊ ሕግ በመሆኑ ታላቅ አክብሮትን ይጠይቃል። በሌሊትም ይህን አምላካዊ ሕግ መተላለፍ የአምላክን ትእዛዝ መተላለፍ መሆኑን ያመለክታል።¹³³

ሁኖም ይህ እንደተጠበቀ ሁኔታ በግጠቃሰያ ይህን የፍትሕ ነገሥት መቅደም ለግጥናት የሚፈልግ ግንም በው ጠቅላላ ፍትሕ ነገሥቱን

¹³¹ ፍትሕ ነገሥት መቅደም

¹³² ፍትሕ ነገሥት መቅደም ክፍል 2

¹³³ ፍትሕ ነገሥት መቅደም ክፍል 2

ለመረዳት ችግር እንደሚያጋጥመው አስቀድሞ መገንዘብ ይችላል። ምክንያቱም መቅድሙን ብቻ ሳይሆን ሁሉንም ጠቅላላ—የሁሉንም ይዘት ስመረዳት የፅንሰ ሐሳብ አቀነባበሩና የይዘት አቀራረቡ— አመዳደቡ ሥርዓትና ዘዴ የጉደስው መሆኑ በግልጽ የሚታይ ተዳይ ነው።

2. የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ

የፍትሐ ነገሥት ጸሐፊ (አዘጋጅ—አቀነባባሪ) በመጀመሪያው የኒቅያ ዐቢይ ሲኖዶስ (Ecumenical Synode) 318 አባቶች ጋር ጊዜ ገጠም ላው እንደነበር በፍትሐ ነገሥቱ መግቢያ መቅድም—ቅድመ መግቢያ ወይም ቅድመ መቅድም— ቅድመ መቅድመ ፍትሐ ነገሥት በሰፈረው መስመር ታሪክ ታትቷል።

በዚህም ቅድመ መቅድመ ፍትሐ ነገሥት ወይም ተውሳክ መቅድመ ፍትሐ ነገሥት—የተፈጠረ ታሪክ በሮማ—ቢዘንታይን ንጉሥ ትልቁ ቆስጠንጢኖስና በ318 የኒቅያ ሲኖዶስ አባቶች መካከል ግንኙነት ተደርጎ ስለሥርዐተ መንግሥቱ ውይይት እንደተካሄደ ሁኖ ተመልክቷል።

በዚህም ውይይት ከተነሱት ፍሬ ነገሮች መካከል የሚከተለው ይገኝበታል።

ትልቁ ቆስጠንጢኖስ በመጀመሪያ በዓመተ ስግዕታት¹³⁴ መጨረሻ ላይ በ318 አባቶች ተቀብቶ እንደ ነገሠ ከዚያም በቅባቱና በንግሡ ወቅት የዚህ ዓለም መንገድ ከአምላክ መንገድ የተሰየ በመሆኑ የዚህን ዓለም መንግሥት እንደማይፈልግ ከመናዘዝ ጋር በተጨማሪ በአምላክ ሕግና በዘመኑ በነበረው በሮማ—ቢዘንታይን ሕግ መካከል ልዩነት እንደ ሌለ በማሳየት ስለዚህም ለምላካዊ ሕግ የፍቅር፣ የርኅራሄ፣ የትእግሥት ሕግ¹³⁵ በአጠቃላይም የቀደሙ ሕጎችን የመሻር ኃይል ያለው ፍጹምና ለዘሰዓሰም ጸንቶ የሚኖር ሕግ (Lex Lata)¹³⁶

ከዚህ የተነሳ ከእሱ በኋላ በሚደነገግ ሕግ መሻር የማይችል ሕግ መሆኑን ከመግለጥ ጋር ምክንያቱን ሲሰጥ እንደዚህ ያለውን ኃይል ይዞ የሚገኝ ሕግ ሌላ ፍጹም ሕግ ሊገኝ የማይችል መሆኑን ያስተምራል። ይህም ቀዳማዊ ሕግ ዳኅራይ ሕግን ይሸራል Lex prior derogat legi

134. የግብጽ ቤተክርስቲያን ዘመን አቀጣጠር ዓመተ ስግዕታት (Sanata Ash Shahada ዐረብኛ) ነሐሴ 29 (MESIORI) 284 ይጀምራል።

135. ግብጽ 5-44 ሉቃስ 6. 27-28፣ 35

136. ይህ ከሕግ ፅንሰ ሐሳብ አንጻር “ደኅራይ ሕግ ቀዳማዊ ሕግን ይሸራል” (Lex Posterior Derogat Legi Priori) ከሚለው የሮማ ሕግ ጋር ይመሳሰላል።

posteriori ከሚለው ከአቴና ሕግ መርሕ ጋር ይነጻጸራል ። ይህ ዓይነቱ መርሕ ዛሬም በሕግ ትርጓሜ በሰፋት መሠረትነት አለው ።

ሆኖም በሁለቱ ሕጎች — አምሳካዊ ሕግና ሮማዊ ሕግ መካከል የተደረገውን ንጽጽር ሥርዐተ ሕግን ለማሳየት ካልሆነ በስተቀር ከይዘት አንጻር አልነበረም ። በአንጻሩ ግን የሮማውያን ሕግ ሕገ በቀል (መስተበቀል) መሆኑን ይግልጻል ። በፍትሕ ነገሥት ቅድመ—ተወሳኪ መቅደም ጸሐፊ ገለጣ ይህ ዓይነቱ የሮማዊ ሕግ ጠባይ—ባሕርይ ሮማዊ ፍትሕን በማጉናጸፍ ሂደት ይገለጻል — Suum Jus Cuique Tribuere ይህም መርሕ መኖር እንደተጠበቀ ሆኖ በዚያን የሮማውያን ሕግ ድክመት በታየበት ወቅት የሮማ መንግሥት ፍትሕ ለሰጣጥ በይዘቱ ባልተጸፉ ቀኖናተ ሕግ ማለትም ከመልካም ሥነ ምግባር፡ (Bona Mores)፣ ራጎራጌ — ቸርነት (Aequitas) ፣ በቅን እምነት (Bona Fides) ወዘተ መሠረትነት ላይ ነበር ።

ሆኖም በይዘቱ የሮማውያን ሕግ ፀንሰ ሐሳብ በሚቀጥለው መልክ ተጠቃሎ እንደሚታየው ሥነ ምግባራዊ ይዘት ነበረው፡ (Ars Boni et Aequi) የእኩልነት ፍትሕ ሥነ ሥርዓት (Kelson 2nd Century), Honeste Livere የከበረ ሕይወት መኖር) (Alterum non laedere) ጎረቤትህ አቃስቸግር (Suum Cuique Tribuere) ለሁሉም እንደ ሥራው (Ulpianus) ነገር ግን የፍትሕ ነገሥት ቅድመ መቅደም የተወለደ ታሪክ የሮማውያን ሕግ የሥነ ምግባር ትእግሥትና ርጎራጌ ጠባይ የነበረውም መሆኑን በመዘንጋቱ ርሕቅ ታሪክ ሆኖ ይገኛል ።

የዚህም ቅድመ—ተወሳኪ መቅደመ ፍትሕ ነገሥት ጸሐፊ ንጉሥ ቆስጠንጢኖስ በወንጌል ቃልና ክርስቲያናዊ ሥነ ምግባር Christian Ethics) ላይ በመመርኮዝ የመንግሥት ሕግ አንዲቀርጹለት 318 አባቶችን እንደጠየቀ እድርጉ ያሳያል ።

ምክንያቱም 318 አባቶች የቆስጠንጢኖስ ፍላጎት እንዲሟላ አምላ ከን አንድ ለመኑና አምሳካም የአባቶችን ልመና ሰምቶ ከብሉይና ከሐዲስ የተውጣጣ መጽሐፈ ሕጎችን አዘጋጅተው እንዲሰጡት እንደ እዘዛቸው ገለጣው ይቀጥላል ።

በለዚህም እብነ እል አሰል (በ318 አባቶች ትእዛዝ) ይህን መጽሐፈ ሕግ—ፍትሕ ነገሥት አዘጋጅቶ ቀጥሎም 318 አባቶች በቆስጠንጢኖስ ይህን መጽሐፈ ሕግ እንደ ሰጡት ይተረካል ።

መስመ ታሪኩም እንደሚከተለው ይጠቃለላል ፡ እብነ እል አሰል ይህን መጽሐፈ ሕግ—ፍትሕ ነገሥት ጸሐፊ ። እነዚህም 318 አባቶች በሀገረ ደሃኒ (ግሪክ አገር) ለነገሠው የንግሥት እሌኒ ልጅ ቆስጠንጢኖስ ሰጡት 137 በዚህ ቅድመ መቅደም የፍትሕ ነገሥትን ዝግጅት እስመልክቶ የተተረከው ታሪክ—መስመ ታሪክ (Pseudography) መሆኑን መመልከት ይቻላል ምክንያቱም

1. 318 አባቶች ትልቁ ቆስጠንጢኖስን ቀብተው በማንገዛቸው በታሪክ አልተደገፈም 138

2. ንጉሥ ቆስጠንጢኖስ 318 አባቶችን ከክርስትና ትምህርት ላይ የተመሠረተ ሕግን አዘጋጅተው — አውጥተው እንዲሰጡት መጠየቁ ምንጊዜም ሊረጋገጥ አልቻለም 139

3. ለቡል—ፋዳሊል አብነ እል—ዓሳል የ318 አባቶች 4ኛው ምዕተ ዓመት ጊዜ ገጠም አልነበረም 140 ። ሆኖም የዚህ ታሪክ ምንጭ ሁኖ የሚታየው የግእዙ ቅድመ መቅደመ ፍትሕ ነገሥት በዐረብኛው ፍትሕ ነገሥት (ጉባኤ ቀኖናት) አይገኝም 141 ነገር ግን ምንዓልባት ፍትሕ

137. ቅድመ፡ መቅደመ ፍትሕ ነገሥት ክፍል 2

138. የሮማ ነገሥታት ሥርዐተ ንግሥ እስከ 5ኛው ምዕተ ዓመት ድረስም የነበረው በሕግ መወሰኛ ምክር ቤት (Senate) ነበር ። ነገር ግን የሮማ ቢዘንታይን ንጉሥ ሥርዐተ ንግሥ በቆስጠንጢኖስ ፓትርያርክ መፈጸም የጀመረው በዚህ 5ኛው ምዕተ ዓመት ማለትም ለመጀመሪያ ጊዜ በ457 ሊዮን ቀዳማዊ በቆስጠንጢኖስ ፓትርያርክ መርቆያፕስ ተቀብቶ ከነገሠበት ጊዜ ጀምሮ ነው ። B. Στεφανίδου; Εγκλησιαστική Ιστορία

1952 ገጽ 152 K. Κολιας; Εγκλησία και ο Αυτοκράτωρ εις το Βυζάντιον 1959 ገጽ 38. በኢትዮጵያ ንጉሥ ቆስጠንጢኖስ በአምልከተ ጣኦት ላይ ድልን ከተገናኝሏ በኋላ በኒቅያ ሲኖሩስ 318 አባቶች ተቀብቶ እንደነገሠ ይተረካል ። ስንከሣር ሐምሌ 4 ።

139. እስከምናውቀው ድረስ በሮማውያን ሕግ ታሪክ በለዚህ ምንም ጊዜ ተጠቅሶ አይገኝም በአጠቃላይ ግን ንጉሥ ቆስጠንጢኖስ የኒቅያ ሲኖሩስ ውሳኔዎችን እንደ አጸደቀና በአዋጅ ከሮማ መንግሥት ሕግ ጋር እኩል የሕግ ኃይል እንደ ሰጠ ይታወቃል ። B. Στεφανίδου; Έρευνα περί των έν Βυζαντίω κράτει σχέσεων Εγκλησίας και Πολιτείας έν τώ καθορισμώ δογματικής Διδα-σκαλλας ΑΘΗΝΑΙ: 1952. 25.

140. ከዚህ ገጽ 252

141. Guidi, Il Fetha Nagast... ገጽ 2 የግርጌ ማስታወሻ 2። p. Tzadua, Fetha Nagast ገጽ 3 የግርጌ ማስታወሻ 3 ።

ነገሥትን ወደ ግእዝ የተረጉመው ሰው) አጥሮስ ወልደ አብደል ሰይድ) ወይም የኋላ ተማራማሪዎች — መተርጉማን ጭማሪ እንደሆነ ይታስባል።

በለዚህ ይህ የፍትሕ ነገሥቱ ቅድመ መቅድም ቅድሞ የተጨመረ መሆኑ ከታወቀ ስለ ጸሐፊው — አዘጋጁ ማንነት የውስጥ — ሰነዳዊ ምስክር የለም።

የፍትሕ ነገሥቱ አጥኝዎች — ተማራማሪዎች የዚህ ፍትሕ ነገሥት ጸሐፊ ሰቅድመ መቅድሙ የተመለከተው እብነ አል አሳል መሆኑን ሲቀበሉ ግን የነበረበትን ጊዜና ሥራውን በሚመለከት በጣም ቅድሞ ማለትም በ13ኛው ምዕተ ዓመት እንደነበረ ያሳያሉ¹⁴²።

ነገር ግን በዚያን ወቅት እብነ አል አሳል በመባል የሚታወቁ ምን አልባት ቢያንስ አራት በተለያዩ ሦስቱ ጸሐፍት ግ/ቅ) ብጣውያን ወንድምአማች እንደነበሩ ታውቋል¹⁴³።

ከነዚህ ማንኛው እንደነበር ፍትሕ ነገሥቱን የጻፈው ጥያቄ ይነሳል ይህንንም ጥያቄ ለመመለስ ስዎቹን አንድ በአንድ መመልከት ይረዳል።

አንዱ እብነ አል ዓሳል፣ አል አሳድ አቡል ፈራግ ሄባታላህ አብን አል—አሳል (al—Assad Abu—L Farag Hibatallah Ibn al—Assal) የሚባል ሲሆን ትርጓሜ ወንጌላትን እንደ ጸፈ ይነገራል። ስሌጣም በኩል የውርስ ሕግን (Compendium on the Law of Succession) እንደፈጸመ ታውቋል¹⁴⁴።

142. P. Dib "Lequel des Ibn al-Assal est L'Autcur Du Nomocanon? E.O. C.T. 20/1915-1917 ገጽ 104 G. Graf: Geschichte Der Christlichen Arabischen Literatur. Roma 1947 .7.2 ገጽ 387...A.C. Nallino: Libri Giuridici Byzantini in Versione Arabe Cristiane De Secoli XII. E. XII: R.R.L. SER. VI VOL. I/ 1925 ገጽ 102 የግርጌ ግስታወጃ 4 Conti Rossini: IL Synodos Ethiopico : R.R.A.L. SER VII VOL. III 1934 ገጽ 41- 48

143. G.Grat: Koptischen Gelehrtenfamilie Der Aulad Al-Assal Und Ihr Schriftum. Orientalia (N.S.) 129 (1932)

144. Compendium on the law of succession በአንድ አንድ ጽሑፎች እንደ ተመለከተው ከፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 42 ዘንተ ርስት ስለ ርስት ጋር እስከተወሰነ መጠን ተመሳሳይነት አንድላለው ይነገራል። P. Peter sand : Roman Origins of the Ethiopian law of Kings: J.E.L.T.3 ገጽ 75 የግርጌ ግስታወጃ 43

ሌላው ሁለተኛው እብነ አል ዓሳል፣ አል መታማን (አድ—ዳውላ) አቡል ኢ(ይ) ሰሐቅ አብራሂም ኢብን አል ዓሳል (Al Mutaman Ad Duala Abu—L Ishaq Ibrahim Ibn al—Assal ሲሆን ይህም ሰው መድበለ መሠረታተ ሃይማኖትን Collectio Fundamentorum Fidei እንደ አቀነባበረ ሲታመን

በዚህም ሥራ ታቃሪኒን የመዋጋት የፍልስፍና ዘዴዎችን በመጠቀም አይሁዳዊነትንና ዓረማኒነትን ተሞግተዋል።

Collectio Fundamentorum Fidei እምስት ክፍሎች ሲኖሩት በ91 ምዕራፎች ተከፍሎ፤

- 1) ስለ ግ/ቅ/ብጥ ቤተክርቲያን ቅዱሳት መጻሕፍት (ምዕራፎች 25)
 - 2) ስለ እንድነትና ሦስትነት (ምሥጢረ ሥላሴ) ምዕራፎች 15)
 - 3) ስለ ምሥጢረ ሥጋዊ (ምዕራፎች 26)
 - 4) ስለ ቅድስት ማርያም፣ ቅዱሳን፣ ሓዋርያት፣ ወዘተ (ምዕራፎች 14)
 - 5) ስለ አሳዊ መሲሕ (ምዕራፎች 11) ይናገራል።
2. ሌላው የዚህ ሰው ሥራ

Margarita Pretiosa-Liber dogmaticus ሲሆን¹⁴⁵ ይህም በነቢያት ሐዋርያት፣ እባቶችና ፓትርያርኮች ትምህርት ላይ ተመሥርቶ የተጻፈ ስለ እንድነትና ሦስትነት ምሥጢር የሚናገር መጽሐፈ እምነት ነው።

3) ሦስተኛው መጽሐፈ መሠረታውያን እምናቶች ስብስብ — ወይም ጉባኤ መሠረታውያን እምነቶች — Persicuitas compendiar-ia ወይም Epitome Collectionis Fundamentorum Fidei ሲሆን¹⁴⁶ ይህም ጉባኤ መሠረታውያን እምነቶች በ16 ምዕራፎች ተከፍሎ የተዘጋጀ ነው። ይዘቱም ከሳይ ከተጠቀሰው de Fundamentis Fidei 1259 የተቀዳ ወይም የእሱ ማሟያ ነው።

ሦስተኛው እብነ አል ዓሳል፣ በተለያዩ ቅጽል በሞች፣ አል ሳፊ አል ሐዚም አል አሳድ አቢ እፋራጌ አቢ አላህ አስሐቅ ቤን አል ዓሳል al—Safi al—Hakim 'al—As-ad Abi' Ifragghi Abi allha' Ishaq

145. A-Mai: Scriptorum...T.IV. . ገጽ 210

146. A-Mai. Scriptorum...T.IV. ገጽ 212

ben al - assal¹⁴⁷ ወይም አል ሙታማን አቡ ይበሐቅ ቤን አቡ ኢሙ ፋዳል ቤን ይበሐቅ ቤን አል አሳል al - Mutaman Abu' Ishaq Ben AL - Imu-faddal Ben al - Assal¹⁴⁸

ወይም አል ቢልም አል ሙጋኒ አል-ሳፊ አቡ-ፋዳኢል ኢብን አል ሳሳል al - Silm Al - Muganni Al - Safi Abu - l Fadail Ibn Al - Assal¹⁴⁹ ዘወትር አል-ሳፊ አቡ ፋዳኢል ቤን አል-ሳሳል (al - Safi. ዘወትር ግን አል-ሳፊ አቡ ፋዳኢል ቤን አል-ሳሳል (al - Safi. Abu - l Fadail Ben al - Assal¹⁵⁰ ከዚህም አልፎ በጭቅ ሳፊ ኢብን አል-አሳል Ibn Al - Assal¹⁵¹ በመባል የሚታወቀው ሰው ነው። እብን አል-አሳል ልዩ ልዩ የሃይማኖት መጻሕፍትን እንደጻፈ ይነገራል - በሰ አምላክ አንድነትና ሦስት (ምስጢር ሥላሴ) በሰ ሃይማኖት ልዩነቶች : በሰ ቤተክርስቲያን የአባተዳደር ሥነ ሥርዐት¹⁵²

እንግዲህ ከእነዚህ አብን አል አሳል በሚል የወል ቅጽል ስም ከሚታወቁ ሦስት ጸሐፊዎች - ደራሲያን ፍትሐ ነገሥትን የጻፈው ግንኙውም አብን አል አሳል ነው ? በሚለው ጥያቄ ልዩ አመለካከቶች ነበሩ ። በሰዚህ ዘመድመሪያ ፍትሐ ነገሥቱን የጻፈው ታናሹ አል ሙታማን (አድ ዳውላ) አቡ-ል ኢባቅ (ይበሐቅ) ኢብራሂም ቤን አል አሳል (Al-Mutaman ad-Daula) Abu-L Ishaq Ibrahim Ibn

147. Bibliothecae Bodleianae codicum Mss. Orientalium catalogus A. Joanne Uri Confectus oxonii: 1787 No. 74 ገጽ 32

148. Bibliothecae Mediceae Laurentianae Et Platinae Codicum Mss. Orientalium Catalogues. Stephanus Evodius Assemanus Florentiae 1742. ገጽ 100። supplement to the catalogue of Arabic manuscripts in the British Museum by Riey Charles No. 23 ገጽ 18 A. Maio: Scriptorum...T.IV ገጽ 211

149. W. Riedel: Die Kirchenrechtsquellen... ገጽ 115...

150. Nomocanon Macarius No. 38, 48, W. Riedel, Die Kirchenrechtsquellen... ገጽ 125, 127, A. Maio: Scriptorum...T. IV. ገጽ 219, 245።

151. Cardilio Maurico: Compendium Theologie Orientalis. Rome. ምዕራፍ 9 No.4 ገጽ 256 ። A.King: The Rights of the Eastern Christendom T.I. Rome 1947. ገጽ 372 1965 ገጽ 106

al-Assal) እንደነበር ይታመን ነበር ግን ፍትሐ ይኖራል¹⁵³

2) ፍትሐ ነገሥትን በመጀመሪያ ጊዜ በቁሙ ግእዝ በነድነቱ ያሳተመውና ቀጥሎም ወደ ጣሊያንኛ ተርጉሞ ያሳተመው I. Guidi ፍትሐ ነገሥትን ያቀነባበረው አል አሳድ አብን አል አሳል Al - Assad Ibn Al - Assal እንደነበር አስቀድሞ የተቀበለ እንደነበር ቢታወቅም¹⁵⁴ ቆይቶ ሐሳቡን በመሻሻል (በመለወጥ) የዚህ ፍትሐ ነገሥት መአድ አል አሳል አቡ-ል ኢብን ፋዳኢል አል አሳል (Al-Assafi Abu-l Fadail Ibn Al-Assal መሆኑን አምኗል¹⁵⁵ በሰዚህ ከሦስቱ ወንድማማቾች -

1. አል አሳድ አቡል ፋራግ ሂባታላሕ ኢብን አል አሳል

Al Assad Abu-l Farag Hibatallah Ibn Al-Assal

2. ኢብን አል አሳል አል ሙታማንአድ ደውላ አቡ-ል ይበሐቅ ኢብራሂም ኢብን አል አሳል (Al Mu'taman Ad-Daula Abu-l Lshaq Ibrahim Ibn Al-Assal

3. ኢብን አል አሳል አል ሳፊ አል ሐኪም አል አሳድ አቢ ኢፋራጊ አሳሕ ይበሐቅ ቤን አል አሳል al-Safi Al-hakim al-Assd Ifragh Al-Assad abi Allah Ishaq Ben al-Assal

ፍትሐ ነገሥቱን የጻፈው ያዘጋጀው አብን አል አሳል al-Assafi Abu-l Fadail IBN al-Assal መሆኑ ተቀባይነትን አግኝቷል¹⁵⁶

በአጭሩም አብን አል አሳል በመባል ይታወቃል

3. ፀረብኛው ፍትሐ ነገሥት የተጻፈበት ዘመንና ቋንቋ

ፍትሐ ነገሥት የተመሠረተባቸውን ምንጮች መሠረት በማድረግ

153. P.H Sand: Roman Orgins of the Ethiopian Law of Kings (Fetha Nagast). J. E. L. ገጽ 75 ። Girgis Filutaus Awad al-Magmu as-safawi Cairo, 1980. ሙገቢያ G. Graf: Geschichte der Christlichen Arabischen Literature Vol: 1947 ገጽ 398-402 : 407-414

154. Guidi: Storia Della Literatura Ethiopica, Roma 10, 1992 ገጽ 18 ።

155 p. Tzadua: Fetha Nagast... ገጽ XV የገርጌ ግልታወሻ . 18 A Mallon: Ibn al-Assal. Les Trois Ecrivains De le Nom. 6 Journal Asiatique (Ser 10/609/1905 p. Dib. Liqueil Des Ibn Al Assal Est L'Autuer Du Nomocanon? 20. R.O.C. 104 (1915-1917 A.J. Higgins: Ibn L-Assal 44. Journal of theological studies 13, 1943.

156. ፍትሐ ነገሥት ሙቅድም ከፋል 1።

የተጻፈበት ዘመን በ13ኛው ምዕተ ዓመት በፈት አለመሆኑን የመረዳት ግንዛቤ ተግኝቷል ። ከነዚህም ምንጮች መካከል ፡— ሀ) እስከ 13ኛው ምዕተ ዓመት የነበሩ የሚከተሉት የአስከንድርያ ሊቃ ጳጳሳት ከርሰቶዱሎስ (1048—1077)¹⁵⁷ ፡ ገብርኤል ኢብን ቱራይቅ (1131—1145)¹⁵⁸ ፡ ሚካኤል ዘድምያጥ (1180)¹⁵⁹ — ቄሮሎስ 3ኛ ኢብን ላቅላቅ (1235—1243)¹⁶⁰ ቀኖናትና ውሳኔዎች ፡

ለ) እስከ 10ኛው ዓመት የተነሱ የሮማ—ቢዝንታይን ነገሥታት ሕገጋተ ይገኙባቸዋል ። በተለየ የመጨረሻውን አንቀጽ (አንቀጽ 52) በንመሰከት ይህ አንቀጽ የተጻፈበት ዘመን 958 ዓመተ ሰማዕታት ማለትም 1241 ዓመተ መሕረት መሆኑን ያስነገባል ።

እንግዲህ ይህ ጊዜ የፍትሕ ነገሥትት ዐረብኛው ሰነድ የተጻፈበትን— ዘመን (Terminus ad Quem) ያመለክታል ። ነገሩ ግን ይህ የመጨረሻ አንቀጽ 52 የራሱ የፍትሕ ነገሥት ጸሐፊ እብነ አል አሳል ሥራ ነው? ወይስ አይደለም? የሚል ጥያቄ ይነሳል ።

ይህ የፍትሕ ነገሥት መጨረሻ አንቀጽ ሁኖ የሚገኘው አንቀጽ 52 የፍትሕ ነገሥቱ ጸሐፊ ኢብን አል አሳል ሥራ አይደለም ግን ቆይቶ የተጨመረና የአንቀጽ 42 ተቀጽላ ነው የሚለው መልስ ተቀባይነትን ቢያገኝ በፍትሕ ነገሥት መቅድም ላይ የተጠቀሰው ሚካኤል ዘድምያጥ የነበረበት ዘመን 1180¹⁶¹ ፍትሕ ነገሥቱ የተጻፈበትን ዘመን (Terminus ad Quem) ይይዛል ።

ሁኖም ፍትሕ ነገሥት የተዘጋጀበት ዘመን ፍትሕ ነገሥት የሕግ ሰነድ ባለመኖሩ የነበረውን አጥረት ምክንያት በማድረግ በሊቀ ጳጳሳት ቄሮሎስ 3ኛ ኢብን ላቅላቅ (1235—1243) ሊቀ መንበርነት በተጠራው የግብጽ ቤተክርስቲያን ቅዱስ ሲኖዶስ ትእዛዝ እብነ አል አሳል Asafī Abul Fadail Ibn 'Al Assal የጻፈበት ዘመን የፍትሕ ነገሥት Terminus ad Quem ነው ነገር ግን ይህን የመሰለ የሕግ ሰነድ ፍጹም አልነበረም ማለት አይቻልም ። ምክንያቱም ከፍትሕ ነገሥት ድንጋጌዎች ጋር ተመሳሳይ ድንጋጌዎች የነበሩት ዝነኛው ብሔረ ሕግ ወቀኖና

ዘሚካኤል ዘድምያጥ ነበር ። እንደ Conti Rossini የግብጽን ቤተክርስ ቲያን ተከታዎች የሚመለከቱ የሲኖዶሳት ውሳኔዎችን ቀኖናውያንና የሊኪል ሕገጋትን የያዘውና በ14ኛው ምዕተ ዓመት ወደ ግእዝ የተተረጉ መው ፍትሕ ነገሥት በኢብን አል አሳል Asafī Ibn al Assal የተጻፈው 1238¹⁶² ነው ። እብነ አል አሳል ይህን ፍትሕ ነገሥት በሚያዘጋጅበት ጊዜ በ4ቱ ቀኖናት ነገሥት ላልተመለከቱ ጉዳዮች እስከዚያ ጊዜ በሥራ ላይ የነበረን የእነ Malicite Madhhar) የሕግ ሰነድ ከግምት አስገብቶ ነበር ቢሆንም ማለት ግን የሚቻለው ብሔረ ሕግ ወቀኖና ዘሚካኤል ዘድምያጥ የፍትሕ ነገሥትን ያህል ሰፋትና መልዕክት አልነበረውም ነው ።¹⁶³ እስከ ዚህ ጊዜ ድረስ በፍትሕ ነገሥት የሰፈሩትን ምንጮች መንሻ ጊዜ ለማመልከት ተሞክሯል ።

157. ፍትሕ ነገሥት መቅድም ክፍል ሁለት አንቀጽ 12 ፡ 13 ፡ 15 ፡ (ቁጥር 496 ፡ 527 ፡ 599)

158. ፍትሕ ነገሥት መቅድም ክፍል ሁለት አንቀጽ 42 (ቁጥር 1337 ፡ 1340)

159. ፍትሕ ነገሥት ክፍል 2

160. አባረ (አንቀጽ 52) ከዚሁ 18

W. Riedel: Kirchenrechtsquellen das Patriarchats Alexandrien 18 118

592.11 Synodos Etiopico Scr. VII. III 1943 18 41—48 W. Reidel: Die 163. A Nallino Raccolta Di Scritti IV 371—374, D'emilia Influssi Di Diritto Musulmano Capitolo XVII. 2 Del Nomocanone Arabo Cristiano di Ibn al Assal. R.S.O.T. XII 1941—1942 T.I. (1—15)

Kirchenrechtsquellen 18 116

4. የፍትሐ ነገሥት ወደ ገእዝ መመለስ

4.1 ፍትሐ ነገሥት ወደ ገእዝ የተተረጉሙበት (የተመለሰበት) ዘመን

ፍትሐ ነገሥት ወደ ገእዝ ዳንጽ የተተረጉሙበት ዘመን በአፄ ዘርዐ ያዕቆብ (1444—1468) መጀመሪያ ዘመን ነገሥ መሆኑ ይታመናል¹⁶⁴ ።

በትውረት ኢትዮጵያ በዓኛው ምዕተ ዓመት ቅድመ ክርስቶስ በነገሥተ ሰባና በልጅዋ ምኒልክ ንብቀት እስከ 15ኛው ምዕተ ዓመት ድረስ እንደተጸፈ ሕግ ሁኖ ሲሰራበት በነበረው የሙሴ ሕግ (አረተ ሙሴ) ትተዳደር እንደነበር ይታረካል ። በትውረትና በሌሎችም ታሪካዊያን ምንጮች መሠረት የኢትዮጵያ ሕዝብ በሙሉ እንኳን ለግሥት ባይቻልም አብዛኛው ክፍል ለብዙ ዘመናት (ዓኛው ት.ክ. — 15ኛው ድ.ክ) በእናት ንገሥተ ሰባና በልጅ ምኒልክ አግካይነት በገባው የሙሴ ሕግ ሲተዳደር ኖሮአል ። ከዚህም በመነሳት የኢትዮጵያ ዙፋን መሥራች ምኒልክ እንደሆነ በመቀጠርና እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ የዚህ ዙፋን ሕልውና መቀጠል በመጽሐፍ ቅዱስ “በትረ መንግሥት ከይሁዳ አይጠፋም ፣ የገዢያ ዘንግ ከአግርኛ መካከል” (ዘፍጥረት 49:10) በሚሰሙ መሠረት የእስራኤል መስኮታዊ አልጋ ወራሽና ተጣይ እንደሆነ ሲነገርበት ቀይቷል ።

አፄ ዘርዐ ያዕቆብ በኢትዮጵያ የመንግሥቱን ፖለቲካዊ አስተዳደር ለመስወጥና የቤተክርስቲያንን ሕይወት ለማሻሻል ከተነሱት ነገሥታት እንዲና ከፍተኛ ድርሻ የነበረው ንጉሠ ነገሥት አንደ ነበረ ይነገራል¹⁶⁵ ።

ይህን የሙሴ ሕግ ለመተካት ፍትሐ ነገሥት ወደ ገእዝ ተተርጉሞ የአገሪቱ ሕግ ሁኖ ያነሰግል በገደ የሐሳቡ ባለቤት ወይም የሐሳቡ አመገጫ አፄ ዘርዐ ያዕቆብ መሆኑ አላጠራጠረም ።

[64. Dillmann: Über die regierung Insbesondere die Kirchenordnung des Könige Zara Jacob, Berlin 1884.

[65. ፍትሐ ነገሥት ንብባና ትርጓሜ (OFFSET) ሕትመት ገጽ 8 ወጥቶ ፣ P. Tzadua: The Fetha Nagast... ገጽ XVII.

አፄ ዘርዐ ያዕቆብ አገራቸው የክርስትናን ትምህርት ተተብላብዙ ዘመናት በታላላቅ ነገር ግን የምትተዳደረው በአረት ሕግ መሆኑን ያሳዝነው ሰበ ነበር ብሉይ ሕግ በሐዲስ ሕግ መተካት እንደነበረበት ምኞት ነበረው ።

ሁኖም በእጣገቡ ይገኝ የነበረ ኢፕሮስ አብደል ሰይድ የተባለ ሰው ጎዘጉን ተመልክቶ ስምን እንደሚያዝን ቢጠይቀው አገረ በክርስትና እምነት ሐዲስ ኪዳንን ተቀብላ የምትገኝ አገር ስትሆን በብሉይ ኪዳን ሕግ ለየተዳደረች መገኘቷ የግል መልሰ ሰጠው ።

በዚህ ጊዜ ኢፕሮስ በክርስትና ትምህርት ላይ ተመሥርቶ የተዘጋጀ ሥጋዊና መንፈሳዊ ሕግ በግብጽ አገር እንደሚገኝ በግብረ ዳት ይዘን ሕግ አስመጥቶ በሥራ ላይ ያውሰው ዘንድ መከረው ። በዚህ ጊዜ እፄ ዘርዐ ያዕቆብ “ይህን የመሰለ መጽሐፈ ሕግ የሚገኝ ከሆነ እንተ ዐረብኛ ዳንጽን ታውቃለህ ሂድኛ አምጥተህ ተርጉሞልኝ” በማለት 30 ወቂት ወርቅ ሰጥቶ ወደ ግብጽ ላከው ።

ኢፕሮስ አብደል ሰይድም በገጉው ነገሥቱ ጥያቄ መሠረት ወደ ግብጽ አገር ሂደና ይህን መጽሐፈ ሕግ አምጥቶ ወደ ገእዝ ዳንጽ ተርጉሞ ሰጠው ።

ይህ ትውፊታዊ ታሪክ ሲያያዝ የመጣው ታሪክ ነው ። ነገር ግን በሥራ ላይ ለመተርጎም የመጀመሪያው ምንጭ—መረጃ የተገኘው በአፄ ሠርጸ ድንግል (1563—1597) ዘመን መንግሥት ነው¹⁶⁶ ።

ዛሬ በአውሮፓ ልዩ ልዩ አብያተ መጻሕፍት ከሚገኙ የፍትሐ ነገሥት የእጅ ጽሑፎች መካከል በአፄ ዮሐንስ ተዳግዊ ዘመን መንግሥት (1667—1682) የተጻፈ ቅጽ ይገኛል¹⁶⁷ ።

ስለዚህ በወል ግንዛቤ ፍትሐ ነገሥት በ15ኛው ምዕተ ዓመት ከዐረብኛ ወደ ገእዝ ተተርጉሞ ሥጋዊና መንፈሳዊ ሕግ (የመንግሥትና የፕዴማኖት ሕግ) በተሻለው አግራጭ ግን ብሔረ ሕግ ወቀናና (Corpus

[166. C. conti Rossini: Historia Regis sarra-dengel (MELAK Segod) Paris-Leipzig 1807) ክፍል አንድ (ገእዝ) ገጽ 76 እና ክፍል 2 (ረገግገይፕ ትርጉም) ገጽ 87።

ጸፋጸይ ፤, ሀፀፀ ሃፀ ለፀፀፀፀፀፀ ሃፀ ለፀፀፀፀፀፀ

ፀፀፀፀፀፀ ገጽ 46

[167. I Guidi: Il Fetha Nagast... ገጽ VII-VIII

iuris canonici et civilis) ሆኖ በሥራ ሲውል እንደቻለ ነው¹⁶⁸

4.2 ፍትሐ ነገሥትን ወደ ግእዝ የተረጉመው — የመለሰው ሰው

ፍትሐ ነገሥትን ወደ ግእዝ ቋንቋ ስለተረጉመው ሰው ማንነት በመዝጊያው — መደምደሚያው ክፍል ከሰፈረው መግለጫ ለመረዳት ይቻላል ።

በዚህ መዝጊያ—መደምደሚያ ሁለት ሰዎች አጥሮስ ወልደ አብደ ሰይድ እና ቀሲስ አብርሃም ወልደ ሐናናጥያን ይገኛሉ¹⁶⁹ ።

ከነዚህም ሰዎች የመጀመሪያው አጥሮስ ወልደ አብደል ሰይድ ፍትሐ ነገሥትን ከዐረብኛ ወደ ግእዝ እንደተረጉመ ሲመለከት ሁለተኛው ቀሲስ አብርሃም ወልደ ሐናናጥያን የፍትሐ ነገሥት ትርጉም በቀና ሂደት እንዲከናወን ተገቢውን ጥንቃቄ ያደረገ ሰው ሆኖ ይታያል ።

ሀ) ስለ አጥሮስ ወልደ አብደ—አብደል ሰይድ ማንና ምን ዓይነት ሰው መሆንን በሚመለከት በዚህ መዝጊያ ላይ እንደሰፈረው ይህን ፍትሐ ነገሥት ለመተርጉም ተመጣጣኝ ዕውቀት ካለመኖሩ የተነሳ ይህን ሥራ—ትርጉም ለማከናወን አቅመ ቢስ ሁኖ መገኘቱን በማመልከት ስለዚህም ምንዓልባት ለሚፈጠሩ (ለተፈጠሩ) በሕተቶች ከአንባቢያን ይቅርታና ትላግሥትን መጠየቁን መመልከት ቢቻልም ሌላ ትርጉም ሲሰጠው ይችላል ።

በርማጥ የፍትሐ ነገሥት የግእዙ ትርጉም ከዐረብኛው ጋር ሲተያይ — ሲነጻጸር ስሕተቶችና የአለመጣጣም ሁኔታዎች ያጋጥማሉ

ይከሰታሉ ። ከነዚህም ሁኔታዎች እንደ 1. Guidi¹⁷⁰ አስተሳሰብ የሀረብኛው ፍትሐ ነገሥት ወደ ግእዝ በደንብ ባለመተርጉሙ ሆኗል ። Guidi የመግቢያ ሐተታ ፍትሐ ነገሥትን ከዐረብኛ ወደ ግእዝ ተርጓሚው ሰው በአንድ በኩል ግብጻዊ እንደነበር ቢታመንበትም ዐረብኛ ቋንቋን በደንብ (አጣርቶ) ካለማውቁ በመነጨ የተፈጠሩ ስሕተቶችና

168. Conti: Rossini Il Synodos Etiopico Ser VII T'III

169. ፍትሐ ነገሥት መዝጊያ — መደምደሚያ

170. I. Guidi, Fetha Nagast ... ፲፰ XIX κεφάλαια ζ., περί της Ανεξαρτησίας της Αιθιοπικής Εκκλησίας ፲፰ 45

የሁለቱ ሰዎች የአለመጣጣም ሁኔታዎች ተመልክተዋል ። ሁኖም ግብጻዊ ነበር የሚለው አስተሳሰብ ከአባቱ ስም “አብደልሰይድ” በመነሳት ነው ። ነገር ግን ከአባት ስም ብቻ በመመርኮዝ ይህ ሰው አጥሮስ ወልደ አብደል ሰይድ ግብጻዊ — ቅብጣዊ ነበር ማለት አይቻልም ። አ.ትዮጵያዊም የማይሆንበት ምክንያት አይኖርም ምክንያቱም አብደልሰይድ ለአጥሮስ የጡት አባት ወይም በተለየ በግብፅ በነበረበት ጊዜ አስተማሪው ኑሮ ይሆናል ። በኢትዮጵያ ልማድ ብዙ ጊዜ ተማሪዎች በአስተማሪዎቻቸው ስም (እንደ አባት ስም) እንደሚጠሩ ይታወቃል ለምሳሌ አለቃ ዚዳን ወልደ ክፍል ፡ ደስታ ዚዳን ወልደ ።

ይህም ሊሆን የቻለበት ምክንያት ተርጓሚው ዐረብኛውን ወደ ግእዝ ሲመለስ ብዎችን ፍሬ ነገሮች በትክክል ለማስተላለፍ ባለመቻሉ መሆኑ ይታስባል ምክንያቱም ለተራ አንባቢ ብቻ ሳይሆን ዐረብኛውን ተመልክቶ ሊረዳ ያልቻለ ካልሆነ ለምሁርም ቢሆን ሊረዱ ሊገቡ የማይችሉ ብዙ ዐረፍተ ነገሮች ይገኛሉ ። ስለዚህም እንደ ሰው የፍትሐ ነገሥት ብዙ ከፍሎችን ለመረዳት የሚቻለው በግምት ከአጠቃላይ ስሜቱ በመርኮዝ (Ad Sensum) ነው ።

ስለዚህም በዚህ በኢትዮጵያ ጸንቶ በቆየው ልማድ መሠረት መተርጉም አጥሮስ ወልደ አብደል ሰይድ ሊቅ እንደነበር ሲነገርም ወልደ አብደ (አብደል) ሰይድ ፍትሐ ነገሥትን ከዐረብኛ ወደ ግእዝ ከመለስ በኋላ በመጀመሪያ ለሐዋርያን ከርስቶስ አስተምሮታል ፡ ሐዋርያን ከርስቶስም ሊቀ ካህናት ወልደዮናን ወልደ ዮናም ለሚቀጥለው የሚቀጥለውም ለሚቀጥለው እያስተማረ ወደ ጊዜያችን ደርሷል¹⁷¹ ። ለዚህ ትርጉም ሥራ ተመጣጣኝ ትምህርትና ችሎታ ያጠረው መሆኑን መናዘዙን እንረዳለን ።

ለ) ቀሲስ አብርሃም ወልደ ሐናናጥያንን በሚመለከት ከፍትሐ ነገሥቱ ማሳረቢያ መዝጊያ ወይም መደምደሚያ ውጭ ሌላ ታሪክን አናገኛለን ።

በፍትሐ ነገሥት ትርጓሜ አንድምታ በታተተ መስመ ታሪክ መሠረት ፍትሐ ነገሥት በመጀመሪያ በኒቅያ ሲኖድስ ወቅት በግሪክ ቋንቋ እንደ ተጻፈ ቆይቶ ሰቀሲስ አብርሃም ወልደ ሐናናጥያን በምዕራፍ

171. ሊቀ ሥልጣናት ሀብት ግርያም ወርቅነህ ጥንታዊ የቤተክርስቲያን ትምህርት...፲፰ 226 ፡ P. Tzadua: The Fetha Nagast...፲፰ XIX

ችና በአንቀጾች ተቀንብብሮ ወደ ዐረብኛ ቋንቋ እንደተተረጉመ ከዚያም በኢፕሮስ ወልደ አብደ ሰይድ — አብደል ሰይድ ወደ ግእዝ እንደተመለሰ ይተረጎል።¹⁷²

በሌላም በኩል በአንድ አንድ የውጭ ተመራማሪዎች እንደሚደግፈው “አምዘ አስተሐመመ...አብርሃም ወልደ ሐናናጥያንጌ ከአብርሃም ወልደ ሐናናጥያን...ጥንቃቄ ከሚሰው መዝጊያ—መደመደሚያ ሐረግ በመነሳት አብርሃም ፍትሐ ነገሥትን ከዐረብኛ ቋንቋ ወደ ግእዝ ቋንቋ በመተርጉሙ ሥራ ጴጥሮስን እንደረዳው ተደርጎ መነገሩ ይደገፋል።¹⁷³ ማለትም አንድም ይህን ሥራ ራሱ አብርሃም ጀምሮት ኢፕሮስ እንደ አጠናቀቀው ወይም ኢፕሮስ ጀምሮም እንደ ጨረሰው አብርሃም ግን ይህን ሥራ ወደ ግብ ለማድረስ እንዲችል እንደበረታታው ተርጉማል።

እንደ ኢትዮጵያ ልምድ ግን በዚህ ፍትሐ ነገሥት ትርጉም ሥራ አብርሃም ምንም ዓይነት ሚና እንደአልተጫወተ ነው የሚነገረው¹⁷⁴። ነገር ግን በአንድ በኩል እንደሚሆን በሌላ በኩል እንደ ማብራሪያ እየሆነ በድንጋጌዎች መካከል ጣልቃ እየገባ የሚገኘው “ሥርዐት” የተባለው ድንጋጌ የቀረበ አብርሃም ወልደ ሐና ነጥያን ሥራ እንደሆነ ይነገራል።¹⁷⁵

በሰ ፍትሐ ነገሥት ዝግጅት — ቅንብር በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አንድም አስከ አሁን ጸንቶ በሚገኘው የሥነ ጽሑፍ ባለቤትነትና ጊዜ አቀባበል መንፈስ—ልምድ ወይም በሌላ በኩል በቤተክርስቲያን መጻሕፍት ላይ ሂስ ማድረግ እንደ ከሀደት ስለሚቆጠር ብዙ አስተያየት አልዳበረም።

ይህ ባህል ቅዱስ መጽሐፍን ተመራመሩ¹⁷⁶ የሚሰው መሠረተ ሐሳብ ተመራመርና አመን ከሚሰው ንድፈ ሐሳብ በተቃራኒ እመን ግን

172. ፍተሕ ነገሥት ንጻብና ትርጓሜው (OFFSET) ሕትመት 78፣ 1 ፀጥድ፣ 78፣ 7 ፀጥድ 3፣ 78፣ 491 ፀጥድ 3።

173. Dillmann: catalogues codicum mass. Bibliothecae Bodleianae oxoniensis 1848 78፣ 29፣ Zoeternberg: Catalogue des Manuscrits Ethiopiens (Gheez et Amharique) de la Bibliothèque Nationale de Paris 1887 7 246; Guidi: Il Fetha Negest 78 IX.P. Tzadua: Fetha Negest 78 XVIII።

174. P. Tzadua Fetha Nagast...78 XLII. 18.

175. ሥርዐት እንደ ማብራሪያ አንቀጽ 4-ቴ-49 እንደሚሆን አንቀጽ 7 ቴ-295 እንቀጽ 9 ቴ-295።

176. የመጀመሪያው ንድፈ ሐሳብ እንደሚታወቀው የአለክንድርያ ትምህርት ቤት ዘይቤ ሲሆን ሁለተኛው የላቲን የአፍሪካ ትምህርት ቤት እጽፎ ነው።

አትመራመር ከሚል ንድፈ ሐሳብ ላይ ይመሠረታል።

ስለዚህም አንድም በማወቅ ወይም ባለማወቅ እነዚህ የቤተክርስቲያን ሥራዎች ስቤተክርስቲያን አባቶችና ጸሐፍት ይሰጣሉ። ከዚህም በመነሣ ለ318 የኒቅያ ሲኖዶስ አባቶች ብዙ ሥራዎችን የመስጠቱ ዝንባሌ ጥልቀት ሲኖረው ችሏል። ስለዚህም በኢትዮጵያ “ሁሉም አምነቱን ለ300 አባቶች ይሰጣል “የሚባለው የዘወትር አጋጣሚ ከዚህ የመነሣ ነው።¹⁷⁷

¹⁷⁷ ይህም የተደረገው መጻሕፍት ትዕይንት

ለግዚህ፡ ትዕይንት የሕንጻ ወልደ ነጉድግድ፡ ሌሎችም ነገር ግን ሊቃብል የማይችለው ነገር አንድም ከአትሐቱ ርእሰ በመነሣ ዝናን ላለማትረፍ ሊባል በየሥነ ጽሑፉ ስምን ሠለስቱ—ሰው ሠለስቱ ምዕት” ሁሉም ለሃይማኖቱ የ300 (318) አባቶችን ስም ይቀባል (ዛሬ ብዙ በምናለን—ስም ዘላለ ሥነ ጽሑፎች ይገኛሉ) ወይም ሥነ ጽሑፎች የበለጠ ዝናንና ተቀባይነትን ማግኘት ይችላሉ ዘንድ ለታወቁ የቤተክርስቲያን አባቶችና ሊቃውንት—ጸሐፍት እየተሰጡ መምጣታቸው ይታወቃል። በሌላም በኩል መናፍቃን—ከሐዲያን ትምህርታቸውንና ንፍቃታቸውን ለሰላት ለማሠራጨት ይችላሉ ዘንድ ይህን ዘዴ ይጠቀሙ ማለትም ሥራዎቻቸውን — ሥነጽሑፎቻቸውን በታላላቅ የቤተክርስቲያን አባቶችና ሊቃውንት ሰጥቶ እየሰየሙ መገኘታቸው ግልጽ ነው። ስለዚህም በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ምሁራን እካባቢ የተለመደ ዘይቤ አለ። “ኩሉ ለእምነቱ ይቀብሩ ስሙ ምዕት ሠለስቱ — ሰው ሠለስቱ ምዕት” ሁሉም ለሃይማኖቱ የ300 (318) አባቶችን ስም ይቀባል ማለትም የአየለንድ እንዲሁ ሰው ሃይማኖት ልክ ወይም በሕተት ሊሆን ይችላል ግን እምነቱ የ300 (318) አባቶች ለምነት ነው የሚለው መንገድረፍ የማይታለፍ የእምነት ዝፋን ነው።

ምዕራፍ ሦስት

የፍትሐ ነገሥት ሥርዊት

1. ዐረብኛው ፍትሐ ነገሥት — ጉባኤ ቀኖናት

ፍትሐ ነገሥት በ፲ርያ ሕግ ጥላ ሥር በሚመራ ጎብረተበብ መካከል ለምትገኘው የጉባኤ (የትብብ) ቤተክንርዐቲያን የራሷ መተዳደሪያ Episcopales Audientia ደንብ—ብሔረ ሕግ ወቀኖና ሆኖ ያለራበት ዘንድ¹⁷⁸ እንደተዘጋጀ ከላይ ተመልክቷል ።

በልዚህ እለክ አሁንም ለዚህች ቤተክንርዐቲያን ፍትሐ ነገሥት — ጉባኤ ቀኖናት ከፍተኛ የሕግ ሰነድ Nomocanon ብሔረ ሕግ ወቀኖና (Textum Receptum) ሆኖ እንደሚገኝ¹⁷⁹ ሲታወቅ¹⁸⁰ ከሥርዊት አንፃርም ሁለት ጊዜ 1908¹⁸¹ እና 1927¹⁸² ታትሞ ተሰራጭቷል ።

178. I.W. Selb: Episcopales Audientia von zeit Oer Constantinis bis Zur Nov. XXXV. Valentinians III 84. Zeitschrift Der Savigny—Stiftung; Romanistische Abteilung 162 (1967). W. Selb Kodifikationene Im Alteren Orientalichen Kirchenrecht, Prolegomena zueiner Rechtsgeschichte Christlichen Orients. Oesterreichische Vandesreferate Zum VII Internationalen Kongress Fuer Rechtsvergleichung in Pesca—(Vienna 1970). G. Graf: Geschichte Der Christlichen Arabischen Literature VOL. 2 Vatican (1941) ገጽ 398-403. A. Baumsark: Die Christliche Literature Des Orients VOL.2 (Leipzig-1911/27).

179. P. Coln: The Nomocanonical Literature of the Copto-Arabic Church. 56. E.R. 112 (1917), N. Edelby: L'autonomie Legislative Chrétienne entre d'Islam S.Archives D'Histoire du Droit Oriental 307. (1951).

180. G.A. Costanto: L'Ecloga Araba nel Fetah Nagast E La Sua Prima Versione. in Italiano L.L.S.L. 1947 ገጽ 7 C.A. Nallino "Libri—guiridiche Byzantini in Versioni Arabe Cristiane Der Secoli XII—XIII. R.R.A.L. Dei Lincei. C. Ser VI. VOL.1.0.

181. Girgis Filutaus Awad (Guirgeus Philataos edal Magmaü As-Safawi, Cairo, 1208.

182. Marqus Girgis (Marcus Guirgeus) (E), Kitāb AL-Qawaniin Cairo, 1927.

2. የግእዝ ፍትሐ ነገሥት

2.1 የግእዝ ፍትሐ ነገሥት የእጅ ጽሑፎች ሥርዊት

የጽሑፎች በመሣሪያ የግባዛት ዘዴ—ግሕትም በእልነበረባቸው ዘመናት (አንድም እልተረበሰረም ወይም ወደ አገር ውስጥ እልገባም) ፍትሐ ነገሥት በብራና በእጅ እየተጻፈና በጉባኤም እየተነገረ በአገር ውስጥ ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲተላለፍ ሲቆይም በመካከል የእነዚህ የእጅ ጽሑፎች ግልባጮች በውጭ አገሮችም ሊለራጩ ትለዋል ።

J. Bruce ወደ አገሩ እንግሊዝ አገር ከወበዳቸው መጸሐፍት መካከል የፍትሐ ነገሥትም ቅጂ ይገኝ እንደነበር ተረድቷል¹⁸³

2. C.W. Isenberg በ1837 አንድ የእጅ ጽሑፍ ፍትሐ ነገሥትን ግልባጭ ወደ ለንደን ልቦ ሊገኝ ትችላል¹⁸⁴

3. C.E.X. Rocher d' Héricourt ከሸዋ ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ለፈረንሳይ ንጉሥ ሰገዳ በረከትነት የተላከ እንደ የእጅ ጽሑፍ ፍትሐ ነገሥትን ወደ ፓሪስ መወበዱ ታውቋል¹⁸⁵

4. E. Rueppell ከአንድ አንድ የእጅ ጽሑፎችና ከአንድ ሊትዮጵያዊ ምሑር ሊቅ ጠይቆ በአገኘው መረጃ ላይ በመመርኮዝ የፍትሐ ነገሥትን ይዘቶች አስተዋጽኦ በ1840 አሳትሞ ተገኝተዋል¹⁸⁶

5. በሚሲዮኖዊ J.L. Krapf አማካይነት ወደ እንግሊዝ አገር የተወለደ አንድ የእጅ ጽሑፍ ፍትሐ ነገሥትን Von Ewald መዝግቧል¹⁸⁷

183. A. Oillmann; catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae VII; Codices aethiopici Oxford. 29, J. Bruce: Travles to discovour the source of Blue Nile in the years 1768—1773 Vol. 1. Edinburgh. (1790) 396; Vol. 2 Edinburgh (1813) 407.

184. C.W. Isenberg: Abessinien und die Evangelischen mission vol. (Bonn 1844) ገጽ 90

185. C.E.X. Rocher D'Héricourt: Voyage dans le Royaume de choa(c (Gheez et Ambarique) de la Bibliotheque Nationale de Paris 1837) 147.

186. E. Rueppell: Reise in Abyssinien Vol. 2 (Frankfurt 1840) 186.

187. H. Ewald: Über die aethiopischen Handschriften Zu Tübingen: Zeit-schrift Fuer die Kunde des morgenlandes: 197,198-199; N, 13 (1843) H:V, Ewald: Über eine Zweit summeung aethiopischer Hand-schriften in der Tübingen Zeitschrift der Deutschen morgenlandischen Geseileschaft 1. (1847); J.L. Krapf; Reisen in ostafrika ausgefuehrt in den Jahren 1837-1835: Stuttgart (1858) 478.

6. በ Lord Napier ዘመን ወቅት ከመቅደላ የአፄ ቴዎድሮስ ቤተ መጻሕፍት ብዙ መጻሕፍት ተዘርፈው ወደ እንግሊዝ አገር ተወስደዋል¹⁸⁸

7. Wright የተባለ ሰው በ1877 በእስካሁን የመጻሕፍት ዝርዝር በብሪቲሽ ሙዚየም ከ12 ያላነሱ የፍትሕ ነገሥት ግልባጮች ተመዝግበዋል¹⁸⁹

8. Conti Rossini በአውሮፓ አብያተ መጻሕፍት የሚገኙ 20 የፍትሕ ነገሥት ግልባጮችን በ1890 መዝግቧል¹⁹⁰

9. ከዚያም በቀጠሉት ዓመታት የዚህ ፍትሕ ነገሥት የእጅ ጽሑፍ ግልባጭ በውጪው ዓለም እየጨመረ እንደሄደ ተረጋግጧል¹⁹¹ /

2. የፍትሕ ነገሥት የሕትመት ሥርዓት

1. ፍትሕ ነገሥት በመጀመሪያ አንቀጽ 37 አጥሮ ታትሞ በፈረንሳይ ቤተ መጻሕፍት ተገኝቷል¹⁹²

2. የጣሊያን መንግሥት በ1890 ኢጣልያን ሰሙውረር በነበረው ዕቅድ ምንዓልባት ይህችን አገር ቢይዝ ለግዛቱ ዳኝነት ሥራ ይረዳው ዘንድ ፍትሕ ነገሥትን ወደ ጣልያንኛ አንዲተረጎምሰትና አንዲታተምሰት የመካከለኛው ወይም የቅርብ ምሥራቅ ኤክስፕርት የነበረውን Ignazio Guidi ሰየመ ።

በዚህም መሠረት ምንም እንኳን በጦርነቱ በ1896 ድል ቢመታም በአንድ ኢትዮጵያዊ ምሑር ከፍለ ጊዮርጊስ እየተረዳ ለገት ዓመታት ያህል የፍትሕ ነገሥትን ልዩ ልዩ የእጅ ጽሑፎች ዘጥንቃቄ ከአነጻጸረ

188. ተዘርፈው የተወሰዱት መጻሕፍት የብሪቲሽ ሙዚየም ባለደረባ Richard Holmes በተባረለበት በግንባር ሰከፍተኛ ጨረታ ተሸጠዋል ። በዚህ ጨረታ 900 መጻሕፍት ተሸጠው 5000 ፓውንድ አስገኝተዋል ። A. Moorhead: The Blue Nile (London 1962) 241.276-278- H.N.Stanily, coomassie and Magdala (London 1874) :

189. W.Wright: catatogue of Ethiopian manuscripts in the British museum (London 1877) ገጽ 219,280-284.

190. C.Rossini: manoscritti ed opere Abissine in Europa :

R.R.A.L.: class di scienze morali storiche Filologiche (scr 5) 606. 61(1899)

191. S. Eurunger: Abessinien und der Heilige stuhl 92 Tuebinger Theologische Quartalschrift 339, 340 (1910); J. Graaven, The Penal code of the Empire of Ethiopia J.E.L 267,269,N.6(1964):

192. H.Zotenberg: Catalogue des manuscrits Ethiopiennes (Gheez et Amharique) de la Bibliotheque Nationale (Paris 1887) 145-146:

በኋላ በግእዙ ቋንቋ እንደ አለ በ1888 አሳተመ¹⁹³ ይህ ሕትመት የመጀመሪያ ሕትመት ከመሆኑም በላይ ትክክለኛው የፍትሕ ነገሥት ቅጅ መሆኑ ተቀባይነትን አግኝቷል¹⁹⁴ ይህም እንደገና 1936 ታትሟል ። አስከ አሁን ያልተታካ ሕትመት ነው

3. ፍትሕ ነገሥት ከአንድምታ ትርጓሜው ጋር በ1920 መጨረሻ አካባቢ እንዲታተም ተደርጎ ነገር ግን በጥራዝ ወጥቶ ከመሠራጨቱ በፊት በኢትዮጵያና በጣሊያን መካከል በ1928 በተደረገው ጦርነት ምክንያት ማተሚያ ቤቱ ቢቃጠል አብሮ ሊቃጠል ችሏል¹⁹⁵ ቢሆንም እናቱ መደበሉ በመገኘቱ በ1958 ታትሞ ሊሰራጭ በቅቷል¹⁹⁶

4. ቀድሞ ብሉ ግን በ1956 ግእዙ ፍትሕ ነገሥት ብቻ በአበማራ ታትሞ ነበር¹⁹⁷

5. በዚህ ግእዝና አንድምታ ትርጓሜው ሕትመት ቀጥሎ ንባብና ትርጓሜው (ግእዙ ንባብና ነጠላ ትርጓሜ) በአንድ በኩል ራሱን ችሎ ሲታተም¹⁹⁸ በሌላ በኩል ከመድበሰ ሕገጋት ዐበይት የመጀመሪያውን ከፍል ይዞ 1962 ታትሟል¹⁹⁹

2.3 የፍትሕ ነገሥት የውጭ ቋንቋዎች ትርጉም ሥርዓት
ፍትሕ ነገሥት ወደ ግእዝ ቋንቋ ተተርጉሞ ሊሰራበት ለብዙ ዘመናት ከቆየ በኋላ ወደ ልዩ ልዩ የውጭ ቋንቋዎች እየተተረጎመና ሊሰራጭ ችሏል ።

193. I.Guidi: ፍትሕ ነገሥት Roma 1888
194. E.Cerulli: H Nuovo codice penale Etiopico O.M. 392(1932)
S.Lowenstein: The penal system of Ethiopia 2. J.E.L 384 N.8.1965.
195. P.Sand: Roman origins of Ethiopian Law of Kings (Fetha Negest ... J.E.L.T ገጽ 73 ከዚህ ሕትመት ከመቃጠሉ የተረፉ 23—25 አኖ በክፍል 26 ምዕራፎች በቤተ መጻሕፍት መጽክር ይገኛሉ ።
196. ፍትሕ ነገሥት ንባብና ትርጓሜው Photo Offset ሕትመት ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት 1962.
197. ፍትሕ ነገሥት ሥጋዊ መግለጻዊ ኮከበ ጽባሕ ቤተግንተም ዘግብረ ሐሃርያት ፍሬ የይግኛት 1956.
198. ፍትሕ ነገሥት ንባብና ትርጓሜው Photo Offset ሕትመት
199. መጽሐፈ ሕገጋት ዐበይት ከፍል አንድ ፍትሕ ነገሥት ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት 1962.

1. በመጀመሪያ ኤ.አርልድ (F.A. Arnold) ፍትሐ ነገሥትን በሙሉም እንኳን ባይሆን ከይዘቶቹ የተውጣጡ ክፍሎችን በ1841 ወደ ላቲን ቋንቋ ተርጉሞ አሳትሟል²⁰⁰
2. ጆ. ቢክማን (J. Bechmann) በተመሳሳይ ሁኔታ የተወሰኑ ይዘቶችን አሁንም ወደ ላቲን ቋንቋ ተርጉሞ አስራጭቷል²⁰¹
3. ጂ.ዲ.ስቲፋኖ (G. De Stefano) የፍትሐ ነገሥት መቅደሙን 43-51 ምዕራፎችን ቃል በቃል ሳይሆን በማሳጠር ሂደት ሥርዐት በ1895-96 ወደ ጣሊያንኛ ተርጉሞ አቋትሟል²⁰²። ይህንም ትርጉም ለማካሄድ የሞከረው በአስማራ የተገኘ አንድ የእጅ ጽሑፍ በአንድ ኢትዮጵያዊ ከግእዝ ወደ ትግርኛ ከትግርኛ ወደ ጣሊያንኛ ተተርጉሞለት መሆኑ ይተረካል²⁰³
4. ጅ. ሬይን (G. Rein) የደእንጢሂኖስ ትርጉምን መሠረት በማድረግ ይህን ፍትሐ ነገሥት ወደ ጀርመንኛ ቋንቋ ተርጉሞ እንዲሰራጭ አድርጓል²⁰⁴
5. የግእዝ ፍትሐ ነገሥት ከዐረብኛው ፍትሐ ነገሥት ጉባዔ ቀኖናት ጋር ተነጻጽሮና ተመሳክሮ በኢ.ጉዲ (I. Guidi) ኪታተመ
5. የግእዝ ፍትሐ ነገሥት ከዐረብኛው ፍትሐ ነገሥት ጉባዔ በኋላ በዚህ መልኩ አሁንም በኢ.ጉዲ በ1892 ወደ ጣሊያንኛ ተተርጉሞ ተሰራጭቷል²⁰⁵

200. F.A. Arnold: Libri aethiopici-Fetha Negest i.e. canon Regum caput. XLIV de regibus Sax Halis (1841)

201. J. Bechmann: corpus iuris Abessinorum: Textum aethiopicum arabicum Que ad manuscriptorum Fidem cum versione Latina et dissertatione iuridico-historica, Paris 1: ius cannubii (Berlin 1889)

202. G. de Stefano, Il Fetha Negest, Africa Italiana Nos 293-321 (1895-96) ; G. de Stefano: Il diritto penale nell'Hamasin (Eritrea) ed il Fetha Negest (Florence 1891) ገጽ 73-108

203. Guidi: Il Fetha Negest... ገጽ XBI የግርጌ ማስታወሻ 2; P. Tzadua: The Fetha Nagast ገጽ XVIII. 27.

204. G.K. Rein: Abessinien: Eine Vandeskünden nach reisen und studien in den jahren 1970-1913 Vol. I (Berlin 1818) ገጽ 1437-489

205. I. Guidi: Il Fetha Negest O "Legislazione die Re' Codice ecclesiastico E civile Di abyssinia" (Rome 1899) Vol. I.

6. ይህን የI. Guidi ሕትመት መሠረት በማድረግ ዲ.ካስትሮ (De Castro)²⁰⁶ ማውሮ ዳሌኦኔሳ (Mauro Da Leonessa)²⁰⁷

እና ሮሲ ካኔቫሪ (Rossi Canevare) በየበኩላቸው ፍትሐ ነገሥቱን ወደ ጣሊያንኛ በድጋሚ ለመተርጎም ጥረት አድርገዋል²⁰⁸

7. በመጨረሻ ይዘልጥ ከዐረብኛ ፍትሐ ነገሥት ጋር በሰላሰው ንጽጽር ያረዳ ዘንድ ይህን

የI. Guidi ሕትመትን መሠረት በማድረግ የአውሎስ ጻድዋ (P. Paulos Tzadua) እንግሊዝኛ ትርጉም ሌላ መሠረታዊ ትርጉም ነው²⁰⁹

207. Mauro Da Leonessa, testi di diritto antichi moderni Riguardanti

208. R. Rossi: Canevare: Fetha Negest: il Libro dei Re: Codice delle

209. P. Tzadua: The Fetha Nagast: The law of kings: Addis Ababa 1968.

ምዕራፍ አራት

የፍትሕ ነገሥት ምንጮች ዓይነቶች

ፍትሕ ነገሥትን ለመጻፍ ለማቀናበር እብን እል አሳል የተመረከበባቸውን ምንጮችና የእነዚህንም ምንጮች ዓይነቶች በራሱ በፍትሕ ነገሥቱ መቅድም መመልከት ይቻላል ።

1. ምንጮች

ፍትሕ ነገሥት የመነጨባቸው ልዩ ልዩ ዓይነት ምንጮች መሆናቸውን ለማመልከት እብን እል አሳል እንዲህ ሲል ይጀምራል ። “ወእምድጎረ ዝንቱ ናኤምር ከመእስትጉቡእ ዝንቱ መጽሐፍ (ፍትሕ ነገሥት) እመጽሕፍት አምላካው ። ወቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ወአምነ ዘአሠረዐ ልብ ኪያሆን (ወአምነ ውእቶን ዘአሠረዐ ልብ) ወበጽሐ ንቤሆን አምሳል (ወእም አምሳል ዘዘጽሐ ንቤሆን) ንቡረ ዘእንበለ አጎጽሮ ወተጎድጎ ... ወተየድዐ በአኅብሮ ወእስተጋብእምን በሰንእ ወበልባዊ ወጸሕት አምድርሳናት ዘሠርዕ ምን እለ በሙ አእምሮ ለዚንም ወአጠይቆ ወልማድ” ። ከዚህ በኋላ ይህ መጽሐፍ (ፍትሕ ነገሥት) ከቅዱሳት መጻሕፍት ፡ ቀኖናተ ቤተክርስቲያን (ሕገጋተ ቤተክርስቲያን ልቡና ከእስገኛቸው ከቅዱሳት መጻሕፍትና ቀኖናተ ቤተክርስቲያን ይዘትና መንፈስ ጋር ሥነ አእምሮ ከተገነዘባቸው እና ከተደረሰባቸው አምሳላት ፡ ሕግን የመተርጎምና የማስተማር ብቃት ካላቸውና የአገር ልማድን ከሚያውቁ ሲቃውንት ከተቀናባበሩ ድርሳናት እንደተሰበሰበ እናውቃለን እናስታውቃለን”²¹⁰

ወይም ከራሱ ከፍትሕ ነገሥቱ መቅድም ዘርፍ ከውጪ ታሪክም ጋር የሚጋጨ ቢሆንም በሌላ በኩል የላይኛውን መሠረተ ሐሳብ በሚያጠናክር መልክ ተቀርጾ የሚገኘውን መንደርደሪያ እንመለከታለን ።

210. ፍትሕ ነገሥተ ንባብና ጉርጉሚው መቅድም ክፍል 1

ፍትሕ ነገሥት ሥጋዊ ወመንፈሳዊ ዘእስተጋብእም ርተዓነ ሃይማኖት እመጽሕፍተ ብሉይ ወሐዲስ ወእመጽሕፍቲሆሙ ሰሐዋርያት ወእመጽሕፍቲሆሙ ሰሊቃውንት እለ አምቅድሚሆሙ አመተጋብኢ በኒቅያ ሰአውግዘተ አርዮስ በ19 ዓመተ መንግሥቱ ሰቆስጠንጢኖስ ንጉሥ ዘየዐቢ ቀዳሚሆሙ ሰነገሥተ ክርስቲያን”²¹¹ ፍትሕ ነገሥት 318 አባቶች በ325 ዓ.ም ቆስጠንጢኖስ በነገሠ በ19ኛው ዓመት አርዮስን ለማውገዝ በኒቅያ ተሰብስበው ከብሉይና ሐዲስ ኪዳን መጽሐፍት ፡

ከሐዋርያት ቀኖናትና ከነቡ ዘፊት ከተነሱ ሲቃውንት ጽሑፎች የሰበሰቡት ሥጋዊና መንፈሳዊ ሕግ ነው ።

2. የምንጮች ዓይነቶች

ሁለተኛው ጥቅስ በአልተጨበጠ ልምድ ላይ የተመሠረተ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ መቅድሙን መሠረት በማድረግ የፍትሕ ነገሥት ምንጮች በስድስት መልኮች ተመድበው ሲታዩ ይችላሉ ።

1. ቅዱሳት መጻሕፍት (ብሉይና ሐዲስ)

2. ቤተክርስቲያናውያት ቀኖናት (ሐዋርያውያትና ሲኖዶሳውያት ቀኖናት) ፡ ቀኖናተ አበው ፡ ቀኖናተ ሲቃነ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ/እና ቀኖናት ነገሥት

3. ትውፊታውያን ምንጮች

4. አምሳላውያን ምንጮች

5. የሲቃውንት ሥነ ጽሑፎች-ድርሳናት

6. ሥነ አእምሮአውያን-ሥሩዓነ ልብ (ዘአሠረዎሙ ልብ)

እንግዲህ እነዚህ ምንጮች በመቅድሙ በተመለከቱበት መልክ በስድስት ገጽታዎች ተከፍለው ሲታዩ ቢችሉም በሥነ ሕግ አከፋፈል በሦስት መልኮች ተከፍለው ነው ሲታዩ የሚችሉት፡-

1. ሰነዳውያን ምንጮች

2. ትውፊታውያን ምንጮች

3. ሥነ አእምሮአውያን ምንጮች

211. በአንድ አንድ የፍትሕ ነገሥት ሕትመት መንደርደሪያ

2.1 ሰነዳውያን — ጽሑፎች ምንጮች

ፍትሐ ነገሥት ተመርኮዞ የተዘጋጀባቸው የተቀናባበረባቸው የመጀመሪያዎቹ ምንጮች የሰነድ ምንጮች ወይም ጽሑፎች ምንጮች ቅዱሳት መጻሕፍት (ብሉይና ሐዲስ)፣ ቀኖናት ቤተክርስቲያንና ቀኖናት ነገሥት ሲሆኑ ከነዚህ ቀኖናት በአንድ በኩል ለክፍል አንድ (ሕግ መንፈሳዊ) የቤተክርስቲያን ቀኖናት፣ የአባቶችና ሊቃውንት ሥነ ጽሑፎች²¹² የእስክንድርያ ቤተክርስቲያን ሊቃነ ጳጳሳት (ፓትርያርኮች) ቀኖናትና ሥራዎች/ውሳኔዎችና ጽሑፎች²¹³ በሌላም በኩል ለክፍል ሁለት/ሕግ ሥጋዊ) የሮማ ቢዛንቲን ሕጎች/ ቀኖናት ነገሥት²¹⁴ ሁነው ተገኝተዋል።

1. ቅዱሳት መጻሕፍትን (ብሉይና ሐዲስን) በሚመለከት ወደ ሐተታ የሚያስገባ ምክንያት በለሌለ የበለጠ መናገር ማድከም ይሆናል። ቢሆንም ከብሉይ ኪዳን ለፍትሐ ነገሥት በምንጭነት ያገለገለው አምስት ብሔረሐሪት ነው ማለትም አምስቱ መጻሕፍት መሴ/ዘፍጥረት፣ ዘፀአት፣ ዘሴዋውያን፣ ዘዳግምና ዘትልቁ/ ናቸው።

ቀኖናውያን ምንጮችን/ ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያትንና ቀኖናት ነገሥትን በሚመለከት ግን በመጀመሪያ እብነ እል ዓሳል ፍትሐ ነገሥትን ለመጻፍ የተመረኮዘባቸው ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት በሦስት ክፍሎች ተከፍለው ሊታዩ ችሏቸዋል።

ሀ. ሐዋርያውያት

ለ. ሲኖዶሳውያት ቀኖናት እና

ሐ. ቀኖናት አበው፣ ከነዚህ በአንደኛውና በሦስተኛው ክፍሎች ከተመለከቱት ቀኖናት አብዛኛዎቹ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንና በግብጽ ቤተ ክርስቲያን ብቻ ሲገኙ በሌሎቹ አብያተ ክርስቲያናት አይገኙም በሁለተኛው ክፍል ቀኖናት ግን አንድ አንድ ልዩነቶች ከትርጉም ወደ ትርጉም እየተፈጠሩ ማለትም የቀኖናት ቁጥሮች ወይም በሲኖዶሳቱ የተካፈሉ ኤጲስ ጳጳሳት ቁጥሮች ወይም በቀኖናት የተመለከቱት ሲኖዶሳት የተጠሩባቸው ምክንያቶችና ውሳኔዎች፣ ወዘተ. ልዩነቶች ያጋጥማሉ²¹⁵

212. ከዚህ 78 262-279

213. ከዚህ 98 280-288

214. ከዚህ 98 289-322

215. ከዚህ 98 352-361

2.2 ትውፊታውያን ሕጎች-ልማዳት አሕጉር

ከዚያም የፍትሐ ነገሥቱ ቅንብር (ደዘትና መንፈስ) ከጊዜው ሥጋዊና መንፈሳዊ ግንዛቤ ጋር እንዲጣጣም ለማስቻል የሃይማኖት አባቶች፣ የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጓሜዎች፣ የቀኖናት ቤተ ክርስቲያን ማብራሪያዎች፣ ሕግን የመተርጎም፣ የማለተግርና የማስረዳት ብቃት ያላቸውና የአገርን ልማድ (ወግና ሥረዓት) የሚያውቁ ሊቃውንት ሥነ ጽሑፎች ድርሳናት ድጋፍ የሰጡ ምንጮች መሆናቸውም ተመልክቷል።

ለፍትሐ ነገሥት ዝግጅተ በሁለተኛ ደረጃ በምንጩነት የተገኙት ነገሮች ልብ ያስገኛቸው ናቸው ነገር ግን ወእምነዝአሥርፀ ልብ ከያሆን-ልብ ከአስገኛቸው ከማለት በስተቀር እንደመጀመሪያዎቹ ምንጮች ከመጻሕፍት አምላካውያት ወቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት እንደአለው እነዚህና እነዚህ ናቸው ብሎ ለማሳየት ወይም ለማመልከት አልቻለም ዘዴም አልነበረም። እነዚህን ለማመልከት ቢሆንም ጸሐፊው እብነ እል ዓሳል ራሱ ቅዱሳት መጻሕፍትን፣ ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያትን የአባቶችን ጽሑፎች ማሳየት ቢችልም በጥቅሉ ግን የፍትሐ ነገሥት ምንጮች ቅዱሳት መጻሕፍት፣ ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት፣ የአባቶች ጽሑፎች፣ ልብ ያስገኛቸው ነገሮች-የነብረተሰብ ማነበራዊ ኑሮ የወል ግንዛቤ ያጸበራቸው ልምዶች-ትውፊቶች መሆናቸውን ያመለክታል።

በለዚህ ባልተጻፉት ትውፊታውያን ምንጮች የሚሸፈኑት የሚታ ቀፋት ነገሮች-ምንጮች በአንድ በኩል ጸሐፊው እብነ እል ዓሳል ብዙ ጊዜ “የአገር-የቦታ ልምድ” በሚል መንፈስ የሚገልጣቸው የአገር-የቦታ ልምዶች-ትውፊቶችና በሌላም በኩል ከቅዱሳት መጻሕፍትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ይዘትና መንፈስ ላይ የሚቃኙና ከተፈጥሮ ሕግና ርዕሰ ፍትሕ ጋር መስል ከሆኑ የሰው ልጆች የጋራ ግንዛቤ ለሚሳና የሕግ ፅንሰ ሐሳብ የሚመነጩ ድንጋጌዎች ናቸው።

2.3 አምሳላውያን ምንጮች — Analogical Sources - Arrivals

በ3ኛ መልክ የሚታዩት የፍትሐ ነገሥት ምንጮች ከላይ ከተመለከቱት ምንጮች ቅዱሳት መጻሕፍትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት በአምሳል-በመምሰል የሚመነጩ የሚፈልቁ ቀኖናትና ሕጎች ናቸው።

በአምሳል-በማመሳሰል ወይም በይመሰላል የመጠቀሙ ዘዴ ለአንድ ለሕግ ውሳኔ ሰቀረበ ጉዳይ ተተርጓሚ የሚሆን ሕግ ላይኖር ሲችል ተመሳሳይ ወይም ቅርብ ጉዳዩን የሚመለከት ሌላ ሕግ ተፈልጎና ተተርጓም ለዚህ ጉዳይ ፍች የመስጠት ዘዴ ነው ስመሳሰል አእርጥላን በአልነበረበት ወቅት ለምድር ባቡር የወጣ ሕግ አእርጥላንን የሚመለከት ሕግ እስከ አልተደነገገ ድረስ ከአእርጥላን እንቅስቃሴ ጋር በተያያዘ ሁኔታ ለሚፈጠር የሕግ ጥያቄ ፍችው የሚፈለገው የምድረ ባቡር ሕግን በአምሳል በመተርጎም ይሆናል የሚል ምሳሌ ይዘወተራል ።

በለዚህ ይህን የመሰለ የሕግ ድንጋጌ አለመኖር-ባዶነት Legal Vacuum ሲያጋጥም አንድም ይህ አጋጣሚ በሁለት መንገዶች ይግለጻል ።

ሰለዚህ በአንድ በኩል አሁን እንደተመለከተው ምሳሌ በአምሳል አተረጓጎም (Analogical Interpretation) ዘዴ²¹⁶ ማለትም ለሌላ ጉዳይ የተደነገገ ግን ለተመሳሳይ ጉዳይ ተፈጻሚ እንዲኖረው ማድረግ ሲሆን በሌላ በኩል ይህን የመሰለ-በአምሳል ሊተረጎም የሚችል የሕግ ድንጋጌ የማይገኝ ከሆነ በተርጉም ማለትም በሕግ አስተሳሰብ ፅንሰ ሐሳብ ተገቢው ፍች ይሰጣል²¹⁷

በአጠቃላይ በአምሳል የሕግ አተረጓጎም የመጡ ምንጮች በፍትሕ ነገሥቱ አልተመለከቱም ምክንያቱም ለነዳውያን ምንጮች ቅዱሳት መጽሐፍትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት በተመለከቱበት ዘዴ አንድም በምሳረ ፈደላት ወይም ልብ ያለገኛቸው (ሥነ አእምሮአውያን)

216- በሮማውያንና ሌሎችም በተለየ በእስልምና አገሮች ሕጎች በሰፊ በአምሳል (Analogy) የመጠቀሙ ሥነ ጠባይ ፍትሕን የማግኘት (Utile) የሚለውን ጥያቄ መሠረት ይይዛል ። H. LEVY-BRUHL፤ Γ. Εἰσβαῖ: Κοινωνιολογία Δικαίου ትርጉም 1964 ገጽ 76 የግርጌ ማስታወሻ 3 Rodolf Stammeler: Lehrbuch der rechtsphilosophie Berlin-Leipzig-1928: 1928

Κοσμοπούλου: Εγχειρίδιον Φιλοσοφίας Δικαίου ግሪክ ትርጉም ገጽ 301-385

217- R. Stammeler: Lehrbuch der rechtsphilosophie ...

Κοσμοπούλου; Εγχειρίδιον Φιλοσοφίας ገጽ 381.

በሚል ምልክት-ሥነ ጠባይ በግልጽ ሊመለከቱ አልቻሉም²¹⁸
ብዙ ትእዛዛት በፍትሕ ነገሥት በተለየ በመጀመሪያው ክፍል ምንጮች (ቅዱሳት መጽሐፍትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት) በመሪ ምልክት እየተመለከቱ ቢገኙም ሌሎችም ልቡና ያለገኛቸው በመባል እየተጠቀሱ ይገኛሉ ። ለምሳሌ አንቀጽ 4 ክፍል 2 ሰበላሌ ሊቀ ጳጳሳት-ፓትርያርክ ሥጋዊና መንፈሳዊ ጤንነት የሚመለከቱ

ትእዛዛት ከተጻፉት ምንጮች ቅዱሳት መጽሐፍትና ቀኖናት ቤተክርስቲያናውያት ጋር የሚጣጣሙ ሲሆኑም ከልብ የመነጨ-ከማገበራዊ ኑሮ ሕጋዊ እምነት የመነጨ ተብለው ተመልክተዋል

2.4. ልቡና ያለገኛቸው ምንጮች - ሥነ አእምሮአውያን ምንጮች Logical - reasoning deductions

ልቡና ያለገኛቸው ምንጮች በሥነ አእምሮ (Logic) የተደረገዋቸው ምንጮች ሲባል ብዙ ማተት የሚጠይቅ ሲሆን በአጭሩ ይህን ይመስላል ።

በአንድ ማገበራዊ ሕይወት ለዎች አብረው ከኖሩ ዘንድና የሰው ልጅ አእምሮ በአንድ ሁኔታ ብቻ ተወስኖ መኖርም ጠባዩ ስለ አደደለ ብዙ ልዩ ልዩ ነገሮች ሊፈጠሩ ፣ ብዙ የተለያዩ ለውጦች ሊከሰቱ ፣ ብዙ የተራራቁ ወይም የተቃረኑ ግንዛቤዎች ሊዳብሩ አስተሳሰቦችና አመለካከቶች ሊሰራጩ በሚችሉ ከዚህ አንጻር አንድም የአንድነት አመለካከት ብዙ ጊዜ ግን ልዩነቶች (የሐሳብ ፣ የኢኮኖሚ ፣ ወዘተ) ይፈጠራሉ ፣ መፍትሔንም ይሻሉ ።

በለዚህ እነዚህ የመሰሉ ሁኔታዎች ሲከሰቱ ሊፈቱ የሚችሉባቸው ሕጎች ፣ ደንቦች ሥርዐቶች አስቀድመው እንዲኖሩ ሊደረግ ይችላል ይሆናል ወይም በተፈጠሩ ቁጥር የሚፈቁባቸው ሕጎች-ደንቦችና ሥርዐቶች ሊደነገጉ ይችላሉ ። ብዙ ጊዜ ግን ተደንግገው የሚገኙም ሆነ የሚደነገጉ ሕጎች ፣ ደንቦችና ሥርዐቶች ምንጮቻቸው (ሁኔታዎች) የሚመለከታቸው ማገበረተሰቦች ወይም ገብረተሰቦች በይበልጥ የውል ሥነ አእምሮና የሥነ ልቡና እምነትና ግንዛቤ ናቸው ።

218- ፍትሕ ነገሥት አንቀጽ 4-1 ፣ የኒቅያ ሲፕሪስ ቀኖናት 37 ሁለት ጊዜ 38,39,40,41, 44,45,49,ሁለት ጊዜ 50,51,76, ትእዛዛት ሐዋርያውያት 6 እና 23

በዚህ እንደ እብነ ኃል አሳል ለዘፍ ያስተካከው ምንጮች እንደም ይዘ ፍትሐ ነገሥት ሲዘጋጅ ለምንጭነት በተመለከቱት ነገሮች ሳይሸፈኑ ኑሪው የሕግ ባዶነት ታደቷል ወይም ወደፊትም መለል ሁኔታዎች ሲያጋጥሙ ስለሚችሉ ትምህርት ይሆናል ብሎ ሲያነጋግር ይችላል ቢሆንም ለፍትሐ ነገሥት ትንብር እንዲሁ ምንጩ ለቡና ያለገኛቸው የሥነ አእምሮ ውጤቶች ግንዛቤዎች ናቸው ።

ፍትሐ ነገሥትን በአጠቃላይ መልኩ ለንመለከት ሁለት መሠረታዊ ውያን ነገሮች ይታያሉ ። ከነዚህም አንዱ ፍትሐ ነገሥት በአለበት መልኩ ግለት አጭርም ቢሆንም ፍጹም መሆኑ አይካድም ሁለተኛው የሕግም ሆነ የአገር ልምድምን ሕጎች ተፈጻሚነት ከትምህርቶችና አስተሳሰቦች ጋር ተጣጥሞ መገኘቱ ነው ።

ቀጥሎም በፍትሐ ነገሥት ሁለተኛው ክፍል ጸሐፊው ከላይ እንደተመለከተው አየአንድ አንዱ የጽሑፍ ምንጭከአጭር ታሪካዊ መጽሐፍ መመንጫውና የዚህንም ምንጭ የማግኘቱ የማመልከቱ ዘዴን በዝርዝር ያመለክታል ።

ክፍል ሁለት

ፍትሐ ነገሥት ፡ ክፍል አንድ - መንፈሳዊ ክፍል (ሕገ ቤተክርስቲያን) መሠረታዊያን ምንጮች

ምዕራፍ አምስት

ቅዱሳት መጻሕፍት— መጻሕፍት አምላካዊያት

እብነ አል አሳል ለፍትሐ ነገሥቱ ትንብር ከተዘረዘሩት ምንጮች በቅድሚያ ያስቀመጣቸው ቅዱሳት መጻሕፍትን “መጻሕፍት አምላካዊያትን ነው ።”

ሆኖም ቅዱሳት መጻሕፍት “መጻሕፍት አምላካዊያት” በሚገባ ሉብስ ጊዜ የብሉይ ኪዳንና ሐዲስ ኪዳን መጽሐፍት ሲሆኑ በሌላ ሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት እንዴት እንደሚጠቀሱ ሲያመልክት ስለ ብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ግን በሌላ አምስቱ ብሔረ ኦሪት ብቻ ይናገራል ።

በዚህም መሠረት አምስቱ ብሔረ ኦሪት ለፍትሐ ነገሥት ምኒሰን በተወለዱበት መልካቸው የሚጠቀሱት — የሚመለከቱት እንደሚከተለው በሁለት ፊደሎች አጥረው ነው²¹⁶

1. ኦሪት ዘፍጥረት “ትእ”
2. ኦሪት ዘዐለት “ትቢ”
3. ኦሪት ዘሌዋውያን “ትጋ”
4. ኦሪት ዘዳግም “ትዳ”
5. ኦሪት ዘኩልቱ “ትሐ”

የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍትን በሚመለከት ከአራቱ ወንጌላት አያን ዳን አንዱ ወንጌል በፊደል “ጀ” ብቻ ሲመለከት²¹⁷ ግብረ ሐዋርያትና ገቱ መልሰክታት በየጽፍዎቻቸው ሐዋርያት ለሞች እንደሚጠቀሱ²¹⁸ 14ቱ

216. ዘዕብራይስጥ ቋንቋ ኦሪት ግለት “ተረ” ግለት ስለሆነ “ት” የዚህ “ተረ” መጀመሪያው ፊደል ሲሆን የሚከተሉት ፊደሎች “እ” “ቢ” ፡ “ጋ” ፡ “ዳ” እና “ሐ” የመጻሕፍቱን ትደም ተከተል 1-2 3-ተ-5፡ እንደኛ ብሔረ ኦሪት ፡ ሁለተኛ ብሔረ ኦሪት ፡ ሦስተኛ ብሔረ ኦሪት ፡ አራተኛ ብሔረ ኦሪት ፡ አምስተኛ ብሔረ ኦሪት ግለት መሆኑን ያሳያል ።

217. “ጀ” ከግሪክ ቃል “ኤጃንጌልፍን” የመጣው ዐረብኛው “ኢንጅል” በግእዝ “ወንጌል” የሚለው ቃል መካከለኛው ፊደል ነው ።

218. ለምሳሌ “መልሰክተ ኢጥርለ” መልሰክተ ያዕቆብ”